

DÁNIEL ANNA

MENEKÜLJÖN, AKI FÉL

REGÉNY

Kamocsayné pongyolában és mamuszban belép a konyhába. A kora reggeli nap sárgásfehér csíkokat húz a padló kockáira s egy keskeny, átlós vonalat az asztalra.

Kamocsayné leül a gáztűzhely mellé. Ezek az ő nagy pillanatai, ilyenkor zavartalanul él és emlékezik. Kávét főz magának, de előbb felhajt néhány korty Salvus vizet, elropogtat két kekszet a gyomorsava miatt. És közben motyog:

- Nem kellett volna. Azért mégis...

És azt is mondja, csak úgy magának: - Most már késő.

Ilyen szavakat susmorog. Olykor öreg varázslónak érzi magát, aki itt felejtődött a múltból, de az igézőire már réges-rég nincs szükség, ha meghallanák, kinevetnék, vagy ami még komiszabb állapot, elnézően megmosolyognák. A mama önmagával beszél... Máskor nagyizálás nélkül szembenéz a valósággal: nyugdíjas pedagógus, aki korán ébred, és motyog, amikor senki nem hallja, nyugdíjas, akire az unokák gondozásán kívül szintén nincs szükség, mert kinek kell egy latin-történelem szakos tanár. - Dunát lehetne rekeszteni velük - állapította meg a tanulmányi osztály vezetője, amikor jelentkezett néhány óráért.

- Varázslat! Kamocsayné kartárs, ez varázslat, amit maga a tanítványaival művel - mondta réges-rég a tanulmányi felügyelő. - Ilyen latinórát még sose hallottam. Maga valahogy... felbátorítja a tudásra a növendékeit. Ne értsen félre. Eszem ágába se jutott, hogy maga előzetesen...

Zavartan elhallgatott.

- Nem értem félre.

- Maga mintha a kezében tartaná és felmutatná nekik az összefüggéseket. Minden láthatóvá, szinte tapinthatóvá válik.

A tanulmányi felügyelő félszeg volt, ilyen félszeg tanulmányi felügyelőt még sose látott, mélyszürke szemének semmi köze nem volt fakó és jelentéktelen húsálarcához. A szeme bölcs és szomorú volt, olyan emberé, aki csöndben figyel, és aki önmagával is szembe mer nézni. Kamocsayné éjszakánként olykor álmodik róla, igen, még mindig álmodik.

Más tanulmányi felügyelők is dicsérték, úgyszólván mindegyik, de ez megértette, amit ő csinált. Mindent megértett.

Hónapokkal később a felügyelő váratlanul felhívta, és találkozót kért. Délután találkoztak a Belvárosi Kávéházban; akkoriban még nem alakították át önkiszolgáló étteremmé, az asztaloknál a délutáni alvás után felélénkült egyetemi tanárok s a munkaidő után kávézó muzeológusok ültek az összehajló fiatalok közt. A szomszéd asztalnál két nő meg egy férfi külföldi útról vitázott nagy hangerővel. Nem lepődött meg, amikor a tanulmányi felügyelő azt mondta:

- Beszélni akartam magával. Meg kell hogy mondjam...

Tudta, mit fog hallani. Furcsa, idétlen húsálarc, mély kútszemek.

- Maga belépett az osztályba, és úgy állt meg, ahogy kellett, úgy emelte és halkította a hangját, ahogy kellett, azt mondta és úgy, amit és ahogyan kellett. - Elhallgatott.

Jobb lenne, ha nem fejezné be - erre gondolt. Összekulcsolta a kezét. Semmi értelme... És mégis várta, hogy a férfi befejezze.

- Ha nem lennék vallásos ember, elválnék a feleségemtől. Magával szeretnék élni.

Igazán nem lepődött meg. Egyenesen ült az asztalnál, kissé előrehajolva, mintha a tananyagot és a hiányzókat írná be az osztálykönyvbe.

A szomszéd asztalnál az egyik nő pogácsát rágcsált beszéd közben. Vízilóra emlékeztetett. Kamocsayné maga előtt látja a felügyelő kezét. Botorkálva indult meg a keze a vizespohár felé, de nem ivott, csak megfogta. Körülölelte az ujjával, belekapaszkodott.

- Sose voltam szerelmes a férjembe - mondta.

Idegen erő lökte ki belőle a szavakat. Ott maradtak a térben mozdulatlanul, és rámeredtek.

- Akkor mért? - kérdezte a férfi. Csak ennyit kérdezett. Részvét volt a szemében.

- Azt akartam, hogy nagyon szeressenek. (Az a megkapaszkodó kéz!) - Talán elfáradtam. Magam sem tudom már.

- Értem - mondta a tanulmányi.

Egymásra néztek. Ő arra gondolt: vele talán még boldog tudnék lenni.

Kamocsayné most, a hokkedlin gubbasztva, a kávéját kortyolgatja. - Lehet, hogy Béla nem ivott volna, ha én... - pusmogja magában, szinte hangtalanul. A vonakodásomat érezte. A kelleltlenségemet. - El volt rontva kettőnk közt minden, már amikor elkezdődött - ezt mondta egyszer. Abban az időben már erősen ivott. Egyébként sose jött volna ki a száján. Zárkózott volt. Talányos ember. Meglehet, az volt a talánya, hogy rajtam kívül senkit se szeretett. Jószívú volt és szolgálatkész, de senkit sem szeretett rajtam kívül. No persze, még a gyerekeit, de barátja se volt soha. Különös, a halottakkal jobban el lehet beszélgetni, mint az élőkkel. Többet lehet elmondani nekik. Mindent. Azt is, igen, főként azt is, amit az életünkben elhallgattunk.

Ott a kávéházban azt mondta a tanulmányi felügyelőnek: - Jobb, ha nem találkozunk többet.

Kamocsayné az órájára néz. Ideje lesz elkészíteni a reggelit. Megtölti a teáskannát, felteszi a lángra, kenyeret vág, két vékony szeletet, mert Sári a vékony pirítóst szereti. A gyerekeknek felforralja a tejet, összekeveri a kakaót egy fél csupor hideg tejjel, a kis cserépkannát, amibe a teafű kerül, odateszi a tűzhely sarkára, és bekapcsolja a kenyérpíritót.

A felügyelőt Károlynak hívták, Németh Károlynak. Egyszer találkoztak az utcán, a férfi köszönt, ő bólintott. Nem álltak meg beszélgetni, de mindketten elvörösödtek. Manapság nem pirulnak el a fiatalok semmitől és senkitől, és talán jobb is így nekik. Biztosan jobb, csak ők nem tudják.

Milyen furcsa, tűnődik Kamocsayné, s az ujjait le s fel tologatja az arcán, mintha a vonásait tapogatná, milyen különös, hogy neki, a tanulmányi felügyelőnek, akivel két alkalommal beszéltem, s abból is egyszer hivatalosan, az óráim után, egyedül neki mondtam meg, hogy sose voltam szerelmes a férjembe. Éppen csak ennyit, de ez is túl sok.

Kamocsayné mindig is utálta a nőkben, hogy kielégületlenségről meg gyönyörről fecsegni, füledt titkaikat úgy zúdítták a világba, mintha egyenest a falánk, vagy meggyalázott méhükből törnének elő. Még a tulajdon lányai is... Jutka egyenest kimondta:

- Te sose beszélsz ilyesmiről, anyu. Mintha sose lettél volna fiatal. Megfagyasztod az embert.

Kamocsayné a hokkedlin most a fejét rázza elutasítóan. Beszélni arról, ami csakis két ember ügye?! Nekem is kár volt ott, a kávéházban. Igaz, nehéz elviselni. A másíknak talán még nehezebb. Lehet, hogy Béla emíatt ivott. Gyomorfekélye volt, és csak úgy védelte a saját

kotyvasztású pálinkát. Amikor szemére hánytam, azt válaszolta: - Nem mindegy, mitől döglik meg az ember?

Talán nem bírta elviselni...

Kamocsayné a két szelet kenyeret berakja a villanypirítóba, a kakaót a tejbe önti, forral egyet rajta, és még egy karéjt vág le saját magának.

Mindent el kell viselni... Kamocsayné tétován forgatja a fejét. A mások halálát ugyanúgy, mint egyszer majd a saját magunkét. A büntudatot, a túlélő büntudatát. Az egész életet, a sakknagymestert is beleértve, így történt. Én választottam, gondolja Kamocsayné, és most kissé patetikus fejtartással ül a hokkedlin. Aztán gyorsan helyesbít: A sakknagymestert nem én választottam, igazán nem. Ő a nyakamba szakadt.

Kamocsayné kihálássza kávéjából a leülepedett cukrot, és közben a kakaót figyeli. Forr! Eloltja a gázt, a pirítóhoz lép, és megfordítja a kenyérszeleteket. Az egyik oldaluk barnás rózsaszín, Sári pontosan így szereti. A teafőző sípol, Kamocsayné rápillant, felötlik benne, hogy a kis porcelán kannába, ahová a teafű kerül, még nem töltött forró vizet, hogy bepárasodjon, gyorsan pótolja a mulasztást, s a nagy kanna alatt takarékra állítja a gázt.

Más volna a helyzet, tűnődik Kamocsayné, ha nem latin-történelem szakos tanár lennék, hanem például angol-latin. Budavári tele van magánórákkal, régebben hatvanat kapott egy óráért, azóta biztosan emelt. Tanfolyamokat tart, a lakásán is vannak csoportjai.

Kamocsayné ingerülten köhécsel.

Az angol valóságos kincsesbánya. A német jó, a francia se rossz. A német-francia nyugdíjasok általában ötvenet kapnak, a nyelvvizsgások hatvanat is fizetnek.

Most százasok, ötszázasok röpködnek körülötte a levegőben, a szakállas Kossuth, Ady merengő arca, csoportok és egyes tanítványok. Kamocsayné felsóhajt, megint köhécsel. Ez amolyan látomásféle, magyarázza saját magának. Azt hiszem, introvert alak vagyok.

A matek-fizikásokat is keresik. Beosztják őket helyettesítésre, korrepetálnak. Nekem nagy ritkán akadt egy-egy javítóvizsga latinból, de örültem, ha sikerült a fejükbe gyömoszolni egy kevéske tudást. A tavalyi elégtelenről közepesre javított. Büszke voltam rá egy kicsit. Az eredményemre. Meg is említettem a vacsoraasztalnál. - Ühüm - mondta a sakknagymester és Palma de Mallorcáról beszélt, hogy ott az a lépés... - Tisztáldozat. Azon dőlt el minden.

Sári áhítattal hallgatta.

A kenyér!... Éppen jókor jutott az eszébe. Sári nem állhatja, ha túl ropogósra pirul. Kamocsayné kiveszi a két pirítóst, tányérra rakja, beteszi a harmadikat saját magának, a kis porcelán kannából kiönti a forró vizet, s az edénybe egy púpozott kanál teafüvet szór. Közben az *Aeneis*-re gondol. A hatodik énekre. Aeneas leszállt a túlvilági árnyak közé. Éppen ezt a részt fordították. Fiúgimnáziumban tanított. Aeneas az apja árnyával beszélt, amikor az egyik fiú jelentkezett.

- Mi az, Varga?

- A Nagy Feri szerelmes a tanárnőbe.

- Ül le! - kiáltott rá. Érezte, hogy paprikavörösre gyúlt a bőre. - Szégyelld magad, és te is, Nagy!

Valaki elrikkantotta magát hátul:

- Teréz néni elpirult.

Röhögés.

Megintse őket? A fegyelemsértés okáról be kéne számolnia az igazgatónak, vagy ahogyan általában nevezték, a gumidisznónak, s a gumidisznó azt mondaná:

- Igen, igen, de látja, kérem, az ilyenfajta kényes helyzetek miatt nem örültem, amikor nagysád, fiatal tanárnő létére, az én fiúgimnáziumomba került óraadó helyettes minőségben.

Most a hokkedlin ülve maga előtt látja a gumidisznót: csupa gömb meg hurka. A feje meg a törzse két puffadt gömb, a végtagjai hurkák. Reggelenként órával a kezében állt a kapuban, figyelte a tanárok érkezését. A folyosóinspekciózást is figyelte. Ő csak egyetlen alkalommal feledkezett meg róla. A gumidisznó a következő tízpercben bekérte az irodájába:

- Foglaljon helyet. Tanár úrnő ma nem végezte el a kötelező folyosófelügyeletet. Figyelmeztetem, fordítson nagyobb gondot iskolai munkájának erre a részére.

- Igenis, igazgató úr.

- Tekintettel arra, hogy első alkalommal történt, ezúttal beérem a szóbeli figyelmeztetéssel.

Tulajdonképpen mért kellett volna szégyellnie magát Nagynak, tűnődik Kamocsayné a hokkedlin. A tizenhat esztendő kamasz belebolondult a huszonhárom éves tanárnőjébe. Akkoriban szinte kislányos volt a külsőm. Persze, órán történt, mindenki hallatára, azért volt olyan kínos. S az is lehet, hogy csak ugratni akartak, bár ahogy Nagy rám nézett...

Különös, a távoli dolgok egyre közelednek. Kamocsayné tűnődve, lassan harangoz felváltva a két lábával.

Egyre többet emlékezem, akkor is, ha takarítok, főzök, vagy Gyurikával játszom. Mesélek a gyerekeknek, és közben emlékezem. Mint az áramlás a mély vízben...

Ilyenkor, korán reggel emlékezik leginkább Kamocsayné, meg este, ha már bevette az altatót. De akkor kusza és iszonyatosan tódulnak fel az emlékek, napközben olykor szórakoztatóak, mosolyogni is lehet rajtuk néha, mint a gumidisznón.

Mostanában gyakran és nagyon élesen emlékszik a két hétre, amit a tenger mellett töltött Bélával. A szürkészöld, szüntelenül ringó hullámokra, a partot csapkodó tajtékra, a víz fölött elsikló sirályokra. A móló korlátjára mintha leszállni készült volna egy sirály, lábát és karmait előremeresztve, de a két szárny kifeszült, a sirály tovasiklott, s egyenest lecsapott a vízre. Amikor csőrében a vergődő hallal tovaröppent, kikerekedett szárnyaival oly ártalmatlannak látszott. Fehér volt és ártalmatlan. Különös...

Kamocsayné bólogat, miközben feltesz magának még egy kevésnyi vizet a kávéhoz. Mostanában sok kávé kíván. Alacsony a vérnyomása.

A hangokra is emlékszik, akkoriban még nem bömböltek különböző dalokat és szövegeket a hordozható rádiók meg a magnók, de a gyerekek zsivajgására, a szólongató, felelgető rikkantásukra jól emlékszik. És kiváltképpen a tengernek arra a hangjára, amikor távol feküdtek a többiektől. A szél nem mozdult, a hullámok alig fodrozódtak, ez a tenger ősmozgása volt. Egy lágy, csobbanásokból álló hang s egy keményebb, sziszegő, ahogy a tajték nekiverődött a partnak, amely ezen a részen meredeken lejtett. S a hangok legmélyén hol elhalkuló, hol fel erősödő dallam, csapkodó, szüntelen sustorgás. Zuhogott rájuk a napfény, a tenger szikrázott.

Talán ez volt az egyetlen közös vonásuk, Bélának meg neki: a természet szeretete.

Lehet, hogy a sakknagymesternek ez egyszer igaza volt, bár maga se tudta, ráhibázott. Béla tulajdonképpen miattam pusztult el, gondolja Kamocsayné a hokkedlin. Persze, ez az igazság nem olyan nyilvánvaló és áttekinthető, mint egy sakkmérkőzés lefolyása és eredménye, bármilyen bonyolultak is a kombinációi.

Béla egyre lejjebb csúszott, állapítja meg Kamocsayné, és megforgatja a saját pirítósát, lőskávét szór a csészébe, és leforrázza. Igen, még egy csészével a pirítóshoz! Béla egyre lejjebb csúszott, mert nem bírt megkapaszkodni a szerelmében. Ami nincs, abba nem kapaszkodhatsz, mondja magában Kamocsayné, és látja Bélát: kicsit kajánul mosolyog, és szomorúan is, de a tekintetében szeretet van, nem szemrehányás. És Béla is megismétli:

Ami nincs, abba nem lehet megkapaszkodni. Képzeld csak el azt a légtornászt, akinek a partner nem nyújtja oda a kezét. Persze, szorgalom meg hűség az mindig volt benned, már amit általában hűségnek szokás nevezni.

És ha *te* nem bírtad elkapni a kezemet? kérdi hangtalanul mozgatva a száját Kamocsayné.

Egyre megy, mondja Béla. Az ember leesik, és kész. Azonfelül gondolj csak a másokra.

Nem akarok rágondolni! - Kamocsayné vak tekintettel mered maga elé. - Most nem akarok rágondolni.

Jobb is - helyesel Béla. - Ne izgasd fel magad. Rossz a vegetatív idegrendszered. Tudod, az orvos is megállapította. Nem kell mindenből problémát csinálni. Így vagy úgy, egyszer mindnyáján meghalunk. Pedig őt nagyon szeretted. Eleinte féltékeny is voltam rá. Egy halottba voltál szerelmes, és én titokban féltékenykedtem. A halottra.

Béla legyint. A keze most olyan erőtlen, szinte átlátszó, mint az utolsó napon, a kórházi ágy takaróján.

Ha tudtam volna, hogy el vagy rákosodva, beviszem neked a Tardylt. Becsempészem, és megmondom neked, és te éjszaka beveszed. Nem hagytam volna, hogy halálod előtt megkínózzanak. Átvittek a János-kórházba, hogy a halálod előtti napon megkínózzanak azzal a borzalmas, értelmetlen bronhoszkópiai vizsgálattal.

Mindig jól tűrted a fájdalmat. Igen, az a vizsgálat nagyon fájt. És én akkor már tudtam, hogy hiábavaló.

Másnap hajnalban meghaltál. Fölöslegesen kínoztak meg. De a főorvos azt mondta nekem: tuberkulotikus fertőzés. És még két nappal a halálod előtt is elfogadta a pénzt. Kétezret tettem le a borítékban. Azt mondta, tuberkulotikus fertőzés, s fél év múlva munkaképes leszel.

Editre kellett volna hallgatnod - mondja Béla. - Edit átjött a másik osztályról, egyébként mindennap hozott nekem feketét. Hiszen emlékszel, mit mondott Edit: a főorvos szerint tuberkulotikus fertőzés, az osztályos orvos szerint: rák. Áttételes. Emlékszel a tekintetére? Pedig Edit nagyon fegyelmezett. És jó orvos. Megérthetted volna. De mindegy már, réges-rég mindegy...

A sakknagymester dühöngött, mert délután két órakor bekapcsoltam a fürdőszobában a mosógépet. Felébredt, pizsamában és papucsban rontott ki, a két füldugójával a kezében, fekete szemüvegét a homlokára tolva, és dühtől tajtékozva kiabált:

- El akar pusztítani engem ezzel a zajjal? Megmondtam, amíg alszom, csöndet akarok az egész lakásban. A mamának nem elég, hogy azt a szegény jó urát a sírba vitte?

A sakknagymester melleleg csupán egyetlenegyszer találkozott Bélával, és Béla csak annyit mondott róla: - Nem tudom, hogy Sári mit eszik ezen a vörös hajú pacákon? Sanyi, így hívják, ugye? Az álla nagyon erőszakos.

Kamocsayné felsóhajt a hokkedlin. Bár ne utazott volna Sári IBUSZ-csoporttal Dubrovnikba. De elutazott, és egy hajókiránduláson Korcsulából jövet megismerkedett a sakknagymesterrel: a korlátnak dőlve nézték a delfineket.

Sári most benyit a konyhába. Kissé cowboyszerű jelenség, a sárga, széles övű nadrágjához - a férje hozta Mexikóból - csíkos pulóvert visel. Ezt is meg kell szokni, hogy egy orvosnő ilyen öltözékben - szerelésben, mondanák ők - megy a klinikára.

- Anyu, töltheted a teámat, három perc, és jövök.

A három percből legalább öt lesz, amíg Sári az arcára keni az alapozó krémet, rá a púdert, kevéske rúzszt a szájára, s a szemhéját kifesti kékkel.

Kamocsayné a hűtőszekrényből előveszi a sonkát; a vaját már kikészítette. A fürdőszobába oson, ahol Sári a tükör előtt áll.

- Kérsz tojást? - suttogja.

- Kösz, anyu, nem - tátozja Sári, s ő a szájáról olvassa le a választ, mint a süketnémák.

Kamocsayné visszamegy a konyhába, az asztalra teszi a teáscsészét, a tányérokat, az evőeszközt, a csészét félig teletölti a barna teakivonattal, majd felereszti forró vízzel, és belerakja a cukrot.

A halottakkal könnyebb beszélgetni, mint az élőkkel, ismételi el magában, miközben kitálalja a reggelit. Nekik végül is mindent el lehet mondani.

Mindent? - kérdi Béla, és hamiskásan, szomorúan, mosolyog. Arról a másíkról is? Nem a tanulmányi felügyelőre gondolok. Az *igazira*, hogy ezt a hangzatos kifejezést használjam. Általában több úgynevezett *igazi* van az ember életében. Csakhogy én sose voltam számodra az igazi. De maradjunk a légtornász hasonlatnál. Neki se nyújtottad a kezéd.

Elmentem oda.

Elmentél oda, de hogyan? Micsoda göggel a szívedben! Na, hagyjuk ezt. Ne izgasd magad, nem érdemes. Árt az egészségednek. Mindenki a saját törvényei szerint él, s a túlélők meg a halottaik pörében nincs ítélet, se felmentő, se elmarasztaló.

A pör az folyik. De végül is mindegy már.

Kamocsayné érzi, hogy szemét előnti a könny. Gyorsan letörli a keze fejével. - Mint a vén kutyák - motyogja. - Azoknak is könnyes a szemük.

Csak azt szeretném tudni, hogy azok az asszonyok, akik naponta ott ülnek az eszpresszóban kiöltözve, azok is mind egytől egyig odanyújtották-e a másíknak a kezüket, hogy le ne zuhanjon.

Megint általánosítsz. Hiszen te is tudod: mindenki a saját törvényei szerint él. Vannak, akik a felszínen lebegnek, mint a dugó, és sose kételkednek az igazukban. De te...

Béla arcéle most elfordul. Most olyan, mintha egy távozó vonatot nézne. Az arcán nem lebeg az a kedves, kaján mosoly. Áll méltósággal, fenségesen és szilárdan. A távozó vonatot nézi a leplombált vagonokkal. És szertefoszlik abban a pillanatban, amikor Sári - most már kikészítve - belibben a konyhába.

- Anyu, itt égett szag van.

Kamocsayné odaugrik a villanypirítóhoz. A kenyér! Sötétfeketére sült. A szeméttartóba hajítja.

- Szórakozott vagyok.

- Előfordul. - Sári keresztbe rakja a hosszú lábszárait.

Kamocsayné kihúzza a pirító kapcsolóját. Ebből elég volt! Leszel magának egy karéj kenyeret. Sári eszik, és közben a teát kortyolgatja.

- Hány cukrot tettél bele?

- Kettőt, ahogy szereted.

- Érdekes, valahogy nem elég édes. Talán nagyon erős a tea.

Kamocsayné odanyújtja neki a forró vízzel teli kannát. - Feltöltheted.

- Á, dehogy. Jó lesz így is.

- Vagy még egy cukrot?

- Nem, jó ez így. Szilviát hozd ki hamarosan, és ügyelj, hogy lábujjhegyen menjen. Sanyi tegnap szóvá tette...

Sanyi, a férj, a kettős állampolgárságú sakknagymester. Kamocsayné elönti a méreg, valahányszor rágondol. Éjjel dolgozik, délelőtt leeresztett redőnyök mögött alszik, az ablakra még fekete műanyag elsötétítőt is kellett szerelni, hogy a világosságot teljesen kirekesszék. A fülében dugó. - Nem az a vacak, ami itt, Pesten kapható - jelentette ki. - Ez USA gyártmány, valóban zajszigetelő.

Akkor mi a csodának rohantál ki böszülten, amikor elindítottam a mosógépet, kérdezte Kamocsayné, de hangtalanul, mert Sári miatt csak gondolatban vitázik a sakknagymesterrel.

- Én mindig beszerzek egy tucatot - folytatta Sanyi azzal a kibírhatatlan franciás kiejtéssel, ahogy a magyar nyelvet beszéli, a szájürege mélyéből ropogatva az *r* hangokat s az orrán át dünnyögve az *n*-t meg az *m*-et, s mind ezt némi dunántúli, sőt, somogyi zamattal elegyítve.

Tizennégy esztendő volt, amikor szüleivel Franciaországba disszidált, s ez lett a beszédéből, ez a szörnyű hangkotyvalék.

- Mindig tucatjával veszem - ismételte meg a sakknagymester -, mert számolok azzal, hogy elhagyom, vagy elkallódik, mint karácsonykor, amikor a takarítónő kisöpörte a fél füldegómat.

- Egy fél párt - helyesbített Kamocsayné, mert ezt már nem bírta elviselni. A sakknagymester amióta házas, minden esztendőben jó néhány hónapot Magyarországon tölt, és hibásan beszéli az anyanyelvét.

Sári egy pillantást vetett rá. Ne ingereld, közölte a tekintete. Tudod, hogy nem tűri. Tudod, hogy félek tőle és szeretem.

Kamocsayné dühíti, hogy Sári, az ő okos, csinos, sőt már-már szép lánya - az alakja egyenest tökéletes -, a doktornő és tudományos munkatárs retteg ettől a faragatlan, veres hajú, karikálábú fickótól, akinek ráadásul talán még érettségije sincs. Kamocsayné erősen gyanakszik, hogy nincsen neki, csak ráírja a statisztikai lapra. Ha legalább jóképű lenne, vagy művelt, szórakoztató ember, röviden „vonzó egyéniség”, ahogyan Kamocsayné boldogult keresztanya

mondogatta. De a sakknagymesterrel nem lehet társalogni, meglehet, hogy még Sárival sem beszélget. Délig, egyig, esetleg kettőig alszik a gyászfeketével befüggönyözött szobában, ahol a fal mentén vállmagasságig emelkednek az újságok, mert Sanyi minden sakkra vonatkozó közleményt eltesz, egy ideig az előszobában is felállított egy óriási halmot, amíg az egész kupac le nem dőlt, eltorlaszolva az ajtókat, s a késő esti órában hazaérkező sakknagymester és Sári nem tudott bejutni, Kamocsayné pedig kijutni nem bírt az előszobába, végül is a szomszéd segítségével Sanyi kiemelte a bejárat ajtaját. És ezenfelül Sanyi, mielőtt pitymallattájt elaludna, a szemére olyasféle elsötétítő szemüveget rak, amelyet a *Modern Phaedra* című filmben viselt a színésznő, midőn rászánta magát az öngyilkosságra. Kamocsayné olykor elképzelel vejét füldugóستul, fekete szemüveggel a gyászlepel mögött, s ilyenkor jókedvre derül.

Sanyi éjjel dolgozik, sakkmérkőzéseket játszik végig képzeletbeli ellenfelekkel, lefolyt játszmákat tanulmányoz, továbbá sakkrejtvényeket szerkeszt, amelyeket kétszáz frankért ad el. Svájci frankot is elfogad, nyugatnémet márkát is, dollárt az utóbbi időben nem szívesen. Éjjelente időnkint nyilván magához hívja Sárít, vagy egy sakkrejtvény kidolgozása közben rövid szünetet tartva ő megy át a nappali-ebédlőbe, ahol Sári alszik. Talán ezek az éjszakai látogatások kötik Sárít oly szorosan a vörös hajú zsarnokhoz?

- Főzhetnél egy csésze kávé, anyu.

Sári ásít.

- Fáradt vagy?

- Nem, csak álmos.

Lehet, hogy a sakknagymester ma éjjel is meglátogatta, de tulajdonképpen Sári meg a férje ritkán találkoznak az ágyban. Vagy ez a körülmény is emeli a karikalábú értékét?... Sanyi az év nagy részében utazik, hol mint versenyző, hol mint tanácsadó, és Kamocsayné kárörömmel állapította meg, hogy idén a harmadik helyről az ötödikre került.

- Sose leszel te világbajnok - pusmogta, miközben mamuszában besurrant a fürdőszobába, nesztelenül, mint egy betörő. - Csúszol te még lejjebb is - mondogatta, és rábólintott egyet, elégedetten.

Sári szokása szerint evés közben az újságba is belekukkant, és beszélgetésként néha odavet egy-egy mondatot.

- Remélni szeretném, hogy az adjunktus ma takarékra állítja magát. Tegnap úgy hisztizett... Nem tudtam részletesen elmondani neked.

Nem, persze hogy nem tudta. Kamocsayné vajdas dzsemes kenyeret eszik, és kortyolgatja a második csésze kávé. Reggeli közben Sári siet, reggeli után közösen öltöztetik Gyurikát, akit nagy nehezen sikerült benyomni az óvodába, bár a nagymama otthon van. Gyurikát az anyja viszi kocsin. Mire Sári hazakerül a klinikáról, fél őt, pihennie kell, aludnia egy keveset, vagy legalább feküdni, ezt a betegsége után a lelkekre kötötték, és Sári maga is tudja. De a pihenő rendszerint megrövidül, vagy semmi nem lesz belőle. A sakknagymester fürdés és borotválkozás után megreggelizik - nem úgynevezett kontinentális, hanem bőséges angol reggelit fogyaszt, mert így szokta meg - felhajt egy pohár gyümölcsle, majd tea, sonka vagy szalámi, tojás, vaj, dzsem következik, végezetül megkávézik, és sétálni megy. Rábízni semmit sem lehet, még Gyurikát se, mert két ízben elvesztette, elhagyta valahol, mint időnkint az esernyőit vagy éppenséggel a felöltőjét. Gyurikát először rövid idő múlva egy lakó hozta vissza, másodszor egy rendőr, éppen abban a pillanatban, amikor Sári zokogva kiabálta: - Nem bírom! Én ezt nem bírom már tovább! Ő pedig a telefon előtt ült, s a lábszára úgy reszketett, mintha a testétől független rángatózó lény lenne. A rendőrséget tárcsázta, majd a mentőket.

A rendőr kézen fogva vezette Gyurikát, akinek pityergése bömbölésbe csapott, mihelyt átlépte a küszöböt.

- Máskor jobban vigyázzanak a kétéves gyerekekre - mondta zordan a rendőr.

Gyurika a rendőr szavait felszólításnak vélhette, mert színpogva közölte a betanított mondatot:

- Varga Gyurika, Tollár utca négy, kétéves múlt.

- Nem tudta rendesen kimondani az utcájuk nevét. Gondoltam, hogy a Stollár Béla utca. Simán elúthette volna egy jármű, messze elkódorgott a játszótérről.

Mi történt a játszótéren, ahol a sakknagymesternek örködni kellett volna fiacskája fölött? Felidézett egy hajdani sakkversenyt, végigvezetett egy képzeletbeli játszmát, vagy rajtafelejtette a szemét egy csinos nőn, és Gyurika kiesett az eszéből? Kamocsayné az előbbi feltevések felé hajlott. Igen, a nagy jelenet után biztosra vette, hogy Sanyi lejátszott egy képzeletbeli játszmát.

A rendőr elment, és a sakknagymester rátámadt feleségére.

- Mit nem bírsz? Szíveskedj válaszolni, hogy mit nem bírsz?

Sűrű, vörhenyes szemöldökét összevonta, széles álla előreleendült, karikalában fenyegetően tornyosult Sári előtt.

- Na, ki vele, mit nem bírsz?

Kamocsayné odavágta neki: Azt, hogy elvesztetted a saját gyerekedet, hogy délután kettőig piszszenni se lehet a lakásban, az én saját lakásomban, s amiatt is morogsz, ha megeresztem a kád csapját, azt nem bírom, hogy a szobádban vállmagasságig állnak a poros sakk-közlemények, hogy kiszolgáltatod magad, mint egy pasa, de szűkmarkú vagy, magyarul mondva fukar, Svájcban tartod a pénzed, és nekünk hetente csak egyszer, fél napra telik takarítónőre. És főként azt nem bírom, hogy amikor itthon vagy, nincs nyugalomunk, se Sárinak, se nekem. Én félttem Sárít. Tudod te is, milyen súlyos beteg volt. Elmondtam. A vérsüllyedés... Az egyetemem abba kellett hagynia akkor. A kórházban hetente kapta a vérátömlesztést. Béla vicceket mesélt neki, és hazamenet mintha egy csapásra húsz esztendőre öregedett volna, öreg ember lett belőle, s otthon részegre itta le magát. Megmondták nekünk, hogy nagyon kevés a remény, úgyszólván semmi...

Csakhogy mindezt csupán gondolatban vágta oda.

- Ha az embertől kérdeznék valamit, felelni szokás - folytatta makacsul a sakknagymester. - És az ember amennyiben beszámítható, tudja is, hogy mit nem bír. Ha tőlem megkérdeznék, azonnal felelnék: a zajt meg a fényt, amikor alszom, és a jeleneteket úgy általában. Talán engem nem bírsz? - Egy pillanatig hallgatott. - Megmondhatod nyugodtan. Na?!

A hangsúly fenyegető.

- Dehogysis, Sanyi, dehogysis. Csak Gyurikát már másodszor...

- Egy megoldáson gondolkoztam, felállítottam a fejemben a játszmát, és mire a lépések egy részét megtettem, no persze gondolatban, a gyerek eltűnt. Eltűnt, mintha a föld nyelte volna el - mondta a sakknagymester. - Most pedig moziba akarok menni. Az embernek kell a kikapcsolódás.

Sári még egyre sírt.

- Óhajtasz velem moziba menni, vagy inkább lepihensz?

Ez egyszer legalább nem keverte össze a menni és jönni igét; ez a hiba, amelyet már Arany János tisztázott, módfelett ingerelte Kamocsayné.

Végül is elmentek, azaz a sakknagymester kifejezésével, aki ámulatra méltó gyorsasággal szedte fel a hordalékszavakat, elpattogtak a közeli moziba, s a két gyerek természetesen megint az ő nyakába szakadt. A sakknagymester általában programot csinál estefelé. Ilyenkor felpozsdu. Mozi, esetleg színház. Az operát is kedveli. Olykor társasággal a Hungáriába. Kamocsayné elkészíti a vacsorát, lefekteti a gyerekeket, mesél Gyurikának, aztán visszavonul az udvarra nyíló hajdani cselédszobába, amelyet évek óta tapintatosan kisszobának neveznek.

Egyszer majd a kamrában találok magam, gondolja Kamocsayné, a hokkedlin. A sakknagymester újabban többször megemlítette, hogy a mama erősen horkol. És minthogy a kisszoba fala érintkezik a sakknagymester szobájának a falával...

Esténként, hanem túlon túl fáradt, rendszerint még olvas Kamocsayné. Programból hazajövet Sári besuhan hozzá, homlokon csókolja, s a sakknagymester bedugaszolt füllel leül a munkája mellé.

Kamocsayné gyűlöli Sanyit, de ezt a rőt hajú zsarnokot mégis jobban bírja, mint a másik vejét, a derék Lacit. Hát nem szégyenletes, hogy a jó érzésű, türelmes Lacitól még inkább viszolyog, mint az önző, rigolyás sakknagymestertől? Bizony, szégyenletes. És mégis... Bizony, mégis így van. Tagadhatatlan, de így.

Talán, mert véletlenül hallottam a szomszéd szobából azt a beszélgetést Sári és a sakknagymester között, tűnődik Kamocsayné, és rámered a mosogatóra. Lehet, hogy ez a beszélgetés az oka.

Ritka alkalom volt: Sári fellázadt.

- Mondd, Sanyi, szeretsz te egyáltalán valakit? - kérdezte izgalomtól fulladozó hangon.

- Természetes - válaszolta a sakknagymester. - Szeretlek téged, hiszen feleségül vettelek, miként te is szerelemből jöttél hozzám. A gyerekeinket is nagyon szeretem.

- Akkor nem értem - mondta Sári keserűen.

- Mit nem értesz? Szeretlek téged is, a gyerekeket is. No, persze, tudom. Azt nem érted, hogy a mesterségem mégis fontosabb nekem. Mert erre akartál kilyukadni - állapította meg, a garat tájékaról pergetve és raccsolva az *r* hangokat.

(Uvuális *r* hang, magyarázta el Kamocsaynének francia szakos barátnője, Tini.) Ezek a raccsoló, pergő *r*-ek s a somogyias kiejtéssel keveredő, éneklő francia hangsúly tragikomikus zenével kísérték a sakknagymester mondanivalóját.

- Fontosabb - mondta nyugodtan. - Számomra a mesterségem a legfontosabb.

- A sakk! - Sári hangja sírással küszködött.

- Igen, a sakk.

- Szóval a sakk fontosabb neked mindennél és mindenkinél. A családonál is. Fontosabb Szilviánál és Gyurikánál és persze nálam is. Ez már igazán természetes.

Keserűen felkacagott.

- Fontosabb - ismételte meg a sakknagymester. - Mért hazudjak? Mindennél és mindenkinél fontosabb. Igen.

- Önző vagy! - vágta oda Sári.

- Önző vagyok. Tudom. Nagyon önző. De a magam módján becsületes.

Sáriból kitört a zokogás.

- Ne sírj, Sári, egyikünk se tehet róla, és én szeretlek. De ez így van. Tudomásul kell venni. Ha nem bírod elviselni, elválhatunk. Nagyon fogsz hiányozni, de én nem mondhatok mást. Nem bújhatok ki a saját bőrömből, és nem is akarok kibújni.

Megfontolt, magyarázó hangon beszélt, nagyon lassan, mintha azon tanakodna, merre lépjen egy sakkfigurával.

- Tudom, neked nem könnyű, Sári, de nekem se. Belőlem sose lesz világbajnok. Sose leszek az első. Érted, Sári?! Tudom, sose leszek az első, még csak második sem, és mégis csinálom, és mégis ez a legfontosabb nekem. A harmadik helyről az ötödikre csúsztam - mondta, s a tárgyilagos hangjában iszonyú bánat lappangott.

- Még visszakerülhetsz - vágta rá Sári gyorsan, lihegve. - Rossz passzban voltál, a tavalyi influenza kifárasztott. Holtbiztos, hogy újra feltörsz.

- Talán igen. Talán nem. - Kis ideig hallgatott. - Nekem akkor is a sakk lesz a legfontosabb, ha az utolsó helyre kerülnék akkor is. De nagyon szeretlek, Sári, és a gyerekeket is nagyon szeretem, annak ellenére, hogy Gyurikát kétszer elvesztettem.

Sári felnyögött.

- Dolgoznom kell - mondta a sakknagymester, és bement a szobába.

Kamocsayné a hokkedlin ülve maga előtt látja: a lesötétített szobában benyomja fülébe a dugókat, villanyt gyújt, és az íróasztalhoz ül.

Laci, a derék fiú készséges volt, csak éppen tengett-lengett a világban. Nem olyasformán, mint Béla. Bélának légköre volt, elfojtott, leplezett szomorúságból, Béla mosolygott, és reménytelen volt. Laci elégedett önmagával és a világgal. Az egészségügyi állomáson állatorvosként ledolgozza jól-rosszul a munkaidejét - Kamocsayné úgy véli, inkább rosszul, ami abból is kiviláglik, hogy semmi igyekezetet nem mutat a szakállatorvosi vizsga letételére -, hetenként végigporszívózza az egyszoba-hallos lakást, egyébként a tévé előtt üldögél, és kerek, barna szemét érzékenyen, már-már áhítattal emeli feleségére. Laci tulajdonképpen nincs. Laci alkatrész, amely egy kiszámíthatatlanul mozgó lendkerék, Jutka akarátát, szeszélyeit követi.

Kamocsayné nem állhatja a sakknagymestert, de becsüli. Sanyi füldegőstül és besötétítő függönyöstül, az összes kibíratatlan rigolyáival mégis a sziklákat görgető Sziszfusz, bár valószínű, hogy nem ismeri Sziszfusz mondáját, hiszen bődítően műveletlen. A másik vejét Kamocsayné tulajdonképpen kedvelné, de lenézi. És főként sajnálja. Igen, sajnálja, mert a törekeny Sári, akiről annak idején lemondtak az orvosok, két gyereket szült, míg a teltkarcsú, magas termetű Jutka, bár a testetöltött termékenységnek látszik, meddő maradt, s egyre sűrűbben csapott jeleneteket Lacinak, aki türelmesen, szinte alázattal viselte el a kitöréseket, mintha ő tehetne a gyermektelenségről, holott a nőgyógyász megállapítása szerint Jutkában van a „hiba”, jöllehet az eset nem reménytelen. Jutka vesse alá magát egy kisebb műtétnek...

Csak hogy Jutka sűrűn változtatja az álláspontját mindenben, s így ebben a kérdésben is. Itthon, lánykorában négy gyerekről ábrándozott. Férjhezmenetele második esztendejében búslakodott, hogy a családtervezés nem sikerül. Amióta a nőgyógyász kisebbfajta műtétet ajánlott, Jutka kijelentette: nem akar gyereket, soha nem is fog akarni, mert boldogtalan volt a gyermekkora. Laci e kijelentésekor, amely többször is elhangzott, szemét néma váddal emelte Kamocsaynéra.

- Mért volt boldogtalan a gyermekkorod? - kérdezte ő Jutkától.

- Mert rossz volt.

Jutka vállat vont, és cigarettára gyújtott.

- Azért szeretném, ha felhoznál egy példát.

Meg akarta tudni az igazságot. De mire való az igazság? Semmire. Már tudja, hogy az ég világán semmire se való. És mégis akarja. Az igazságot. A tisztán látást mindenben. Na és aztán? Mit csinálok vele? Kifüggeszttem a kisháza falára, a Van Gogh-lenyomat mellé? - gúnyolódik önmagával Kamocsayné.

- Anyus, te örökös-örökké tanár maradsz - mondta akkor Jutka. - A környezetednek ez kissé fárasztó, ha nem tudnád. Na, mindegy. Azt hiszem, általában minden gyerek boldogtalan, mert a szüleitől, a felnőttektől függ. Talán, ha az ember rögtön felnőttként születne... Persze, sokan fel se veszik, hogy ki vannak szolgáltatva, de én... örvengtem magamban, hogy mindent előírnak nekem.

- Például? - ismételte meg a kérdést.

- Például vasárnaponként délelőtt mindig kicipeltetek a Margitszigetre vagy a Gellérthegyre Kálmán bácsiékhoz. Én utáltam a Margitszigetet a Gellértheggyel együtt, és még most is utálok. Az elhamvasztásomkor is utálni fogom.

Kamocsayné érezte, hogy Jutka maga se hiszi el egészen, amit mond. És az arckifejezése. Az az unott, borús és mégis könnyelmű arckifejezése.

- Sári szerette, nem én - folytatta Jutka.

- Úgy emlékszem, vasárnaponként felváltva kérdeztünk meg titeket, apa meg én, hová akartok menni. A válasz mindig az volt: a Szigetre, Kálmán bácsiékhoz.

- Jaj, értsd meg, anyus, éppen ez a pláne: hiába kérdeztetek meg, én nem mertem megmondani, hogy utálok a Szigetet, utálok Kálmán bácsiék kertjét.

- Miért nem merted?

- Ha tudni akarod: megfélemlítettél. A pusztá lényeddel.

- Sose tudtam magamról, hogy félelmetes vagyok. - Tréfával próbálta elűzni Jutka ingerültségét.

- Te sok mindent nem tudsz magadról - mondta Jutka szinte mellékesen, mintha teljesen közönyös dolgot vetne oda. Laci szemében a néma vád szinte harsogott.

- A szánkázást sem állhattam. Most ne gyere nekem azzal, hogy befogtad magad a szán elé, és a Duna-parton húztál bennünket, és Sári azt kiabálta: Rénszarvas! A mama rénszarvas! Ezt a történetet már sokszor hallottam tőled. Csakhogy Sári kiabálta, érted. Sári, nem én.

- Te is kiabáltál, hogy: Rénszarvas! Jól emlékszem.

- Ha nagyon akarod, ám legyen. - Jutka mereven bámult a levegőbe. A semmibe bámult. - Ha mindenáron akarod, hát rád hagyom. - Bólogatott. - Rendben van. Én is kiabáltam. Azt kiabáltam: A mama rénszarvas! De a szánkázást utáltam.

- Közölhetted volna - mondta és felállt.

Jutka nevetett. Az éles kacagása belekarcolódott a levegőbe, akár egy cikcakkos vonal. Kamocsayné már régóta nem szereti a nevetését: nyugtalanító, nincs benne vidámság, üres vagy inkább mintha fojtott sikoly lappangana a legmélyén.

- Tévedés - mondta Jutka. - Te akkor megmagyaráztad volna, hogy a szánkázás egészséges. - Cigaretta gyújtott. - Ugyanis te mindent meg tudsz magyarázni. Végre is ez a mesterséged - szólt utána. És hozzátette: - Most persze meg vagy sértődve.

Akkor valóban zokon vette. Azóta megértette, hogy az ember nemcsak azért felelős, amit elkövet vagy elmulaszt, hanem mindazért is, ami az akaratán kívül a pusztta lényéből árad. Lehet, hogy Jutka is tudja ezt, talán nem is eszével, mert esze tulajdonképpen nincs sok, hiányzik belőle az úgynevezett logika, sose volt jó tanuló, mint Sári, a matek elképesztően keservesen ment neki, és Kamocsayné vért izzadt, amíg belésulykolta a francia időegyeztetést. (Kamocsayné nem beszél franciául, de a latin nyelvtanon iskolázott agya rögtön felfogta az idegen nyelv időegyeztetését.) Jutka nem észlénny, de valahogy ráérez a dolgokra, és van benne annyi igazságszeretet - vagy keménység, sőt kegyetlenség, esetleg mind a három -, hogy ki is mondja, amit igaznak tart.

Jutkánál csak betegnek lenni jó, gondolja Kamocsayné, amíg Sári evés közben átfutja az újságot. Amikor influenzás voltam, Jutka aggódva kuporgott az ágyam mellett, és kanalként diktálta belém az ételt.

- Most te vagy az én kisgyerekem - suttogta elérzékenyülten.

Ha Kamocsayné nagy ritkán megbetegedett, tüstént Jutkához utazott Esztergomba. Ahol a sakknagymester lakik, ott nem lehet beteg senki. Hogyan is mondta az udvari orvos a Trianonban belázasodott XV. Lajosnak? Valahogyan így: Felséged csak Versailles-ban lehet beteg. Én meg Esztergomban...

Kamocsayné az üres csészéket a mosogatóba rakja.

- Szörnyű ez a sok gázolás. És legalább a kétharmada ittasság miatt. - Sári az újság mögül beszél.

- Meg az ostoba emberek magabiztossága: velem aztán nem történhet baj!

- Ez fura, anyus. - Sári arca előbukkan. - Úgy mondod, mintha az ostobaság és a magabiztosság kéz a kézben járna.

- Gyakran úgy jár. Persze nem mindig.

Még folytatná, de Sári újra belemerül az újságba. Kamocsayné arra gondol, hogy a hullákat azonnal elszállították Versailles-ból. A Pompadourét, a mindenható kegyencnőét is. Hát a királyi család tagjait meg a királyt? Azt nem tudja biztosan. Egyszer, ha majd ideje lesz, utánanéző. De mért nézne utána? Kit érdekel?

- Na! - mondja Sári, és feláll.

Ez annyit jelent: indulás a gyerekszobába.

Szilvia délutános, Gyurikát közösen öltöztetik, fürge, ügyes mozdulatokkal, nem is szólnak egymáshoz, hogy ki mit csináljon, és Gyurika is tudja, hogy reggel csak suttogni szabad. Az anyjára hasonlít, ugyanaz a mongolos arc, kiugró pofacsontok, ferde vágású szem hosszú pillákkal, a szemgolyója bársonyos őzszem, akár a Sárié, az emberek sokszor megbámulják: milyen szép kisgyerek.

Fordítva kellett volna, gondolja Kamocsayné. Ha Szilvia lenne ilyen bájos. De Szilvia sajnós, az apjára ütött. Ugyanaz a hirtelenszőke haj, sűrű szemöldök, makacs homlok, az arca szeplős, az álla erőszakos.

Sári beviszi Gyurikát a fürdőszobába.

- Pszt, csöndesen lépni, hogy apu föl ne ébredjen - suttogja. - Szegény apu egész éjjel dolgozik.

Aztán megmossa az engedelmes Gyurika arcát, kezét, fogát, másra nincs is szükség az esti fürdés után, Kamocsayné pedig Szilvia fölé hajol, és megcsókolja a szeplős homlokát. - Ébresztő - suttogja, bár tudja, hogy Szilvia nem alszik, hiszen a szemhéja az imént lopva résnyire tágt.

Csúnya, állapítja meg Kamocsayné tárgyilagosan, de szeretettel. Csúf, akár az apja, még az a szerencse, hogy nincs karikalába. Talán nagy korára elmúlik a csúnyasága, vagy legalábbis enyhül. S egyébként is... Mit ér a jó külső? Valaha én is... Mi hasznát vettem? És mi hasznát veszi Sári?

- Fölkelés - mondja a gyerek füléhez hajolva.

Szilvia kinyitja fakókék szemét - szakasztott az apjáé -, majd ellenkezést nem tűrő hangon közli:

- Még tíz percet, nagyi!

Kamocsayné tehetetlen. Ha nem egyezik bele a tíz percbe, Szilvia üvölt, és fölveri az apját, de tíz perc múlva fel fog kelni, mert alapjában véve korrekt, mint az apja.

- Most negyed nyolc - mondja unokájának, s az óráját is mutatja.

Szilvia bólint. - És pizsamában reggelizem - köti ki. Aztán lehunyja a fakókék szemét.

A gyerekek kakaója már kész, csak ki kell tölteni. Persze a Szilviáét majd melegíteni kell, de Gyurikáé éppen jó, felhörpítheti.

Kamocsayné lábujjhegyen kiviharzik a konyhába - ezt is megtanulta már, lábujjhegyen, nesztelenül kiviharzani -, és megkeni a vajjas kenyeret.

És aztán? Sári elvágat Gyurikával, Szilvia reggelizik, a gyerekszobában megcsinálja a leckéjét, Kamocsayné a konyhában, míg az ebéd készül, kikérdezi, s utána ebéd előtt még lemenni sétálni vagy a játszótérre.

Szilvia a játszóteret kedveli, a hintát, amelyen vadul leng le-fel, meg a korlátot, amelyen fáradhatatlanul átbucskázik újra meg újra.

Kamocsayné nem állhatja a játszóteret, mert hiába ül le egy padra könyvvel a kezében, sűrűn felpillantva belőle, hogy szemmel tartsa unokáját, nem hintázik-e túl sokáig, vagy nem verekszik-e össze valamelyik gyerekkel, hiába a könyv, az újság, mellé telepszik egy fecsegő nagymama, és nem hagyja nyugton. De elsősorban és főként Budavári miatt utálja a játszóteret, aki ilyenkor a Lukács uszoda és a tanfolyamai közt félórara vagy éppenséggel egy egész örökkévalóságnak rémlő órára mellé szegődik.

Ezen a napon is... Bár később érkeztek, mert Szilvia nem tudta rendesen a verset, többször el kellett mondatni vele, Kamocsayné nem kerülhette el Budavárit: ott keringett a játszótér körül, peckesen, a nyugdíjas angoltanár magabiztosságával, aki talán már hetven forintot vagy nyolcvanot is kap egy nyelvvórért.

Tökfej! - mondja magában Kamocsayné megvetően, míg Budavári azzal az ünnepélyesen meghitt udvariassággal, amit az angol egyetemen sajátított el két év alatt, helyet foglal a padon. Igen, tökfej, az vagy te! Tacitus mondataival soha nem tudtál megbirkózni. Tacitus!... Kamocsayné lélekben gúnyosan fölkapog. Ciceró se ment, Caesarban is megrekedtél. Szerencsédre unitárius vagy, s az unitáriusok összetartanak. Kitalpaltad magadnak a két évre szóló angliai ösztöndíjat egy unitárius alapítványnál. Egyszer a kezébe nyomom itt a padon Tacitust, majd meglátjuk, mire mégy vele. Na és a görög! (Hangtalan gúnykacaj.) Marcus Aureliusba belegabalyodtál, pedig pofon egyszerű a stílusa.

Hirtelen eszébe jutott a sztoikus király mondása, amit oly gyakran elismételt magában: *Nemsokára meghalsz, és még mindig nem vagy türelmes és jó; még mindig gyanakodsz, hogy a világ dolgai árthatnak neked.*

A világ dolgai igenis ártanak. Elsősorban a sakknagymester a jelenben. És a múltban annyi minden. Pillanatnyilag pedig az idős úrhoz illő eleganciával öltözött Budavári, aki nyugdíja mellé összevág legalább havi kétezer-ötszázat, s azért nem többet, mert élni is akar, naponta jár a Lukács uszodába, operabérlete van, és utazgat.

- Ezek a begyepesedett fejűek a hivatalos tanfolyamokon nem akarják elfogadni a szuggesztópedológiai módszeremet - mondja Budavári. - Pedig biztosíthatom kegyedet...

Kibíráhatatlan ez is. Budavári általában azt mondja neki: kegyed vagy magácska, s ami a legörjítőbb, néha Terézkének szólítja. Terézke! Röhej.

... - biztosíthatom kegyedet, hogy legalább annyit ér, mint a nyelvi laboratóriumok, amelyek súlyos anyagiakba kerülnek. Legalább annyit, sőt nem vagyok túl merész, ha azt állítom, hogy eredményesebb. Tegyük fel például, hogy kegyed az én növendékem. Én azt mondom: ön most Mrs. Smith Cambridge-ből. Ezt halkan mondom, majd egyre fokozódó hangerősséggel sokszor elismétlem. És kegyed felszabadul a gátlásai, az anyanyelvi gátlásai alól.

Gátlások. Kamocsayné egy pillantást vet a hintázó Szilviára. Megszabadulni a gátlásoktól. Ő meg akart szabadítani. Hozzávágtam a bronz hamutartót, mert meztelenül akart látni. Akkor több mint egy hónapja viszonyunk volt, de én nem tűrtem, hogy meztelenül lásson. Pedig nem volt csúnya a testem. Kissé sovány, de izmos, talán a combom hosszabb a kelleténél. Ő kért, és én nem akartam. Mindig szelíd és jó volt hozzám. Ha el nem kapja a fejét, halántékán is érhetne volna a bronz hamutartó. De elkapta a fejét, és azt mondta: - Szegénykém. - Nem hatott meg a türelme, mert én szerettem jobban.

- A módszerem - mondja Budavári.

A szavak koppanva hullanak le Kamocsayné füle mellett.

Anyám egyszer arról beszélt, hogy kétféle szemérem van, egyik a lányoké, a másik a férjes asszonyoké. Milyen nevetséges lenne manapság... Nem volt igaz. Akkor is tudtam, hogy nem igaz, és mégis...

Kamocsayné maga elé mered.

Szólítá ugyanis az Úr Isten az embert és mondá neki: Hol vagy? És mondá az ember: Szavadat hallám a kertben és megfélemlém, mivel meztelen vagyok és elrejtézém. Ő ártatlan és felszabadult boldogságba akart vezetni, s én nem hagytam. De mért? Talán csak amiatt, mert én szerettem jobban. Igen, lehetséges, hogy pusztán amiatt. Talán az lett volna az Éden, tűnődik Kamocsayné, és rászól a hintázó Szilviára.

- Ne olyan vadul! Szilvia! Hallod?!

- Miután vagy tizenötször elismételtem - folytatja Budavári -, ön Mrs. Smith Cambridge-ből, egyre erősödő hangon, mert ez fontos tényező, először szinte suttogva lopózkodni a lelkébe, aztán egyre erősödő hanggal teljesen birtokunkba venni.

Mi lenne, ha most a képébe vágnék az öklömmel? A fizimiskája kellős közepébe? Biztos, hogy álmélkodna. Azt hinné, megőrültem.

Kamocsayné úgy szorítja össze a kezét, mint gyerekkorában, amikor papírhéjú diót tört.

- És kegyed valóban Mrs. Smith-nek érzi magát Cambridge-ből, vagy Miss Undersonnak Leedsből. - Budavári halkán, elégedetten felkacag. - Az anyanyelv gátló hatásai megszűntek, és most már bátran, hogy úgy mondjam, béklyómentesen folyik az angol beszéd. Béklyómentesség. Ez az én szuggeszto-pedológiai módszerem lényege és eredménye.

Kamocsayné még mindig a láthatatlan diót töri.

Elzártam magam, mint egy kagyló. Megkínóztam mindkettőnket. Gőgből? Félszegségből? Nem tudom.

Felkapja a fejét, és odakiált Szilviának:

- Hagyd abba a hintázást! Más gyerek is vár rá.

Szilvia semmi hajlandóságot nem mutat a leszállásra. Két lábát előrenyújtva vadul leng.

- Hallod? Szállsz le azonnal a hintáról, vagy én szállítalak le?

Szilvia konok arccal tovább hintázik.

Kamocsayné feláll.

- Hagyja, Terézke, majd én! - Budavári felpattan, és feszes tartással, ruganyos lépésekkel a hintázó gyerek felé közeledik.

Bár rúgná hasba Szilvia! Budavári birtokba veszi a lelkeket, egyre erősödő hangon ismételve: ön Mrs. Smith. Röhej. Egyszer pofára fog esni. Egyszer én fogom pofára ejteni. (Kamocsayné néha argóban gondolkodik.)

Még mindig gyanakodsz, hogy a világ dolgai árthatnak neked... Marcus Aurelius - szobor lóháton - szelíden csóválja a fejét, és bánatos megrovással néz Kamocsaynéra.

Ártanak! - ordít rá Kamocsayné hangtalanul. - Könnyű neked. Császár voltál, nem nyugdíjas latin-történelem tanár. És elsősorban azért könnyű neked, mert halott vagy. Próbálnád meg te az életet a sakknagymesterrel. És elzártam magam, mint egy kagyló, nem hagytam... Nevetéséges, hogy ebben a korban még mindig fáj.

Kamocsayné két keze most bágyadtan pihen az ölében.

Olaszországban sem jártam soha. Nem juthattam el, nem volt pénzem rá. Most már csupán nyugalmat szeretnék, nyugalmat, semmi mást. De a Jutka nevetésétől félek. Amikor a rén-szarvason vitáztunk, komisz kis szikrák pattogtak, villogtak a Jutka kacagásában. Boldogtalan a kacagása. Bántó és önpusztító kacagás.

Szilvia nem rúgta hasba Budavárit.

Budavári elkapja a hintát, leállítja, a kislányhoz hajol, és vaskézzel leemeli.

- Játsszál ugróiskolát - indítványozza Kamocsayné.

- Nem! - vágja oda mogorván Szilvia.

- Hát játsszál valamit, csak a korláton ne forogj.

- Mért ne forogjak?

- Mert az olyan valami, mint a hintázás.

- Nem olyan - vitázik Szilvia. - A korláton teljesen átfordulok, a fejem lefelé lóg. Hintázás közben sose lóg egyenest a föld felé a fejem.

A sakknagymester logikáját örökölte. Az állat is úgy lendíti előre, azzal a kemény mozdulattal, mint az apja, mintha, egy láthatatlan ellenséget ütne ki a ringben.

Kamocsayné nem hagyja magát. - Mindkettőtől el lehet szédülni, ha sokáig csinálod. Emlékszel, amikor olyan vadul és sokáig hintáztál.

- Nem emlékszem. - Szilvia elfordul, ránt egyet a vállán. Ez a Jutka vállrándítása, a választ is azzal a kihívó makacssággal veti oda. De Jutkának sötét a szeme, Szilviáé halványkék. Valaki egyszer azt mondta a szemére: savósínű. Kamocsayné akkor dühös volt.

- Én emlékszem - mondja. - Annyit hintáztál, hogy hánytál utána. Mértéket kell tartani mindenben.

A keserűségben is. Az emlékezésben is, inti magát. És a szeretetben. Igen, mindenben.

- Mért kell mértéket tartani? - kérdi Szilvia.

- Azért, hogy ne fizessünk rá - mondja Kamocsayné olyan szárazon, hogy unokája elhallgat. Vagy megelégette a párbeszédet? Hegyes kavicssal ugróiskolát húz magának.

Budavári ismét a padon ül.

- Szeretném, ha kegyed meghallgatná egy órát. Van otthon néhány csoportom. Láthatná a saját szemével, hogyan szabadulnak fel. A hallban tanítok. - Budavári a lábát rázogatja. Mindig a jobb lábát rázza. - Tudja, Terézke, azért a hallban, hogy kíméljük a lakást. A hallt félig-meddig erre a célra rendeztük be: hosszúkás asztal, téglalap alakú, két párnázott pad, az asztal két rövidebb oldalán egy-egy szék. Ebédlőnek is használjuk. Miként említettem, az audovizualitást a szuggeszto-pedológiával kapcsolom össze. Sajnos, csak otthon. A hivatalos tanfolyamokon...

Budavári sóhajt és legyint.

- Mennyit kap egy óráért? - kérdi Kamocsayné, s igyekszik, hogy a hangja mit se áruljon el indulataiból. Olyasformán kérdi, mintha azt közölné: Kellemes az idő, ugye? Ahogyan Angliában szoktak az időjárásról beszélni. És mosolyogva hozzáteszi... (Pedig Jutka figyelmeztette többször is: - Ne mosolyogj, anyu, vagy legalább ne húzd fel a felső ajkadat. Mért kell mindenkinek látnia, hogy a felső fogsorod kitevős-betevős? - Csak részben - helyesbített Kamocsayné. - Akár ilyen, akár olyan, semmiképpen nem tetszetős látvány.) - Egy otthoni csoporttól mennyit kap? - kérdi Budaváritól.

- Két órát tartok négy, maximum öt személynek fejenként száz forintért.

Vagyis Budavári két óráért négyszázat zsebel be. Esetleg ötöt. Kamocsayné érzi, hogy a mosoly rámered az arcára.

Talán ezzel a fagyott vigyorral az arcomon dobnak majd be a krematóriumba...

Budavári is mosolyog, udvariasan és önelégülten. Ültében negyedfordulatot tesz a padon Kamocsayné felé. Délceg úrlovas tartásban ül, az egyetemi latin írásbelieken is így ült Kamocsayné háta mögött, és közben a lábát rugdosta: Küldjön puskát! Gyorsan! A szeminárium órákon is ebben a daliás tartásban várta a lefordított mondatokat, a szövegmagyarázatot, vagy

lesett a Kamocsayné soraiba. Szabályos, pirospozsgás képével most szinte belevágtat Kamocsayné arcába.

- Fejenként száz két óráért. Az angolnak ennyi az árfolyama egy befutott tanárnál. A hivatalos tanfolyamaimon nem rúg ennyire az összeg, hetven forint, mínusz az adó, viszont ott negyvenöt perces órákat tartunk, tehát időben a három óra, amit egyfolytában tartok, csupán százharmincöt perc.

Kamocsayné lehajtja a fejét, mint aki mélyen meggörnyed egy csapás alatt.

Nekem harmincötöt fizetett a javító. És az anyja megkérdezte: Biztosak lehetünk a sikerben? És én még azt se vágtam oda: Csak a halál biztos. Azt mondtam: Remélem, hogy a munkám nem lesz eredménytelen. Csak hát ez nem egyedül rajtam múlik. A tanítványnak is igyekeznie kell... Amikor a javítóvizsga utáni vacsoránál megemlítettem, hogy a gyerek közepesre vizsgázott, Sári csak annyit mondott rá: Igen. Sanyi a Palma de Mallorca-i versenyt taglalta. Rám se hederítettek. De mért is kérdeztem meg, hogy mennyit kap ez a tökfej? Önkínzó alkat vagyok. Jutkának igaza van: hajlok a mazochizmusra.

- Utána megteáznánk - folytatja Budavári. - Örölnék, ha ott ülne az órám. Látni, hallani kell a módszeremet. Hiába beszélem el.

- Dehogy hiába. - Kamocsayné kiegyenesedik, és igyekszik derűsen pillantani Budavárra.

- Á, az egészen más, ha a saját fülével hallja.

Kamocsayné most elképzeeli Budavárit tanítás közben, a szuggeszto-pedológiai módszerét az otthonában. A hallban ül, az asztalfőn, jobb- és baloldalt két-két tanítvány, és Budavári daliás tartásban először halkán, majd egyre erősödő hangon ismétli el: - Kegyed Mrs. Smith Cambridge-ből, maga Mr. Underson... És senki sem borítja rá az asztalt. Szinte hihetetlen, senki nem teszi, sőt fizetnek neki, fejenként százat.

- Nem vállalom sok órát, nem én. - Budavári a fejét rázza, oly ünnepélyesen, mintha az aranyat kínáló Sátánt utasítaná el. - Tudom, vannak, akik a havi négy-ötezret is besöprik a nyugdíjuk mellé. Én nem vagyok mohó.

Budavári újra nemet int a láthatatlan Sátánnak, s az arca még közelebb galoppozik a Kamocsayné arcához.

Most még csak az hiányzik, hogy kijelentse: ép testben ép lélek, gondolja Kamocsayné. De Budavári kis sóhajjal egészen mást mond.

- Kegyed jobbat érdemelne az élettől, Terézke. Többet. Mondtam is a feleségemnek.

Sajnál. És ráadásul kettesben a feleségével.

Kamocsayné hunyorogva, mint a rövidlátók, belebámul a Budavári szabályos pirosasbarna ábrázatába, végigméri kifogástalan, sötétszürke öltönyét.

- A ráncaimat akarja megszámlálni, azért hajol ilyen közel hozzám? - kérdi epésen.

- No de Teréz... Igazán nem értem kegyedet.

- Attól tartok, bonyolult számművelet lenne, talán csak hatvánnyal elvégezhető. Továbbá: az élet nem érdemek szerint oszt, de én igazán meg vagyok elégedve a sorsommal. Van két sikerült lányom, mindkettő jól ment férjhez, szereti a hivatását. És nagyanyai dicsekvés nélkül mondhatom, hogy van két remek unokám. A kislány nem szép - folytatja egy kézmozdulattal leintve Budavári tiltakozását -, de nagyon értelmes. Tavaly is, idén is félévkor beírták az értesítőjébe, hogy kiváló számtanból.

- Terézke, kegyed igazán félreértett.

- A fiúcskát nem ismeri. Tündéri kisgyerek. Ő most első éves óvodás. Sok örömöm van az unokáimban. Végül pedig az olvasás, a modern és múlt századbeli művek, de főként a hozzánk oly közel álló latin auktorok olvasása teljesen kitölti az időmet. És hogy eloszlassam azt az aggályát, mintha netán neheztelnék magára, ami távol áll tőlem, s okom sincs rá, legközelebb kihozok egy Tacitus-kötetet. Együtt olvasgatjuk majd.

Kamocsayné hosszú lélegzetű beszédét meg akarja toldani egy fullánkos megjegyzéssel: Felváltva fordítgatjuk, akárcsak hajdan, egyetemista korunkban, de a mondat benne rekedt.

Szilvia egy vödrével totyogó apróságot, aki az ugróiskolájába merészkedett, akkora erővel lódított ki, hogy az elhasalt. Kamocsayné a bőgő kisgyerek hozzátartozóját megelőzve ott termett, talpra állította a csöppséget, és ráhúzott unokája fenekére.

- Nem szégyelled magad? Bántani a kisebbet!

- Ez az én ugróiskolám!

- Mindegy. Ő a gyengébb! - rikácsolja olyan veszekedett dühvel, hogy Szilvia elnémul, s a toporzékolást is abbahagyja. Kamocsayné úgy néz körül, mintha szét akarná rúgni az egész játszóteret. A hintát, a homokozót, a korlátot, az ugróiskolát és kiváltképpen Budavárit, ahogy fél fenékkal, délceg úrlovas tartásban, értetlen ábrázattal ül a padon.

Tacitusszal kezdődött. Olykor, ha eszébe jutott meghökkentő elhatározása s utána a szégyenkező várakozás, a megkönnyebbülés és megint a restelkedés - de harag is volt benne és reménykedés is -, úgy érezte, hogy Tacitusszal kezdődött. Nem a játszótéri Tacitus-olvasással, nem került rá sor, letett róla, mint annyi más bosszútervéről, hanem a másik szöveggel, a kishabában, amikor a sakknagymester berontott. Akkor dőlt el, igen, a szó szoros értelmében eldőlt, halomba omlott minden, s ő úgy érezte, nem bír tovább így élni. Hogyan is élhetne? Kivette a tardylos üveget, a tenyerében tartotta, de aztán eszébe jutott, hogy Sári vagy éppenséggel Szilvia talál majd rá. Azon tanakodott, hol vegye be, a tekintete ide-oda cikázott a teli üveg altató és a kisszoba udvarra nyíló ablaka közt. Akkor ötlött a szemébe. Így kezdődött.

De később - konok törekvés él benne a pontosságra -, később úgy látta, hogy tulajdonképpen előbb kezdődött, Jutka sürgönyével, mert ha Jutka nem küld táviratot, és ő nem utazik el, bizonyára nem történt volna meg. Akkor nem feledkezik meg az alvó sakknagymesterről.

Csak hogy Jutka táviratozott.

Amikor Kamocsayné hazaérkezett a játszótérről Szilviával, bosszúsan, hogy a közértben kifogyott a konzerv zöldborsó és zöldbab, ebéd után ki kell menni a piacra, az ajtó rácsa mögé akasztva ott találta a szomszéd céduláját,

„Sürgöny jött Esztergomból.”

Becsöngetett, átvette. Néhány perc múlva a szomszéd aggódva dugta be a fejét.

- Remélem, nincs baj, Teréz.

- Nincs, nincs. - Kamocsayné a fejét rázta, és közben a vízzel feleresztett tejbe belezúdította a krumplipüré pelyheket.

A szomszéd nyáron a Balatonnál volt, amikor Jutka táviratozott. Az előző sürgönyöket személyesen vette át Kamocsayné; mindegyik Jutka válási szándékát közölte.

Lacitol elvalok gyere

jutka

Vagy csak annyit:

valok

jutka

Ezúttal hosszabb volt a szöveg:

valunk szandekom szilard gyere ha tudsz

jutka

Kamocsayné felsóhajtott, gyorsan eldugta a sürgönyt, hogy Szilvia ne láthassa, és kitálalt.

Iskolatáskáját lóbálva Szilvia kijött a gyerekszobából.

- Ki sürgönyzött Esztergomból? - Nem várta meg a választ. - Jutka néni? - A táskát lerakta. - Megmostam a kezem. - A két kezét égne emelte tanúbizonyásul. - Mit sürgönyzött? - Morcosan összehúzta a szemöldökét. - Na?! - ismételte meg egyetlen szóban a kérdést.

Kamocsayné megpróbálta kicselezni.

- Halkan mozogtál? Vigyáztál, hogy apukád...

Mindig fanyalogva, némi benső küzdelem árán nevezi a gyerekek előtt apukának a vejét, akit gondolatban hol a sakknagymesternek, hol rőt hajú zsarnoknak, hol meg önző karikalábúnak hív.

- Persze, halkan mozogtam. De én azt kérdeztem tőled, nagyi, hogy mit sürgönyözött Jutka néni.

- Hát... tulajdonképpen látni szeretne.

Kamocsayné nehezen és ügyetlenül füllent.

- Áhá! Megint válni akar - állapította meg Szilvia.

- Ül már le, és egyél!

- Mutasd azt a sürgönyt!

Szilvia ráérősen kanalazta a maggikockából készült húslevest.

- Igyekezz az evéssel, mert elkésel.

- Nem késem el. - Az órájára pillantott. - Van időm bőven. - Negyvenkét percem van. Meg egy fél - tette hozzá. - Még arra is marad idő, hogy lemásolják a számtanpéldáimat. Mutasd azt a sürgönyt.

- Nem. - Kamocsayné hangja nagyon határozott.

- Mért nem?

- A sürgöny nekem szól. A másnak szóló sürgönyt vagy levelet nem illik felbontani. Mi sem olvastuk el, hogy nyáron mit írt neked a barátnőd.

- A Lenke. De ő már nem barátnőm. Már réges-rég nem. - Szilvia nagymamájára emelte fakókék szemét. - Úgyis tudom én, mi van ebben a sürgönyben.

- Ha tudod, mért akarod látni?

- Csak. Olyan vicces sürgönyt olvasni. Nincs benne se pont, se vessző. - Nekilátott a pörköltnek. - Ezt poerkoeltnek írnák.

- Azért...

- Tudom - vágott közbe Szilvia. - Anyu elmagyarázta. A sürgönyben biztosan az van, hogy Jutka néni megint válni akar. Mutasd meg!

- Mondtam már, hogy nem mutatom.

- Holtbiztos. Hallottam, amikor te anyuval...

Az apja határozott és ingerült mozdulatával tolta el a kiürült tányérját.

- Tedd csak szépen a mosogatóba.

- Nyugi, berakom. - Felállt, és nagymamájának hátat fordítva odaszólt:

- Indulok, hogy lemásolhassák a példáimat. - Várt egy pillanatig. - Kató néni nem tud szám-tant tanítani.

Fürkészve meredt nagymamájára. És hirtelen nagyon kihívóan (Kamocsayné legalábbis így érezte):

- Az egész osztályban én vagyok a legokosabb.
- Ide hallgass, Szilvi, lehet, hogy az A. osztályban ül egy gyerek, aki okosabb nálad. És sok-sok osztály van, mindegyikben néhány okos gyerek, tehát...
- Indulok. - Szilvia makacs és ingerült tekintete mintha azt közölné: Felőlem papolhatsz, az osztályban mégis én vagyok a legokosabb. - El kell magyaráznom a gyerekeknek a példákat. Szia, nagyi!

Ha nem vigyázunk rá, boldogtalan lesz. Kamocsayné az eliramodó Szilvia után bámult. Boldogtalan, ha nem ő lesz az első. Amikor megérti, hogy sose lehet első. Mire belenyugszik, hogy sose lehet. Hirtelen részvételt gondolt a sakknagymesterre. Aztán nekilátott a mosogatásnak, s közben azon tűnődött, hol ebédel Szilvia, amíg ő Esztergomban időzik. Meg fogja beszélni Alpaticsnéval. Alpaticsné nem jár el dolgozni, naponta főz a családjának. Persze, először Sárival kell tisztázni.

- Én is azt gondolom, aligha tehetsz mást. Igen, igen elutazol - mondta Sári elnyúlva a pamla-
gon, ahol munka után legalább egy óra hosszat feküdni szokott, s a feje alatt még kispárna
sincs, mert így pihentetőbb; vékony testét mintha rávasalták volna a lepedőre. - Lehet, hogy
Jutka szokásához híven újra meggondolja magát és nem válik, de hát...

Sóhajtott.

- Tudom, fárasztó lesz neked, anyu, talán fel is izgat.

(Mért fárasztana és izgatna inkább, mint a sakknagymester?)

Az elhallgatott szavak láthatatlan huzalai kifeszültek.

- Szilvia addig átmehetne Alpaticsékhoz. Reggeli után azonnal. Ott tanul és megebédel.
Alpaticsné segítőkész - mondta Kamocsayné.
- Na igen... Kétségkívül, hogy ez az egész a legrosszabbkor jön. Sanyi verseny előtt áll.
Alpaticsné... - Sári félig lehunytt szemmel beszélt. - Az a cikis, hogy pénzt nem fogad el, pedig
úgy lenne a legegyszerűbb. Hát majd kávé-, teavalutában egyenlítek.

Kamocsayné hallgatott.

- Valószínű, hogy megint nem lesz semmi a válásból - folytatta Sári -, de én is azt mondom: el
kell utaznod. Jutka azt képzelhetné, hogy mi fontosabbak vagyunk neked, mint ő, ha nem
még. Attól tartok, amúgy is van benne egy kis komplexus.

- Komplexus? - ismételte meg a szót enyhén kérdő hangsúllyal Kamocsayné.

Sári egyre rávasalva feküdt a heverőn, csak a szája mozgott.

- Igen... Talán, hogy én voltam a jobb tanuló, egyetemet végeztem, ő meg vendéglátóiparit.

Kamocsayné csöndesen ingatta a fejét. Sári ezúttal melléfogott. Jutka sose törődött azzal, hogy a nővére színjeles, ő meg alighogy közepes. Irigy sem volt, mert sose vetette magát össze mással. Jutka olyan, mint a Kamocsayné számára sosem létezett Isten, akiről az egyetemen, filozófiaórákon annyiféle elméletet tanult. Valamelyik filozófus - a neve már elmerült emlékezetében - arról az Istenről elmélkedett, aki azt vallja: „Vagyok, aki vagyok.” Jutka vészesen hasonlít rá. Sose voltak példaképei, nem utánczolt és nem csodált senkit. A saját törvényeit követte. Szeretlek, kibírhatalan vagy, átok vagy az életemen, ha meghalsz, utánad pusztulok - Jutka úgy dobálódzott a szavakkal, mint bűvész a színes korongokkal. Kamocsayné olykor rettegéssel töltötte el a bújócska, amit Jutka az élettel játszik.

- Hát akkor...

Sári kinyitotta a szemét, és megérezte, hogy ők már kicsúsztak az anyja tekintetéből: gondolatban Esztergomban van Jutkánál, aki ismét válni készül, és ismét nem fog elválni.

- Te megbeszéled Alpaticsnéval, ugye?

- Megbeszélem - bólintott Kamocsayné.

- Én holnap viszek neki fél kiló, na nem, mondjuk, negyed kiló kávé. Nem érdemes egyszerre sokat vinni, elmegy az ereje. Aztán majd meglátjuk. Attól függ, hogy meddig maradsz. Persze egyszerűbb lenne, ha fizethetnénk neki.

Sári megint sóhajtott, lehunyta a szemét, sötétkékre festett szemhéja mintha az aggodalmának kivetődő árnyéka lenne. Kisvártatva megszólalt:

- Ha Jutka meggondolná magát, holnapután, esetleg holnap este már visszajöhetnél. És ne izgasd fel magad, az a fő, hogy ne izgulj.

A beszélgetés itt elakadt. A sakknagymester sétától felfrissülve berobbant a szobába.

- Vettem két mozijegyet a Toldiba, a délutánira. Szerencsére elcsíptem egy oldalpáholyt.

Sanyi nem állhatja a tömeget. Az meg egyenest idegesíti, hogy felálljon, ha már leült a helyére.

- Megteázunk - mondta vidáman -, magadra kapsz valami cuccot, és elgurulunk.

Sári feltápáskodott. Az elgurulunk azt jelenti, hogy Sári fog vezetni: a délutáni pihenője megrövidül jó félórával.

Kamocsayné szándékosan elnézett mellettük, nem akarta látni sem az engedelmes Sárit, aki máris indult öltözködni, sem a rőt hajú zsarnokot. A tusrajzot nézte a falon, a sovány kopaszodó férfifejet. Okos arc, feszült és bölcs, jóság is van benne, szigor is, szemhéja kissé leeresztve, fürkésző tekintetében csendes szomorúság, mint aki belenyugodott a világ érthetlenségébe, de makacs is ez az átható tekintet, azé az emberé, aki nem mondott le a jogáról, hogy figyeljen, és megértse mindazt, amire az erejéből futja. A kép alján a neve, egy angol íróé, nem az igazán nagyok közül való, Kamocsayné jobban kedveli az arcát, mint az írásait. Annak idején, tapintatból Béla iránt, nem akasztotta ki a képet a saját szobájában, a néger maszkkal együtt kezdettől fogva a nappaliban függött. Amikor a kisszobába költözött, nem akarta magával vinni, túlságosan közel lettek volna egymáshoz ő meg a kép és ami mögötte van. Egy-egy látogató olykor megjegyezte: - Milyen érdekes arc. - Akadt, aki megkérdezte: - Vette? - Nem, egy jó barátomtól kaptam, réges-rég. - Sári osztályfőnöke a kötelező családlátogatáson a festő névjegyét is megnézte. - Nem találkoztam a nevével, pedig tehetségesnek látszik. - Meghalt - mondta Kamocsayné. - A háborúban - tette hozzá, és remélte, hogy a hangja színtelen maradt. - A háborúban - bólogatott az osztályfő, és borúsán szögezte tekintetét ezüstre lakkozott körmeire, majd megint a képre. - Tölthetek még egy csésze feketét? - kérdezte Kamocsayné. - Parancsolj a süteményből...

A képnek semmiképpen nem volna jó helye a kisszobában. Talán meg is tudakolnák, hogy mért vitte ki. (Főként Jutkától tartott.) De napközben, kivált, ha egyedül maradt a lakásban, gyakran rajta felejtette a tekintetét.

- Köss valamit a fejedre - mondta az ajtón túl a sakknagymester.

- Arra a néhány lépésre? - kérdezte Sári.

- Lehet, hogy hamarosan zuhé lesz. Nézz csak ki.

Kamocsayné a madárcú, kopaszodó férfifej körül hirtelen havas tájat lát. A vastag hó puhán nyikorgott a lábuk alatt. Hideg, fehér, süppedős szőnyeg. Az utcai lámpák sárgás fényében a hó szinte szikrázott, mintha a földből áradt volna fel a kékes-fehér, derengő fény. Igen, mintha a föld mélyéből szállt volna fel az ezüstös derengés. Szállingóztak a hópelyhek. A lámpák fénykörében látszott, ahogy lebegve táncoltak lefelé. A hóprémet viselő házak fázósan hátrább húzódtak, és amikor kiértek a néptelen Ferdinánd-hidra, kétoldalt csak az ezüstfehér hómező látszott. Ő a híd pereméről egy maréknyi havat vett, az arcához emelte.

- Szeretem a friss hó illatát. Kicsit olyasféle, mint a görögdinnyéé.

Péter ránézett, de nem szólt semmit.

Ő golyóvá markolta össze a havat, aztán hirtelen megállt, elhajította, le a hómezőbe. - Eridj, ahová tartozol! - A hangja csengő volt és ünnepélyes.

Szembefordultak egymással. Péter azt kérdezte:

- Akarsz visszajönni hozzám?

- Akarok.

A Balzac utcát akkoriban Koráll utcának hívták, s a házak sorát beépítetlen telkek szakították meg. Péter műteremlakása tágas volt és szellős, mintha nem is lettek volna falai, mintha ők ketten a szabad ég alatt lettek volna és mégis védetten.

Már nem tudnám gondolatban pontosan megrajzolni az arcát, tűnődik Kamocsayné. Elmosta az idő. Olyan régen volt. Távoli az arca, és mégis közel van. Végtelenbe vesző messzeségben, és mégis itt. Annyi év telt el azóta, két terhesség, szülés, szoptatás, annyi piros tintával kijavított dolgozat, szakmai továbbképzések, érettségik, amelyeken ott ült a hosszú asztal mellett, és a lányai érettségije, a Sári felvételi, doktorrá avatása, Béla halála.

Csak részletekre emlékszem, mondja magában Kamocsayné, a kicsit oldalt billenő fejére, a szelíd tekintetére, s a különös, lebegő mosolyára: a szemében kezdődött, onnan suhant az ajkaira. A lomha járását is látom, és tudom, hogy éppen az álláig értem, s a kezére is emlékszem, egyformán engedelmeskedett neki minden anyag, festék, ceruza, tus, az agyag is.

Az arcára már nem emlékezik világosan, de a szerelvény a leplombált vagonokkal gyakran felbukkant előtte. Előgomolygott a cigarettafüstből, elsuhant a napsütésben, elszárgult takarítás közben s este is, félálomban, pedig valójában soha nem látta.

Egyetlen napon múltott! - mondja gondolatban Kamocsayné, s a semmibe szárguló vagonokra mered. Egyetlenegy napon. Megesett, hogy fennhangon motyogta, amikor a család már otthon volt: - Egyetlen napon múltott.

- Mi múltott egyetlen napon? - kérdezte Sári.

- Semmi.

- Hát...

Sári csak ennyit mondott enyhe megrovással, és később megmérte a vérnyomását.

Sári szeret mindent a helyére tenni. Az ember ne beszéljen hangosan önmagával. Még nem jött el az ideje.

A szomszéd szobából most áthallatszik Sári gyöngyöző nevetése, Sanyi hahotája ráfelel, aztán a két kacagás egyesül, egymásba folyik, nevetésbuborékok szállnak át a falon, az ajtón. Sári most úgy kacag, mint valaha a szánkón, amikor azt kiabálta: - Rénszarvas! Anyu rénszarvas!

Ha nem röstellne, benyitna hozzájuk, meghunyászkodva könyörögne: Adjatok nekem is egy keveset a jókedvetekből. Ne zárjatok ki!

- Nyomás! - Ez a sakknagymester. Sári félig kinyitja az ajtót. Fején pettyes nylonkendő.

- Indulunk, anyu, viszlát.

- Kézcsók - dünnyögi a férj.

Bekukkantanak az építőkockákkal játszó Gyurikához, szülői puszi, és becsapódik mögöttük az előszoba ajtaja.

Talán Krisztina is hozzájárult, hogy később az az iszonyú és nevetséges jelenet kirobbant.

Tini, ahogy régi ismerősei szólították, estefelé váratlanul betoppant, és csomagolás közben lepte meg Kamocsayné.

- Esztergomba utazol? - kérdezte Tini, míg Kamocsayné a cipzáras táskába belegyömöszölte a pongyoláját. - Csak nem vagy beteg? - kérdezte aggódva.

- Nem, nem.

Tini csupán tapintatos kis sóhajjal jelezte, hogy akkor tisztában van a helyzettel.

- Segíthetek?

- Azt hiszem, készen vagyok. - Kamocsayné egy pillantást vetett a szükséges holmik listájára.

- Igen, mindent kipipáltam a fogkefe kivételével, azt reggel a retikülömbe rakom be.

- Jó. Én összefogom a táska két oldalát, te meg húzd a villámzárat. - Tini elnyomta a cigaret-táját, és a táska fölé hajolt.

Kamocsayné örült is, nem is Tini látogatásainak. Tulajdonképpen örült, mert hosszú ideig ugyanabban az iskolában tanítottak, sőt hajdan együtt jártak az egyetemen latinra, csak hogy Tini második szakként a franciát végezte, s amióta nyugdíjas, három délutánját betáblázta tanfolyamokkal és magánórákkal. Barátnője tanítványait Kamocsayné csupán egy szemernyi keserőséggel vette tudomásul, mert Tini nem kérkedett a jövedelmével, mint Budavári, azonfelül Tini művelt volt, a legújabb irodalomban is tájékozott, a gyerekekhez figyelmes, sose nyitott be hozzájuk üres kézzel.

Alapjában véve minden rendben lett volna Tinivel, ha vagy harmincöt év óta csökönyös kitarással meg nem akarja téríteni Kamocsayné, aki némi büszkeséggel és ironikus éllel veterán ateistának nevezte magát.

Tini segítő csodák között élt, szellemkezek nyúltak feléje lépten-nyomon. Beteg nővére gyógyulásáért imádkozott, és két fésző rózsabimbó feleletként hirtelen kibontotta szirmait, agg nagynénje törött lába érdekében Szent Klára csontjaihoz esedezett, és fohásza meghallgatásra talált. Hitét nem befolyásolták a tények. Megingathatatlan, mert a semmiben gyökeredzik, állapította meg már réges-rég Kamocsayné. Tini nagynénje ismét eltörte a lábát, s a csont nem forrt többé össze, nővére felépült ugyan a tüdőgyulladásból, de hamarosan meghalt rákban. Az élet unos-untalan rácăfolt Tini hitére.

Kamocsayné általában elkalandozó figyelemmel hallgatta a csodákat, akár csak annak idején a nyúlós konferenciákat az iskolában, s elbástyázta magát kedves versei mögé. Végigment a *Hídvatás*-on, míg Tini egyik cigarettáról a másikra gyújtva, akár egy modern, tweed-szoknyás, pulóveres Pythia füstgomolyok közt, de nem szaggatottan dadogva, hanem az atom-

korhoz illő tempóban, a csapból ömlő víz szapora egyhangúságával adta elő tapasztalatait a jótékony szellemkezekről, amelyek a végzetes pillanatokban mindig hónaljon ragadták.

Tini fáradhatatlanul és cselesen folytatta a világnézeti ostromot. Szíve szerint katolikusnak szeretne volna tudni barátnőjét, de beérte volna holmi laza deizmussal is, gyakran bevetette a spiritizmust Thomas Mann *Varázshegy*-ével egybekötve, megemlítette, hogy régebben maga is részt vett szeánszokon, s a megidézett szellemektől útbaigazítást kapott kérdéseire.

- A lélekvándorlás - mondta Tini. - Úgy vélem, hogy a te egyéniségednek tulajdonképpen a lélekvándorlás...

Kamocsayné rendíthetetlen maradt. Az emlékezet sáncai mögé húzódott.

*Mihály volt a nevem, s a várfal alatt korcsmából jöttem épp'
S utban valék éjfél után s ők elgázoltak engem,
S a téli fagyban elszállt pőre lelkem s most bolyong.*

Itt tartott a versben, amikor elfogta a köhögés.

- Csak nem a cigarettámtól? - aggodalmaskodott Tini.

- Dehogy, dehogy.

- Talán kimennék, amíg cigarettázom.

- Szó se lehet róla, Tini. Ez ideges köhögés.

- Biztos?

- Persze hogy biztos. - És hozzátette: - Ismersz, megszokhattad.

- Hát igen. Nyilván Jutka megint...

A mondatot Tini fejcsóválása fejezte be.

- Igen, megint.

- Ne izgasd magad, Teréz.

- Nem izgatom magam.

- Fogd fel úgy, hogy kiruccansz Esztergomba.

- Hát igen. Kiruccanak.

Tini-Pythia a füstgomolyok közt hirtelen visszakanyarodott a lélekvándorláshoz.

Egy kis buddhizmussal is beérné, állapította meg Kamocsayné. Hirtelen rátört az ingerültség; feszítette, hogy a vers fonalát elvesztette, holott sokáig könyv nélkül tudta. Hát igen, az ember memóriája gyöngül, és Tini betört a menedékébe.

A láthatatlan csapból konok egyhangúsággal csorgott a víz.

- Bár a Nirvána, őszintén szólva, nem lenne teljesen megnyugtató számomra.

A csorgás most elállt, Tini barátnője szemébe fúrta tekintetét, de Kamocsayné nem érdeklődött. Elképzelte a sakknagymestert különböző alakokat öltve. Vajon hány ízben kellene inkarnálnia, amíg belenyugodna, hogy egyéni életének mértéke betelt? Talán ezer esztendeig is eltartana, vagy még tovább, játszott az ötlettel Kamocsayné. Újra meg újra formát öltene, ha nem is éppen rőt hajzattal és karikalábbal, de bizonyára ilyen zsarnoki természettel, ki tudja, talán még a zajszigetelő füldugóval is.

Tini nyelve újból megeredt.

- Emlékszel a nagy ideológiai továbbképzések korából arra az előadásra a világmindenséget alkotó anyagról, amelynek se kezdete, se vége?

Kamocsayné megadóan bólintott.

- Az előadó számsorhoz hasonlította. A számsor nem kezdődik nullával, a nulla csupán közép-pont, a plusz és mínusz számok a végtelenségig folytatódnak. Így akarta megértetni velünk, hogy az anyag időben és térben végtelen.

Kamocsayné azon tűnődött, ha Esztergomba érkezik, telefonáljon-e Jutkának a munkahelyére vagy várja meg a hívását.

- Csakhogy ez a magyarázat nem elégít ki engem. Az érzelmeket kikapcsolom.

Tini kikapcsolja az érzelmeit. Óriási! Ha megkérdezném, hogyan csinálja? Kihúzza magában egy konnektort? Halálosan megsértődne, ha megkérdezném.

- Az értelmem sem éri be vele. Térben és időben végtelen anyag. - Tini felkacagott. - Hogyan jött létre? Nincs rá felelet. Mintha fejével ütődne a falnak. - Tini úgy lendítette előre és kapta vissza a fejét, mint aki *valóban* nekiütődött fejével a falnak, és ismét felkacagott.

Inkább megvárom Jutka hívását, határozta el Kamocsayné. Hátha sürgős munkából rángatná a telefonhoz. Különben is, egyszer elhatároztam, hogy soha nem fogom Jutkát a munkahelyén keresni. Hogyan is feledkezhettem meg róla? Aki elfelejti, hogy megsértették, rászolgál újabb sértésre. Mi ez? Aranyköpés? Egy rossz aranyköpés. Mit kell annyit morfondírozni? Nem telefonálok, és kész!

- Ha a temérdek segítségre gondolok. - Tini a mennyezetre szögezte tekintetét.

Lehet, hogy pókhálós, tűnődött Kamocsayné. Annusnak mindig könyörögni kell, hogy pókhálózson.

A Tini körül lebegő csodák és segítő szellemek most egyre inkább dühítették, kivált, ha felbukkant előtte Alpaticsné kelletlen arckifejezése.

- Hát... - Alpaticsné szünetet tartott, amikor ő előadta a kérését, krakogott, majd nagyot lélegzett, mint aki erőt gyűjt a rá váró feladatra. - Elvállalom Szilviát, természetesen elvállalom, bár őszintén szólva nem könnyű eset, ne tessék zokon venni.

Mit válaszolhatott volna? Alpaticsnénak igaza van, Szilvia csakugyan nem könnyű eset. De neki el kell utaznia Jutkához. Mire Esztergomba ér, Jutka talán ismét meggondolja magát, és ott marad Laci oldalán. Kamocsayné már előre felkészült az itteni visszhangra. A sakknagy-mester: Előre látható volt, valószínűség-számítás se kell hozzá. Sári felsóhajt. Icipici sóhaj, éppen csak leheletnyi. És nem is jogtalan.

Akár a körhinta alakjai, úgy kavartak Kamocsayné előtt szédítő iramban, majd lelassulva Jutka szívügyei: a tagbaszakadt, fekete szerkesztő, akinek szülei Esztergomban élnek, a szerkesztő válófélben volt, de aztán mégse vált el, az angol művészettörténész, aki a Keresztény Múzeum és az ásatások tanulmányozására ment Esztergomba, és Jutka kedvéért két héttel hosszabbított; a díszlettervező - Kamocsayné tőle tartott leginkább - mert a tervező időnként bevonult idegösszeroppanással a Hárshegyre, s ez az érzelmek látszott a legkomolyabbnak. Jutka valamennyi esetről becsületesen beszámolt Lacinak, közölte, hogy élete fordulóponthoz, sorsdöntő változáshoz jutott, Laci szemébe ilyenkor mély borongás költözött, de végül is maradt. Igen, Laci maradt rendületlenül. A körhintán a díszlettervező lebegett közelképben, mögötte áttűnve a többiek; a film szakkifejezéseit Bognártól, egy hajdani kollégájától sajátította el Kamocsayné. Bognár már rég otthagya az iskolát, dramaturg és szcenáriumíró lett

belőle, őt faggatta ki aggodalmában a díszlettervező felől, és tőle tudta meg egy csésze fekete meg sandtorta mellett, hogy a díszlettervezőnek házasságon kívül is vannak gyerekei.

- Kettő vagy három - mondta Bognár. - A számot nem tudom pontosan, gondolom, ő sem. Azt hiszem, mihelyt megcsinálta, tüstént elfelejtette őket, csak akkor sejlik fel benne valami, amikor a gyermektartásokat levonják.

Kamocsayné szájában homokká vált a sandtorta, küszködött a falattal, hogy legyűrje.

A díszlettervező most egész közelképben pá-pát int a körhintáról Jutkának, Kamocsaynének, minden felelősségnek, és Tini ekkor lendül teljes erővel rohamba.

- Azt csak elismered, hogy Sári felgyógyulása csoda volt?

- Nem volt csoda. - Kamocsayné hangjában egy tigris bujkált.

- Úgy tudom, az orvosok lemondtak róla. És ő maga is...

Tini félbehagyta a mondatot, teret hagyva az anyai képzeletnek.

Kamocsayné szája megrándult. Sári valóban megadta magát akkor a sorsának. Fáradt bele-nyugvással tűrte a sűrű vérátömlesztéseket, a vizsgálatokat, amelyek a vörös vérsejtek lassú csökkenését mutatták ki. Csak néha pillantott Sári esdeklőn a szüleire, beléjük kapaszkodott a tekintetével, általában dideregve, bágyadtan feküdt az ágyban, vagy üldögélt szép időben a kórház kertjében. Tulajdonképpen mindenki lemondott Sáiról, az orvosok arcára maszkot vont a zárkózott fegyelem, ami valójában a tehetetlenségüket meg szánalmukat palástolta. Igen, akkor már egyedül csak ő harcolt foggal-körömmel Sáriért, ő erőszakolta, hogy vigyék el a vidéki kisvárosba ahhoz az orvoshoz. Kocsin vitték. Sári nagyon gyöngye volt, nem akarták vonatra ültetni, a kis biedermeier aranycsokrot - Kamocsayné dédanyjáié volt - törtarany árban vették meg. Az ezüsttálcat is törtárban.

- Mivel magyarázod, hogy abban a kétségbeejtő helyzetben, kétesztendei hiábavaló kórházi kezelés után...

- Másfél évi - helyesbített Kamocsayné.

- Elviszitek egy vidéki orvoshoz, az tűvel megszurkálja, és Sári meggyógyul. Mi ez, ha nem csoda? - kérdezte diadalmasan Tini.

- A vidéki orvos sokáig élt Kínában, és elsajátította azt a bizonyos ősi kínai módszert. Ezt már többször megbeszéltük, Tinka.

Bosszúsan figyelt fel a saját tanáros szóhasználatára. „Elsajátította.” Nagyképű kifejezés. Kitanulta: ezt kellett volna mondania. És közben azt az embert is látta, meg a csont-bőr, vacogó Sárít.

- Más mért nem sajátította el azt az ősi kínai módszert? - kérdezte Tini enyhe gúnnnyal.

- Nem alkalmas rá mindenki, vagyis kevesen alkalmasak rá. Az akupunktúrához kivételes érzék kell, hogy pontosan azokat a góccokat ériék...

Elhallgatott. A tweedszoknyás Pythia füstgomolyok között bámult rá. Kamocsayné érezte, hogy újabb támadásra készül. Megelőzte.

- És ráadásul, az akupunktúrák kezeléssel szinte egy időben jött ki az a gyógyszer, amely a vörös vérsejtek fogyását bizonyos esetekben feltartóztatja. Lehetséges, hogy a kezelés és a gyógyszer együtt segített.

Tini szemrehányó, bánatos és szerető hangon mondta:

- Mért zárod el oly makacsul a lelked Isten elől? - Walküri kebleit előredüllesztve, faggató tekintettel nézett Kamocsaynéra.

- Tini, biztosan temérdek a hibám.

- Túlzás. Nincs sok - tette hozzá vigasztalóan, de igazságérzettől hajtva.

- Néhány hibámat magam is ismerem, s akad még szépszámmal, amiről nem tudok vagy nem akarok tudni. De olyan önhitt nem vagyok, hogy azt képzeljem, annyi sok ember közül éppen velem, Kamocsay Béláné született Lovas Terézzel tesz az Úr csodát.

Tini már nyitotta a száját, de Kamocsayné ingerülten folytatta.

- Pontosabban a lányommal, tehát elsősorban velem, az anyjával... Milliós és milliós gyerekekkel, millió és millió szülővel nem tett csodát, engem kiválaszt. Tudom! Sokan vannak a hivatalosak, de kevesen a választottak. Máté evangéliuma. Enyhén szólva szeszélyes gondviselő. Fűtyülök az ilyen... - Tini rémült arcára nézett, és udvariasabb formába csapott át. - Nem tudok mit kezdeni ezzel az Istennel. Erről van szó.

- Ha elolvasnád Teilhard de Chardint.

- Lottót játszik az emberiséggel - tört ki Kamocsayné. - Nem Teilhard de Chardin. Vele semmi bajom. No, persze, az ötös találat ritka. A négyes is. A nagy többség számon kívül marad. Nem lehet mindenkinek szerencséje, ugyebár? Ha itt állna előttem, akkor se kéne nekem ez az Isten.

- Te mindig emberi mértékkel bírálod. Emberi aspektusból - rótt meg bánatosan Tini.

- Már megbocsáss, a hangya vagy az elefánt mértékével vagy aspektusából bíráljam? Esetleg a kenguru szemszögéből? Tudom, emlékszem, mit tanultunk filozófiaórákon báró Brandenstein Bélától, a mamája meg a papája kedvelhette az alliterációt. Valahogy úgy hangzott: Istenről nem állíthatjuk, hogy jó, mert a jóság emberi fogalom. Ő jóságon túli. Hyperagathos.

- Igen, hyperagathos - ismételte meg a görög szót ünnepélyesen Tini a szétfoszló füstpázmák közt. - Ember cserbenhagyhatja az embertársát, de Isten soha. Csak mi képzeljük. Ugyanis...

Kamocsayné most ott áll a sivár, nagy udvaron, szemközt a raktárépülettel. A raktárépületben aludtak, igen, bizonyos, hogy ott, Péter onnan jött elő. A szemerkélő esőben áll a fiatal Kamocsayné, tetőtől talpig takarosan, életében először csupa jó holmiban, mert...

Kamocsayné krákokott egyet.

... Beöltöztem Vera holmijába. Elhozta hozzánk egy csomó jó cuccát, ékszereket is. Mindent visszacapott. Életben maradt.

Csak tovább! biztatja magát Kamocsayné, és megint köhintett.

... Mi szereztük neki meg a férjének a hamis okmányokat. Mátyásföldön bújtak mint erdélyi menekültek. Nálunk akkor már telt ház volt, úgyszólván telt ház, üldözöttekkel. Ellenálló is volt köztük. Mátyásföldön hamis okmányokkal Vera nagyobb biztonságban volt...

A cigarettázó Tinit nézte. Jobbra-balra forgatta a fejét.

... Életben maradt ő is, a férje is. Felvettem a kosztümjét, amikor elmentem Péterhez. Rozsdaszín kosztüm, belvárosi szalonban készült. Az alakunk csaknem egyforma. Barett is volt hozzá, olyasforma, mint amelyet a reneszánsz férfiak viseltek.

Tovább!

... A táskáját is elvettem. Életben maradtak. Beöltöztem a cuccaiba, csak a cipőm volt vacak. A cipőnk száma nem egyezett. Életben maradtak! - ordít magában hangtalanul Kamocsayné. Felvettem a cuccait! Nagy patikájuk volt! Svájci intézetben tanult franciául! Felvettem a kosztümjét, és mielőtt elindultam, megnéztem magam a tükörben a barettjével a fejemen.

Kamocsayné most a nagy, kopár udvaron áll. A bejáratnál az őt tisztelgett Béla főhadnagyruhas, nyilasjelvényes fivérének. A nyilas sógor, aki bevitte, kicsit oldalra húzódott.

- Milyen szép, Teréz. - Péter halványan elmosolyodott.

Milyen is volt Péter arca? Távoli. Akkor csak annyi jutott az eszébe. Később rádöbbsent, hogy antik dombormű lenyomatán látott ilyen arckifejezést. Egy sír domborművén. A halott, akihez élő szerettei szólnak. Az élők arcán gyötrelmes fájdalom, a halotté kifürkészhetetlen árnyarc, távoli, mint aki túl van mindenben.

Levendula kölnit szórt magára indulás előtt. Ott álltak a szemerkélő esőben. Érezte a saját teste levendulaillatát, az ismerős testnek áporodott verejtékszaga volt akkor. Arra gondolt, hogy nyilván sokat dolgoznak, és nincs alkalmuk a rendes tisztálkodásra, és az is eszébe jutott: No lám, most kiegyenlítődik a számla.

Nem! - mondja magában rémülten Kamocsayné, és Tinire bámul. Semmiféle számlát nem akartam kiegyenlíteni. Nem igaz! Csomagot vittem neki. Kockázatos volt bejutni. És én elmentem oda.

Elmentél, mondja Béla azon a rekedt hangján, ahogy a kórházi ágyon beszélt, mikor a rák már a gégejét is megtámadta. Elmentél, de micsoda göggel a szívedben.

Igen, akkor szép akart lenni. Ki is készítette magát. Csak éppen egy parányit.

- Hurkát hoztam, meg egy kis kolbászt és süteményt. - Átadta a csomagot.

- Kivihetlek innen - mondta a nyilas sógor pártfogói hangon. Felmutatom a tagsági könyvem, parancsot is szerzek hozzá, akár egy órán belül. - Kacsintott egyet. - Fel vagyunk szerelve.

- Nem is a kijutás az igazi nehézség, hanem hogy hová aztán... - Péter ránézett, vagy csak most képzei. Az árnyarcon remény tévővázott. A szemében is felcsillant a reményszikra. Hátha... Hát ha azt mondod... Felajánlod.

Ő felemelte a barettes fejét.

- Megbeszélem Bélával, hogy hozzánk. Majd megbeszélem.

Ez se igaz! Bélával semmit se kellett volna megbeszélni. Béla ugyanazt mondta volna Péternek, mint a többi náluk bujkáló katonaszökevénynek, zsidónak, munkaszolgálatosnak, ellenállónak: Szervusz. Vagy: - Isten hozta. Bélától semmit nem kellett volna megkérdezni. Azt mondta volna: - Harapnál valamit? Jó szalonnánk van, szerencsére öltünk disznót Ercsiben, a rokonaimnál. Százhusz kilós disznót. Szeretted a tokaszalonnát? És töltött volna a kisüstiből: Egészségünkre.

S a nyilas sógor, aki akkor már fölmérte az eszével, hogy ezt a háborút Hitler el fogja veszíteni, és hozzájuk költözött feleségével, gyerekekkel viszontbiztosítási alapon, mert csöngetéskor ő ment ajtót nyitni, nyilas jelvénye mindig kitűzve, tagkönyve a zsebében, s a keze fasiszta üdvözlésre lendült, a sógor is felhajtotta volna a kisüstöt: - Egészségünkre! - és nefelejcskéék szemében fellengzős álószinteséggel elmesélte volna - ki tudja, hányadszor - vállsebesülése történetét.

Miért nem vittem ki Pétert? Nem tudom. Nem merem tudni, nem akarom, vagy már nem is lehet?...

- Ha így próbálnál közeledni Istenhez - mondta Tini.

A füstpászmák felhőkként gomolyogtak körülötte.

- Sehogy se próbálok, Tini, ide s tova negyven éve ismételve, hogy nem próbálok meg. Kinyithatom egy kicsit az ablakot?

- Hát persze. - Tini elnyomta a cigarettáját.

Kamocsayné félrehúzta a függönyt, kinyitotta az udvarra néző ablakot. A szomszédban is szellőztetett az albérletben lakó technikusi. A rádió teljes hangerővel vágta Kamocsayné fülébe az éneket.

*Megpihenni melletteed,
Menedék a szívemneek.
Az úton.*

Az ablakból lenézett a bérház szűk udvarára, ahol mindig kupacokban áll a törmelék: ócska bútor, lyukas fűtőtestek, amiket az épület földszintjén és első emeletén székelő külkereskedelmi vállalat odavágott. Az udvaron ott robogott a vonat, füstje körülengte Kamocsayné. Vonatfüst? Cigarettáé? A krematórium füstje?

*Hát engeddd meg!
Kezemet nyújtom felééd...*

- Mért tűritek ezt az örökös kacathalmazt? - kérdezte Tini.

- Tessék?

Kamocsayné mintha álomból riadna. Tini ott állt mellette.

- Mért tűritek ezt a temérdek szemetet? Pokoli, hogy mi van a lépcsőházatokban. Homokzsákok, vasrudak, óriás dobozok. Legutóbb éppen hogy elfértem a téglarakások közt.

- A külker vállalat szüntelen építkezik.

- Hovatovább repülőgépen lehet majd feljutni hozzátok.

- A vállalat a ház másik bejáratát használja. Az a rész rendben van.

- De még milyen rendben - helyeselt Tini. - Múltkor bekukkantottam. Egyenest pazar. Stukkók és futószőnyeg. A liftjük piros plüssel bevonva.

Kamocsayné egyre a füst mögött robogó vonatot nézte. Azt a semmibe rohanó vonatot.

- Teherszállításra a ti lifteteket használják. És ráadásul nem engedik le. Múltkor legalább tíz percig dörömböltem, amíg kegyeskedtek becsukni a liftajtót. Mért tűritek?!

- Nem tudom - mondta Kamocsayné, és lehajolt a láthatatlan vonat felé.

Tini átölelte a vállát.

- Meddig maradsz Esztergomban?

Kezemet nyújtom felééd...

Kamocsayné hirtelen mozdulattal becsukta az ablakot.

- Nem tudom - ismételte gépiesen. Aztán hozzátette: - Az unokák miatt nem maradhatok sokáig.

- Ha a bátyám nem lenne olyan bogaras. De hát... - Tini legyintett.

- Ugyan, eszedbe se jusson.
- Eszembe jutott, de sajnós, nem bírok segíteni.
- Alpaticsné elvállalta Szilviát.
- Be kéne adni napközibe. Könnyebben lennél.

Kamocsayné hallgatott.

Tini kutató pillantást vetett barátnőjére.

- Gondolod, hogy Jutka ezúttal csakugyan válni fog? Én, őszintén szólva, nem nagyon hiszem.
- Őszintén szólva én sem. Mit csináljak. Ha egyszer hív.
- Világos. Menned kell. Anya vagy. - Tini sóhajtást nyomott el. - Ha egyszer hív.
- Csak Gyurika meg ne betegedjék. Kicsit fájlalta a torkát. Láza nem volt, gargalizáltattam. Majd szólok Sárinak, ha megjönnek. Talán hideg vizet ivott az óvodában. Érzékeny a torka a hideg vízre.
- Ühüm - mondta Tini szórakozottan.

Másnap reggel Kamocsayné elutazott.

A hallban, a tévé előtt Laci vietnami papucs, a sarokpamlagon a zöld trikóinge, amelyben Jutka szerint hol levelibékához hasonlít, hol meg „klassz benne, úgy illik ahhoz a hú, barna szeméhez”.

Akkor talán mégsem, gondolta Kamocsayné. Megint vakláрма volt.

Lassú mozdulattal megrázta a fejét. A tárgyakat nézte, a felcsavarható és leengedhető lapú asztalt, amely tetszés szerint szolgálhat feketézésre vagy komolyabb étkezésre, de általában arra szolgált, hogy Jutka telerakja, mint ezúttal is, hajcsavarókkal, csatokkal, bőrápoló tégelekkel, tubusokkal, arclemosó szesszel, körömlakkos üvegekkel - Kamocsayné négyet számolt meg, két hússzínűt, egy ezüstöst, egy vérvöröset -, könyvekkel és folyóiratokkal; az arcmasszírozón szemöldökcsipesz és golyóstoll, mellette a hajszárító és egy túllrózsa. Kamocsayné ennyi év után még mindig álmélkodott, hogy a rendetlenségnek ezekből a kusza halmazából hogyan halássza elő Jutka pillanatok alatt, ami éppen kell neki, hogyan bukkan elő a tárgyak zűrzavarából üdén, illatosan, tetőtől talpig nemcsak csinosan, hanem takarosan is, mint a Káoszból megszületett Bájosság. A kis Isis-szobor előtt - az angol művészettörténész ajándéka - ívpapíron piros tintával Jutka írása.

Aranyos Mamuskám,

Helyezd magad kényelembe. Sonka, kompót a hűtőszekrényben.

Fónozzok, mihelyt szusszanhatok egyet.

Jutkád.

U. i. Fekete bekészítve a főzőbe. Csak alá kell gyújtani!!!

Kamocsayné nekiállt rendet rakni. A körömlakkos üvegeket a tégelekkel és tubusokkal a fürdőszobába, az üvegpalcra tette, a hajszárítót az arcmasszírozóval együtt a mosdó mellett nyíló faliszekrénybe, a hamutartót kiürítette, az asztalon megigazította a hímzett terítőt. A békazöld trikóinget habozva méregette. Marad a derék fiú, vagy mégis válnak? Kamocsayné a jelekből - papucs és trikóing - és főként előzetes tapasztalatai alapján úgy vélte, hogy a házaspár ismét együtt marad.

A trikót mindenesetre a helyére rakja, és bent a szobában megnézi, vajon Laci pizsamája ott van-e a rekamié ágyneműtartójában. Persze, ez is csupán némi támpontot ad, nem bizonyosságot. Jutka körül nincs bizonyosság. Ezt meg kell szokni.

Egyik kezében a vietnami papucssal, a másikban a trikóinggel megindult befelé. A gumitalpú papucsot a fürdőkád mellé tette, majd karján a békazöld trikóval belépett a szobába. Ott megállt, először tágra meresztve a szemét, majd lehunyva, mint aki káprázatot lát. Nem káprázat! Amire rövidlátók módján hunyorogva ismét rámeredt, ami majd hogy ki nem szúrta a szemét, az egy másik pár vietnami papucs, de nem harminckilences és fekete, mint a derék Lacié, hanem legalább negyvenhármás, ha ugyan nem még nagyobb és barna. Kamocsayné egészen közel ment hozzá, óvatos lépésekkel, mintha kígyó feküdne ott. Semmi kétség. Egy másik férfi papucs! És a dupla rekamié mellett, Jutka cipője szomszédságában ugyancsak nagyméretű férficipő. Tehát a derék Laci, akinek zöld trikóinge a karján...

Kamocsayné elmélázva és tanácstalanul bámult a trikóingre.

- Nem feszélyezik magukat, az egyszer biztos - mondta nemrég Tini. - A mai fiatalok igazán nem feszélyezik magukat.

- És az talán jó volt, amikor a fiatalok feszélyezték magukat? - kérdezte ő.

Tini akkor rábámult, élesen az arcába, mintha azt közölné: Nem értelek. Látszott rajta, hogy küszködik a szavakkal.

- No de Teréz! Te, aki világeletemben a testet öltött puritánság voltál és vagy.

Kamocsayné most elmosolyodott, ez Tininek szólt, majd felsóhajtott, leült a rekamiéra, és tűnődve mustrálta a 43-as vagy 44-es cipőt meg papucsot. Zúgott a feje. Egy darabig így üldögélt maga elé meredve, ködben úszó, szétfoszló gondolatokkal, aztán lefelé lógatva a trikót, mint legyőzött sereg katonái a fegyverüket, mielőtt lábhoz téve megadnák magukat, visszavitte a hallba, és lerakta a sarokgarnitúrára. Utána kiballagott a konyhába. Valóban jó lenne egy csésze kávé. Meggyújtotta a lángot a főző alatt. Az első kortyot itta, amikor csörgött a telefon. Jutka beszélt.

- Anyuci, drága, remek, hogy megjöttél! Megtaláltad a sonkát? Egyél, mert ha nem kapod be az utolsó falatig, örök harag és magázás. Ebédre hazaugrom, illetve hazaugrunk Tibivel. Anyagi pofa. Majd meglátod. Tudod, az a szellemi pezsgés, ami benne van, ami csak úgy árad belőle! Nagyon-nagyon rendes tag. Majd meglátod, anyu. A sonkát neked vettem, kizárólag és csakis neked. Anyucim, boldog vagyok! Végre-valahára boldog. - Jutka lehelte a szavakat. - Én csak most tudom... Csak most.

Hangja elfulladt.

Kamocsayné maga elé bámult elérzékenyülten. Megfeledkezett a két pár különböző méretű papucsról. Az előtérben Jutka állt a röpködő, sötét hajával, a puha szájával, amelyet időnként megnyalogatott nyelve hegyével. Ilyenkor kicsit szétnyílt az ajka, olyan mohón, önfeledten, mintha a boldogságból akarna kortyolni, a talán soha nem kóstolt boldogságból. Csecsemőkorában is ilyen sóváran tátogott a szája az anyatej, később a cumisüveg után.

- És Laci?

Máris megbánta, hogy kiszaladt száján a kérdés.

- Elköltözik. Sajnálom őt, igazán nagyon sajnálom, de mindenkinek csak egy élete van. Egyébként neki is jobb lesz így, Anyu, tegyél fel krumplit három személyre. Hús a hűtőben, vedd ki fél egykor, én majd kisütöm, hogy frissen együk, és főként azért, hogy te ne főzőcskézz. Azt akarom, hogy most nyaralj, illetve tavaszolj nálam. Hát majd megismered Tibit. Azt hiszem, tetszeni fog neked. Nagyon fog tetszeni. Azt hiszem, rokon lelkek vagytok.

- Örülök - mondta Kamocsayné. (Ostobaság, nem ezt kellett volna mondania. Félhivatalosan hangzik. Szinte olyasformán: Örvendek. Félhivatatalos, nem meggyőző.) - Mi a foglalkozása?

- kérdezte gépiesen.

- Itt dolgozik nálunk. Átmenetileg. Tulajdonképpen szcenikával akar foglalkozni.

A telefon kattogott.

- Epikával? - kérdezte a kagylóba kicsit álmélkodva Kamocsayné.

- Dehogysis. Szcenikával, filmszcenikával. Anyu, mit akarsz az epikával? Megint kibújt belőled a latintanár. Várjatok, rögtön - kiabált Jutka. A hangja parányi lett, és mégis hallatszott, hogy kiabál... - Az édesanyámmal beszélek, nem gyullad ki a ház, ha egy fél percet...

- Jutkám, majd ebédnél folytatjuk.

- Hát igen, anyu. Csoda, hogy a bőröm még egybetart. Kell a vonal, keresnek. Millió puzi ebédig. Feküdj le, anyuci. Pusz-pusz még egyszer. Lefeküdni!

Hová? - gondolta Kamocsayné. A dupla rekamiéra, a negyvenhármas vietnami papucs mellé? Vagy a hallban, a sarokmegoldáson kuporogva, a derék Laci trikóinge közelében? Ez más világ, idézte Tini kissé megrovó szavait. De tüstént leintette magát. No és aztán? A te világod talán olyan jó volt? A hamutartó, amit hozzávágta? Ha el nem kapja a fejét, halántékon is érhetne volna. És egyáltalán... Jutka nyílt lapokkal játszik, senkit sem vezet félre. Hogy az egyiknek még itt van, a másiknak pedig már itt van a papucs? Ki vagy te, Isten, aki ráadásul nem is létezik számodra, hogy a képedre formálnál mindenkit, aki körülötted él, vitázott önmagával Kamocsayné portörítés közben. Ha Jutka boldog ezzel a Tibivel...

Boldog. A szó lágyan simogatta, dúdolt, szétáradt a testében, melegítve, mintha egy pohár bort hajtott volna fel, akárcsak régen, vasárnaponként, amikor még nem kínlódott a gyomor-fekélyével. Boldog vagyok! Jutka arcán most nagyon élesen látta azt a sóvár kifejezést s utána a felragyogó örömet, gyermekkorában örült így, ha valami nagyon kedvére való játékot kapott, vagy olykor kirándulásokon, egy különösen szép táj láttára, vagy csupán egy fa előtt - a jelenetre világosan emlékezett -, játékos, villódzó fénnel szűrődött át a lombon a nap, Jutka sokáig, szótlánul nézte, az arca áhítatosan boldog volt. Boldogság... Kamocsayné a 43-as (vagy 44-es) vietnami papucsra pillantott, másféle képeket is látott, és gyorsan, szemérmesen lehunyta a szemét, majd serényen befejezte a portörlet.

Megfürdik. Előző nap a jegyvétel, a házimunka, a csomagolás és Tini látogatása, este már olyan fáradt volt, hogy sebtében megmosakodott, és ágyba bújt. Reggel, korán indult. Most kimossa majd magából a törődöttséget. Felfrissül. Megeresztette a vizet, s aztán elnyúlt a kádban, lassan, gépiesen mozgatva a lábujjait.

Jutka arcát ritkán világította meg az örömnél az az áhítatos, megindító kifejezése. Többnyire keserű sóvárgás ült rajta vagy erőltetett protokoll mosolygás, idegenforgalmi mosoly, amely szempillantás alatt ijesztő váratlansággal csapott át dühkitörésekbe, konok zárkózottságba vagy abba a szúrós, hideg kacagásba, amely Jutka hajmeresztő kijelentéseit kísérte, mint a zenekar éles szakkatói az énekest.

Ez mind azért van, tűnődött Kamocsayné a nagylábujját nézegetve, mert Jutka olyan nagyon sóvárog a boldogság után. Igen, ez az oka, szögezte le, míg a testét szappanozta. A teljességet akarja, bár talán maga se tudja, mit akar. Kapkod. Jutka kapkod. Sári mindig az elérhető után nyúlt, a vágyai is szabatosak, rendezettek voltak. Kitűnő bizonyítványt akart, diplomát, lehetőleg orvosit, autót, sakknagymestert. Sajnos, a sakknagymestert is. De mindig és mindent az ésszerűség határain belül. Amikor úgy érezte, hogy a betegsége reménytelen, tulajdonképpen a halálba is beleegyezett. Nincs más hátra, tehát el kell fogadni. - Sári ilyesmit gondolhatott. Sári tudja, hogy mindennek ára van, és zokszó nélkül fizet. A sakknagymestert is zokszó nélkül viseli el. Tudja azt is, hogy van, ami elérhetetlen. Hogy mi? Talán a teljesség. Jutka fellegjáró, a teljességre vágyik, akárcsak Béla. Ő nálam kereste.

Kamocsayné tekintete megakadt a virágkivonatós habfürdő feliratú tubuson a kád peremén, s a csap alatt a vízbe öntött belőle két kupakkal. Tűnődve pancsolt a habban, a nyaka felé hajtotta, majd vissza a lábához.

A Föld mozgását éppúgy nem térítheted el, bárhogy törnéd is magad, mint ahogy nem bírod elérni, hogy szerelmes legyen beléd, aki nem szerelmes. Megszeretni - azt igen. Megszokni - lehet, bár nem sikerül mindenkinek. A beletörődés gyakori, vagyis gyakori volt, de megalázó. A szerelem vagy van, vagy nincs, mint a tehetség, mint az igazi tehetség.

Belepaskolt a habba, állig merült a vízbe, aztán kikászálódott, felöltözködött, a zuhanyozóval kimosta a kádat, s a konyhában feltette a krumplit három személyre. Hirtelen rátört a fáradtság. Lepihenni kis ideig, már csak azért is, hogy ez a Tibi ne lássa nagyon gyűrött arccal.

Habozott, hová dőljön le. Az ismeretlen vietnami papucs szomszédságában? Nem! A hallt választotta, a sarokmegoldást, ahol csak zsugorhelyzetben bír feküdni. Kamocsayné a derék Lacira gondolt, meg a saját mondására, amihez már réges-rég tartja magát: ha a vadász a nyulat üldözi, a nyúl pártján vagyok, de ha a nyúl a káposztát falja, a káposztáén.

Kétségkívül igaz, hogy Laci nem készül a szakállatorvosira, túl sokat üldögel a tévé előtt, és ráadásul roppant elégedett önmagával. Ez mind igaz. De ő a káposzta. Most ő a káposzta, és zabálják.

Kamocsayné lehunyta a szemét, zsugorhelyzetben, mozdulatlanul feküdt, a békazöld trikóing a feje búbjánál. Megindultan gondolt a derék Lacira, akit tulajdonképpen nem állhat, de akit most, az ismeretlen Tibit várva, a szívére ölelt volna, mert látta arcán a megtört, a némán szemrehányó és mégis belenyugvó szomorúságot.

A szeretet rabság.

Kamocsayné megborzongott, és zsugorhelyzetében még jobban összekuporodott.

Erre azért nem volt felkészülve, erre a tollsöprűre, erre nem! A felnyurgult, zörgőn vékony fiú érettségiző diáknak látszik, és hosszú, gyapjas haja úgy áll szét, mint a drágábbik fajta tollsöprű feje. Hány esztendővel lehet fiatalabb Jutkánál? Legalább hat, esetleg nyolc évvel.

- Itt vagyunk! - Jutka babusgatva ölelte, csókolta anyját, s aggódó szeretettel hajolt az arcába. - Icipicit fáradtnak látszol. - Álla a tollsöprű felé lódult, a kezével lengén belecsapott a levegőbe. - Anyu, bemutatom.

- Szűnyog Tibor. - A fiú kicsit biccentett.

Hát bizony ez a fiú jóval fiatalabb Jutkánál. És a foglalkozása... Némileg ködös, hogy mi is a foglalkozása.

- Örülök, hogy megismerhettem, Tibor. - Kamocsayné kezet nyújtott s igyekezett nyájasan mosolyogni.

- Tessék csak nyugodtan tegezni, és Tibinek szólítani. Kajálunk? - fordult Jutkához.

- Máris. Nem, anyuci, te semmit nem csinálsz. Szigorú parancs. Itt nyugállományba vagy helyezve. Látom, gyönyörűen megterítettél. Hiába, az idős nemzedék. Tibi, vedd ki a szatyorból a gyümölcsöt, és mosd meg a tésztaszűrőben.

Tibi otthonosan nyúlt be a konyhaszekrénybe.

- A Viromát nyisd ki. - Jutka a tűzhely felől félig hátrafordulva beszélt. - Képzeld, anyu a telefonban úgy értette, hogy te epikával akarsz foglalkozni. Látod, ilyen kis aranyos az én latintanár anyucim.

Tibi elnéző mosollyal nyugtázta a félreértést.

- Szóval, anyu, Tibi a filmszcenika érdekli.

- Régóta - szögezte le Tibi kezében a viromás üveggel, s a tekintete elmélyült.

- Anyu, szólhatnál Bognárnak. Ő be tudná hozni Tibi a filmgyárba.

Kamocsayné hallgatott.

Jutka kiszedte a húst a serpenyőből, belecsúsztatta a jénai tálba, a platni alatt meggyújtotta a lángot, s a krumplit az olajba zúdította.

- Éppen elég ideig tanítottatok együtt - folytatta.

- Hát igen - mondta Kamocsayné.

Bognár szemére gondolt, a kifejezéstelen, vizenyőskék, dülledt szemére. Eleinte álmélkodott: értelmes embernek hogyan lehet ilyen üres szeme. Aztán megértette, még jóval előbb, hogy Bognárból dramaturg és szcenáriumíró lett, hamarosan megértette, hogy a dülledt szemeknek nincs is már feladatuk a rögzítésen kívül. Kameratelepe van, állapította meg róla, amikor Bognár a délelőtti tanítás és a délutáni tanulószoba-felügyelet közt a kórházba szaladt a nagybeteg feleségéhez, majd a másik kórházba a nagybeteg anyjához, s tanulószoba-után a dolgozóknál tanított; Bognár fáradhatatlanul ingázott, temérdek baja volt akkoriban, de a szeme soha semmit nem közölt. Ez a kocsonyás, vizenyőskék anyag tulajdonképpen önállósult, és mintha magának Bognárnak se lenne más feladata, mint hogy a hordozója és kiszolgálója legyen, akár a katona természetűek, amelyek a testükhöz képest óriási és csakis pusztításra való szájukat szolgálják, Kamocsayné nem tudott volna számot adni önmagának, hogy kedveli-e, vagy ki nem állhatja, vagy egyáltalán, milyen ember Bognár. Annyi bizonyos, hogy tartott tőle.

- Hiszen szoktatok találkozni - mondta Jutka, és kitálalta a húst.

- Olykor - felelt Kamocsayné. - Néhanapján.

Béla életében Bognár sűrűn megfordult náluk. Eleinte azt képzelte, barátságból, később rájött, hogy Bognár tulajdonképpen ki akarja pihenni magát, szusszanni akar egyet a kórházi termek, tanfolyamok és az iskola közt, a szorongásaitól akar megszabadulni feketézés közben. Béla halála után is találkoztak nagy ritkán, és Kamocsayné csendes dühvel felkészült, hogy a kamera-szempár egyszer őt is elkapja a sakknagymesterrel, a szeplős, erőszakos állú Szilviával, mindegyikkel együtt, azt is, amit Bognár sose látott, amiről ő sose beszélt, s úgy állt bosszút már előzetesen, hogy az eszpresszóban, ahol összejöttek, a legdrágább süteményt választotta ki, a fekete mellé konyakot is rendelt, hősiesen lehajtva előtte is, utána is egy-egy pohár Salvus vizet. Igen, konyakot rendelt, mert a befutott Bognár változatlanul fukar maradt. Kamocsayné tudta, hogy a fiatalságát ritka ember heveri ki, megértette Bognárt, de szerette volna felbosszantani, tulajdonképpen védekezésnek s miközben eltökélten itta a konyakot, vállalva a gyomorgörccsöt is, Bognár arcát fürkészte, nem jelenik-e meg rajta némi borongás, de a vizenyős szempár mintha azt közölné: Átlátok rajtad.

Nem is olyan rossz kapcsolat, gondolta Kamocsayné, lassan falatozva a sültet. Alapjában véve sokat tudunk egymásról, anélkül hogy beszélénk róla. Csak ne fájna a konyaktól a gyomrom. Legközelebb gin-fizzel próbálkozom. A kitartás a véremben van.

- Túlóráztam, és ma kivettem a csúsztatást. Anyu, együtt leszünk egész délután. - Jutka felugrott, a tűzhelyhez ment, kávé tett a darálóba.

Kamocsayné ingerülten állapította meg, hogy a krumpli meg a sült egy része ott maradt Jutka tányérján: kihűl, hidegen eszi meg, vagy a szemébe dobja. Mért kellett félbehagyni az ebédet, hogy bedugja a kávédaráló kapcsolóját? Mért olyan sürgős a kávéfőzés? Nyughatatlan. Jutka mindenben oly nyughatatlan.

- A Föld lakhatatlan, akár a Hold - jelentette ki a fiú. Már bekebelezte a sültet a körítéssel. Az eper után nyúlt, púpozott halommal rakott a tányérjára, nem várta meg, amíg Kamocsayné megeszi a sültet. Mért várná meg?... - Lakhatatlan, akár a Hold - ismételte. - Ez a film-novellám alapmotívuma.

Kamocsayné tanácsosabbnak vélte, ha nem kérdezi meg, hol közölték vagy fogják közölni a novellát, s egyáltalán, milyen tervei vannak Tibinek vele. Azon elmélkedett, hogy a pesszi-

mizmus divatba jött, akár a hosszú hajzat meg a szakáll, a mintás ing és a csokolózás az utcán. Időnként divatba jön a pesszimizmus. Vagy százötven éve a század betegségének nevezték, s akkoriban is a csapzott üstök járta, ha nem is ilyen mértékben. Egyébként mért lakhatatlan a Föld? Közel négy milliárd ember lakja. De tartózkodott a vitától. A lányát nézte. Jutka, ujját a villanydaráló gombjára nyomva, majd miközben bekészítette a kávé a főzőbe, áhítatosan figyelt a tollsöprű hajúra, akiben csakúgy pezseg a szellem. Tibi a daráló zaját is túlharsogta, és még két kanál epret vett ki a tálból.

- Az emberiség akkora öngólt rúgott a saját hasába, hogy beleszakadt. Még nem tudja, de beleszakadt. Elvesztette a játszmát végérvényesen.

Jutka születésnapján volt utoljára itt. A fiatalok pezsgőt ittak, ő is felhajtott két kortyot. A derék Laci arról beszélt, hogy rövidesen benépesítjük a bolygókat. A Földtől a Galaktikáig és még tovább úgy közlekedünk, akár a metró. Laci a sci-fikből merített lendületes optimizmussal vázolta az emberiség káprázatos jövőjét. A szülés sem okoz majd akkor gondot a nőknek. Testünk egy darabka, tetszés szerinti részéből, akár egy bőrdarabból, vegyi-biológiai úton tucatnyi ember is előállítható. Egy vagy több tucat egyforma iker - mondta lelkesen -, de aztán Jutkára pillantott, és tapintatosan abbahagyta a mesterségesen előállítható egy vagy több tucat iker taglalását. Jutka komoran bámult a levegőbe.

- Földünk felett már régóta nem boltozódik a jó öreg hagyományos mennybolt.

Tibi kihívó pillantása mintha azt közölné: Na, mit szólsz hozzá, latin-történelem szakos öreglány? Te, aki ósdi hagyományokon nevelkedtél.

- Nem boltozódik - helyeselt Kamocsayné, és szedett a kompótból. Jutka az ő kedvéért készítette.

- Az égben semmi.

A tollsöprű mintha egy kissé csalódott lenne. Lelombozódott - ők így mondják.

- És a Földön is a semmi. - Tibi széles mozdulatot írt le a kezével, körfélé, amely nyilván a lakhatatlan Földet jelképezte, aztán a kéz ismét visszatért az eprestálhoz.

Jutkának alig marad valami a gyümölcsből. A derék Laci is sokat eszik, de mi az ő étvágya ehhez a nihil apostoléhoz képest?

Jutka meggyújtotta a főző alatt a lángot. Tányérjáról a kihűlt maradékot, a takarékos Kamocsayné nagy bosszúságára, a szemébe zúdította, és lassan csipegetni kezdte azt a kevés epret, amit Tibi meghagyott.

Hol az Egyenlítőn él, hol Grönlandon, állapította meg csüggedten Kamocsayné. Elképzelte saját magát: ott ül ezzel a tollsöprűfejjel egy eszpresszóban, és Bognár rájuk mereszti dülledt kameraszemét. - A Föld lakhatatlan, akár a Hold - mondja majd a tollsöprű. Bognár bólogat, és meglehet, hogy a következő filmjében benne lesz ez a jelenet. Semmi értelme Bognárral beszélni. Először is kétséges, hogy be akarja vagy ha akarná is, be tudja-e nyomni Tibit a filmgyárba. A bejuttatásról egyébként csak akkor lehetne szó, ha ez a fiú valóban... Ami még kétségesebb. És egyáltalán, hogyan lehet meggyőződni, van-e képessége Tibinek a filmhez. A filmnovellája?! Valószínű, hogy hülyeség. Bár ez a legújabb irodalom!... Az ember csak olvassa, s a végén azt se tudja, mit olvasott. Se füle, se farka, legalábbis ő nem érti. És mi jót hozhat ez az egész ügy Jutkának, feltéve, hogy Tibinek sikerül bejutnia a filmgyárhoz. A különbség. A lakás. Ingázzon Tibi Esztergom és Budapest között? Vagy hét végére térjen haza Jutkához? És hétközben? Esztergomi lakást cserélni pestire? Lázálom. Mért nem végzett ez a fiú filmművészeti szakot, ha már mindenáron szcenikával akar foglalkozni? Egyáltalán

mit csinál a Vendéglátóiparnál? De hátha ismét meggondolja magát Jutka. Még nincs kimondva az utolsó szó. Jutka utolsó szava soha sincs kimondva.

Kamocsayné mélán kanalizta a kompótot.

- Ehetnél egy kevés friss gyümölcsöt, anyuci. Nézd, ezt a szép szem epret. Ham! És ezt a kettőt. Bekapni! Legföljebb leöblítéd egy pohárka Salvusszal. Salvust is hoztam.

- Tetszik gondolni, hogy sikerül? - Tibi arcán aggodalom és bizakodás tétovázott.

Kamocsayné hirtelen felfedezte a fiú sebezhetőségét, szinte tapinthatóan érezte.

Nem biztathatom. Lesütötte a szemét, hogy ne lássa. Felelőtlenység lenne lovat adni alá.

- Ha az ember következetesen akar valamit...

Tibi elhallgatott, talán helyeslést várt.

Kamocsayné nem válaszolt, még egyre lesütötte a szemét, hiszen tudta, hogy olykor a következetes akarat se segít.

Jutka kitöltötte a kávé.

- Anyu, kapsz tejet is hozzá. Tejszínt akartam hozni, de már elfogyott.

Tibi felhajtotta a kávé.

- Vár a melódia, már itt se vagyok. Kézcsók. Szia.

- Viszontlátásra - mondta Kamocsayné, de a fiúnak már csak a hátát látta, meg a fokhagymaként kiugró hegyes fenekét a szűk farmerban és a hosszú, ösztövére lábszárát. Aztán becsapódott az előszoba ajtaja.

- Na, hogy tetszik? - Jutka rágyújtott. - Hogy tetszik neked Tibi?

- Hát... - Kamocsayné nyelt egyet. - Intelligens fiú.

- Csak?! - Jutka előrehajolt, fürkészve nézett anyja arcába, mintha a vonásaiban kutatná a lényeges, az igazi választ.

- Nem mondtam *csak*-ot - tiltakozott Kamocsayné.

- De nyeltél egyet. Mielőtt azt mondtad volna: intelligens fiú, nyeltél egyet.

- Nem tudok róla.

- Én tudok róla. Úgy kezdted: „hát”, és nyeltél egyet.

Elmosolyodott. Kamocsayné jól ismerte ezt az ideges mosolyt: Jutka kétségeit vagy dühét takargatta.

- Elhallgatsz valamit. Ez tulajdonképpen nem teljesen korrekt dolog, anyu.

- Az ember kifogástalanul becsületes lehet akkor is, ha nem mond meg mindent, amit gondol, akárcsak ha nem teszi meg mindazt, amire gondol.

- Juj, micsoda aranymondás! Ezt te agyaltad ki.

- Nem, Diderot agyalta ki.

- Hát én nem ismerem Diderot aranymondásait. - Jutka hangjában hirtelen felizzott az indulat.

- Viszont nagyon szeretném, ha közölnéd, amit lenyeltél.

- Ez kihallgatás? - kérdezte ingerülten Kamocsayné.

- Mért lenne kihallgatás? Te lenyeltél valamit a „hát” után, és nem óhajtod közölni, hogy mit, de én úgyis tudom, mit nyeltél le. Ismerlek, anyu. Te azt nyelted le, hogy Tibi fiatalabb nálam. Mért nem iszod ki a feketédet? Nem kell mindjárt fenn lenni a plafonon.

- Szeretném, ha megfelelőbb hangon beszélnél velem.

- Ezer bocsánat. Megfeledkeztem a köteles tiszteletről. Hát igen, Tibi kerek hét esztendővel fiatalabb nálam. Ezt nyelted le. Bizony, ez volt a ki nem mondott *csak*. Továbbá, hogy mért akar szcenikával foglalkozni, amikor anyagbeszerző a Vendéglátónál. Azért akar a filmhez kerülni, mert tehetsége van. Igenis, tehetsége, és meglehet, jóval több, mint azoknak a seggfejeknek, akiket a filmművészeti szárnyra bocsát.

- Képzavar - állapította meg Kamocsayné azon a szenvtelen hangon, amelyen az iskolában az osztályzatokat közölte volt.

- Tessék? - Jutka álmélkodás és harag közt ingadozott.

- A seggfej meg a szárnyra bocsátás képzavar. Az ízlésem talán kissé régimódi.

- Lehet, de nem fontos. Másról van szó. Ahogy nyeltél egyet, hát igen, abban benne volt az is, hogy nincs ínyedre szólni Bognárnak.

- Ugyan már. Te képzelődsz - mondta Kamocsayné bizonytalanul.

Jutka megint ráérezett az igazságra, az ő titkos fanyalgására. Mintha beleolvasna az emberbe. A matek meg az időegyeztetés nem ment neki, de a más lelkébe beleolvas. Sajnos, nem mindig. A tollsöprűhajút alighanem rosszul betűzi ki.

- Én szólhatok Bognárnak, szólok is, ha akarod, hogy lesz-e eredménye, az persze más tézsa. De ez már független tőlem. Valószínű, hogy Bognártól is.

- Tudod, én nem lennék benne olyan holtbiztos. Na, hagyjuk. Ha akarsz, szólsz neki, ha nem, úgyis jó. Csak azt ne képzeld, hogy kötelességed szólni. Más a te bajod, anyuci.

Ezt már bent mondta, a szobában. Elővette a manikűrkészletét, és körömágyát lefelé tologatva közölte:

- Te egyszerűen nem bírod elviselni a mások boldogságát. Ingerültté tesz.

- Igazán? Hát ez meghökkent. Ingerültté tesz a mások boldogsága, beleértve a saját gyerekeimét is?! - Kamocsayné színpadiasan felkacagott. Ő maga is tudta, milyen mesterkélt ez az éles, gúnyos kacagás.

Jutka a körmeiről fel se pillantva rábólított, mint aki azt közli: Igen, igen.

Kamocsayné elöntötte a keserűség, a gyomrát facsarta, szájába tódult, mint az epe. Ő, aki imént érzékenyülten gondolt Jutka boldogságára, elvetve a kétféle méretű vietnami papucs láttán támadt aggályait, aki megértette, és talán csak ő érti meg egyedül, milyen mohón áhítozza Jutka a boldogságot! Hiszen minden baja ebből ered szegénykének, hogy a teljességet hajszoja. Mindig valami teljességet. És most neki, az anyjának... Őt vádolja. Neki vágta oda. Neki, aki befogta magát a szán elé, és húzta őket, a gyerekeit, és a két gyerek azt kiabálta: - Rénszarvas! Anyu rénszarvas! Jutka is kiabálta. Hiába tagadja, igenis kiabálta, mégpedig ujjongva: - Anyu rénszarvas!

Kamocsayné hallja a Jutka boldog gyermekhangját, látja a saját mély lábnyomait a hóban. A Dunán fehéren szikrázó jégpáncél. És ő szaladt, előregörnyedve, húzta a szánkót. Hát ezt kapta érte.

- Nevetséges - mondta.

- Nem. Egyáltalán nem az. Apa meg te nem illettetek össze. - Jutka a frissen lakkozott körmeit mustrálta, majd az ujjait lengette. - Azt hiszed, nem vettük észre? Az ilyesmi rá van írva az ember arcára. A szemében van. A tekintetében. A bőrén is érezni. Kivált egy nőnél. Sári is észrevette, csak ő nem beszélne róla előtted, mert ő tökéletesen jól nevelt és diplomatikus is. Röviden, drága anyuci, te egyszerűen nem bírod elviselni, ha valaki jól érzi magát a partnerével az ágyban. Akkor se, ha történetesen a tulajdon lányodról van szó.

Kamocsayné döbbenten meredt rá Jutkára.

- Így van - állapította meg Jutka.

Fölényes, mint akinek nincs kitől és mitől tartania, mért feszélyezné hát magát. Kamocsayné felháborította ez a fölényesség.

- Ostoba vagy - mondta. - Nagyon ostoba - ismételte meg nyomatékkal. - És közönséges is.

- Nem lehet mindenki olyan okos és finom lelkű, mint te. - Jutka felállt. - A társalgást befejeztük. Megyek a konyhába.

- Segíthetek? - kérdezte megtörten Kamocsayné.

- Nem.

Kamocsayné egy ideig mozdulatlanul ült. Fáradt volt, iszonyúan fáradt. Csak ült, és maga elé bámult. Később az órájára nézett. Jutka azóta befejezhette a mosogatást. Majd ismét az órájára nézett. A konyhát is felmoshatta ennyi idő alatt, a tűzhely rendbehozatalát beleértve. Réges-rég készen kell lennie. Mit piszmoz ilyen sokáig a konyhában, amikor itt az anyja? Sebtében ideutazott a hívására, vállalva a sakknagymester fullánkos megjegyzéseit és Alpaticsné kelletlenkedését. Hát ezért utazott ő ide, hogy Jutka pimaszkodjon vele, és magára hagyja?

A fürdőszobában Jutka megeresztette a csapot, és kétfelől magára reteszelt az ajtót, így jelezve, hogy semmiképpen nem óhajt kapcsolatot az anyjával.

Tulajdonképpen nem volt ostoba Jutka, csak leegyszerűsítette a kérdést. Otromba módon és talán szándékosan egyszerűsített. Kamocsayné a víz csobogását figyelte. Amikor megszűnt a csobogás, várt egy ideig, hátha megszólal Jutka, de a lánya hallgatott, majd dúdolni kezdett a fürdővízben.

Kamocsayné kiment az előszobába a cipzáras táskájáért. Sorra begyömöszölte a holmiját. A fogkefe itt marad. Holnap reggelig megleszek nélküle, gondolta. Ha igyekszem, még elérem a vonatot.

Nem akart busszal menni. Ideges, ilyenkor émelyeg a gyomra az autóbussen.

Retiküljéből kihalásztta a golyóstollat, s egy papírfecnire ráírta:

Köszönöm a vendéglátást.

Kis habozás után még hozzáfűzte:

Gyurika miatt sietek haza.

Szerető Édesanyád.

Tudta, hogy a Szerető Édesanyával befűt Jutkának, legalábbis erősen remélte.

Jutka még mindig a fürdőszobában időzött, holott a fürdés véget ért, mert a vizet leengedte már a kádból.

Kamocsayné, kezében a cipzáras táskájával, kiment a szobából. A hallban Laci csomagolt. A békazöld trikóinget éppen akkor hajtogatta össze, a keze úgy mozgott, mintha lassított filmfelvételen mutatnák be. Köszöntek egymásnak. Kamocsayné levette a fogasról a kabátját, a derék Laci odaugrott, és némán rásegítette.

A pályaudvar előtt néhány lépéssel Jutka utolérte. Nyargalhatott, mert lihegve, sűrűn szedte a lélegzetet. A csomagot kikapta anyja kezéből.

- Szólhattál volna, ha olyan sürgős visszautazni.

- Nem akartalak zavarni a fürdőszobában.

- Persze, hadd köszörüljék rajtam a lakók a nyelvüket, hogy az anyám maga cipeli a csomagját. Ha ez volt az óhajod...

- Nem - mondta Kamocsayné. - Csupán el óhajtottam utazni, illetve óhajtok.

Jutka szótlánul lépkedett anyja mellett a táskával. Fejét lehorgasztotta.

A vonatra is szótlánul segítette fel az anyját, és komor arccal helyezte el a csomagját.

- Vigyázz magadra, anyu.

- Te is - mondta Kamocsayné.

Nem csókolták meg egymást.

Jutka lassan babrált a borostyán nyakláncával; mintha szólni akarna, de hallgatott.

- Hát akkor... én leszállok.

- Köszönöm, hogy segítettél a csomagot...

- Ugyan, ez igazán természetes. Csókolom Sárít és a gyerekeket.

Jutka leszállt. A peronon egy szempillantásig a vonatablak felé emelte az arcát. Az anyja felé. Sóvár, reménykedő és szomorú volt az arca. Reménykedő is, megtört is.

- Kislányom - mondta Kamocsayné az ablaküveg belső oldalán, de Jutka nem hallotta. Már elfordult.

- Kislányom! Jutka! - kiáltotta olyan erővel, hogy a fülkében ülők ránéztek, de Jutka a kijárat felé tartott, a szétfosló hang nem érte utol.

Nem kellett volna ráförmedni, hogy ostoba és közönséges. Az az igazság, hogy Jutka túlonúl egyszerűen látja a kérdést. Nem kellett volna olyan keményen lehordani. Akár a gyerekek, Jutka sem hiszi el a rosszat. A gyerekeknek hiába magyarázzuk, hogy ez is veszélyes, az is megárhthat. Akkor válunk igazán felnőtté, amikor elhisszük a rosszat, tudjuk, hogy van, és számolni kell vele. Jutka mondani akart valamit, a nyakláncával babrált, és beszélni akart. Lehet, hogy sose fogja elmondani.

Kamocsayné lehunyta a szemét, és hátradőlt az ülésen.

A vonat elindult.

Késő este, amikor néhány perce már bevette a Tardylt, először a kutya jött.

Nagydarab, horpadt oldalú, kiéhezett kuvasz volt, melljük szegődött, Béla megsimogatta. A kutya jó ideig mellettük loholt, aztán csaknem a házuk előtt hirtelen eléjük került, s a két mellső lábával átfonta Béla derekát.

- Gazdátlan - mondta Béla. - Vigyük haza.

- Pesti lakásba!

- Gazdátlan - ismételte meg Béla.

- Be fog rondítani.

- Nem fog. De ha mégis berondítana, én majd eltakarítom.

- És a szomszédok.

- Teszek a szomszédokra - mondta Béla.

Akkoriban a Csikágóban laktak, a Nefelejcs utcában, a szomszédjuk bogaras öregasszony volt.

- Kaszáné előszeretettel takarít éjjel. Tegnap is hajnali kettőkor kezdte rá. Legalább kvittek leszünk.

Negyvenhárom télelején történt. Igen, biztos, hogy akkor. Az angol rádió adásain hallgatták a beszámolókat a katonák pusztulásáról a Don-kanyarban.

- Manapság elsősorban az embereket kell sajnálni - jegyeztem meg szárazon.

Béla nem szólt semmit, csak oldalvást pillantott rám. Most értem meg a tekintetét. Annyi év után most. Nincs sorrend, közölte Béla tekintete. Semmiféle sorrend sincs. Azon kell segíteni, aki az utadba akad.

- Szóval fölviesszük - jelentette ki Béla erőltetetten magabiztos hangon. Mindig így beszélt, ha tőlem várta a beleegyezést, vagy baj volt.

- Na jó. De hogy miből fogjuk táplálni?...

Akkoriban óraadó helyettes tanár voltam nyolcvan, pontosabban hetvenöt pengő és néhány fillér fizetéssel. A különbséget levonták adóra, társadalombiztosításra, és havonta ötven pengőt küldtünk Ercsibe Béla anyjának.

Szűkiben voltunk a pénznek, mondja Kamocsayné a sötétségnek. És különben is, sok volt a munka, a gond...

A kutyaival tulajdonképpen nem volt különösebb gond. Éjjel meghúzta magát az előszobában, az ócska pokrócon. Reggel, de csak amikor már ők felkeltek, szerényen nyüszített, jelezve, hogy lekéredzkedik. Béla levitte az utcára, s azt mondta, hogy a kutya, miután elvégezte a dolgát, ismét odadörgölte hozzá a fejét.

- Tisztességtudó kutya ez - állapította meg Béla. És hirtelen egészen közélről teszi hozzá a sötétben, azon a rekedt, gyöngye hangon, ahogyan az utolsó hetekben beszélt. - Te nem tűrted meg. Elvittük. Emlékszel? Leszálltunk vele a villamosról, s ő akkor újra átfogott bennünket a két mellső lábával, először engem, aztán téged. Nehezen engedett el. És utána... Lehorgaszott a fejét.

- Tíz pengőt adtunk annak az embernek. Kertes háza volt, azt mondta, kell neki egy kutya - motyogta Kamocsayné.

Csönd.

- Gondolod, hogy sintér kezére került? - Kamocsayné alig mozgatja a száját.

Talán nem. Talán igen. Akkor se tudtuk biztosan. Megszabadulni tőle - ez volt a lényeg. Te azt mondtad magadban: a Don-kanyarban ezer meg ezer ember pusztul el, mért bajlódunk mi egy gazdátlan kutyával. Vagy arra gondoltál: Tanítás után le kell menni vele, sok a munka, talán miatta nem lesz kiváló a tanításom. Ugyanis te már akkor akartál kiváló dolgozó lenni, amikor ezt a hivatalos kategóriát még ki sem találták. A pedagógia kiváló dolgozója! Jutalom mellékes, fő az önérzet. És az is lehet, hogy a Don-kanyarra gondoltál s ugyanakkor a munkára is. De ismétlem: ne izgasd magad. Soha senkiért nem teszünk meg *mindent*.

Kamocsayné felgyújtotta a villanyt.

Gyurikának nem fáj a torka. Gyurikának nem fáj a torka, ismételteti magában. Negyed egy. A Tardylt tizenegy után vette be. Ha eddig nem használt, ezután se fog.

A tollsöprű hajú, aki szcenikával akar foglalkozni. Felnyurgult termete, ösztövév végtagjai a pincében felejtett krumpoli hosszú csíráira emlékeztetnek. Jutka szereti, legalábbis pillanatnyilag. Jutka a peronon az ablak felé emelte az arcát. Mondani akart valamit. Közölni vagy kérdezni? Talán azt akarta megkérdezni: anyu, te hiszel abban, hogy van boldogság? Én azt válaszoltam volna: Ha meg bírsz küzdeni érte, akkor van. Kicsit patetikusan hangzik, de így igaz. Azt mondtam volna Jutkának: Neked van választásod. Nektek már van.

Választása mindenkinek van. Persze néha egészen szűk a lehetőség. Éppen csak annyi: hogyan fogadjuk a halált.

Egzisztencialista nézet, vitázik a néma hanggal Kamocsayné.

Ez az igazság.

Ki beszél? Péter vagy Béla?

Egzisztencialista nézet, ismétli meg ingerülten magában, és lenyeli a második szem altatót. A falon túl fel-alá járkál a sakknagymester. Kamocsayné olvas egy ideig, majd ismét eloltja a villanyt. Csukott szemhéja alatt felbukkan a derék Laci, karján zöld trikóing. Csomagol. Jutka a pályaudvar peronján feléje emeli sóvár, reménykedő és kétségbeesett arcát, ő utánaszólt, de Jutka nem hallotta. Akkor már elfordult, megindult kifelé, és köztük volt az ablaküveg. A szétfoszló hang nem érte utol.

- Hát igen - dűnnyögi Kamocsayné.

És hirtelen ott áll a nyilas sógorral a raktárépületek udvara előtt. Az üres udvar előtt. A rácsnál. Az őr még nem szólt, de ő tudta, hogy késő.

- Elvitték őket bevagonozni - közölte az őr.

Tudta, hogy késő, és mégis rohant. A pályaudvarokra.

- Semmi értelme, Teréz. Tiszta örülség. Vaktában a pályaudvarokra?! Lásd be, hogy semmi értelme.

- Hagyj!

És rohant. A sógor ott ügetett mellette, Béla megmondta a fivérének: - Befogadlak titeket, de azzal a feltétellel, hogy nem léptek ki a nyilaspártból. Bent maradtok, és cserében lesznek

mentőtanúitok. Tiszta, előnyös üzlet. A kilépéssel úgyszólván elkéstemek, te is, Mancini is - mondta kaján barátságossággal, ami éppoly kevésbé volt félrevezető, mint bátyja világoskék szemében a fitogtató őszinteség. A sógor, akár a gyerekek, akkor igyekezett a legőszintébbnek látszani, amikor a legnagyobbakat lódította. De az egyszer igazat mondott. Fölösleges volt a pályaudvarokra rohanni. Nyilvánvalóan fölösleges.

A filmtekercset vissza lehet forgatni. A vágó kiiktathatja a nem kívánatos képsort.

A téridő. Valahol olvastam... Az égitestek életük utolsó szakaszában elképesztő mértékben összezsugorodnak. Igen, valahol olvastam, talán az *Élet és tudományban*... A három vagy négy kilométer sugarúvá préselődött égitest a Nap egész tömeganyagát tartalmazza. A befelé zuhanó anyag végső szakaszában a tér összeszorul, tér és idő tulajdonságai egybeszövődnek. Ez a csupasz téridő időgép gyanánt is használható. Téridő, időgép... Mit érnék vele? Ami egyszer megtörtént, az elvégeztetett. Mire mennék én az időgéppel? Újra ott állnánk a raktárépület udvarán. Újra azt mondanám: majd megbeszélem Bélával. Újra ugyanazokat a szavakat. A képsor megismétlődhet, de kiiktatni nem lehet. Megtörtént.

Fekszik, látszatra mozdulatlanul, de mintha összepréselődne, és zuhanna befelé, önmagába.

Gyurikának nem fáj a torka. Gyurika kedves és szelíd gyerek. Szilviának éles a logikája.

A prés szorítása enged, Kamocsayné mélyet lélegzik. A szédítő önmagába zuhanás véget ért, elnyomja az álmot.

Reggel kábultan ébredt.

Később, amikor megpróbálta kibogozni, hogyan is kerülhetett sor arra a jelenetre, úgy vélte, a dupla adag altatónak is szerepe volt benne, akárcsak Tininek, a két pár vietnami papucsának, Jutka arcának, az egész esztergomi útnak, és persze a reggeli kapkodásnak, mert Szilvia délelőtti volt, s ő később ébredt a szokottnál. Csak így eshetett meg, hogy ő - miután Sári elrobogott Gyurikával és Szilvia elindult a valódi bőr diplomata-táskájával, amelyet az apja hozott Moszkvából - így történhetett, hogy nem látott neki a reggeli edény mosogatásának, hanem levette a könyvespolcra Tacitus *Agricolá*-ját, és fellapozta Agricola jellemzését. Ezt a részt mindegyik érettségiző osztályában felolvasta latin- vagy történelemórán.

Kamocsayné ahelyett hogy mosogatna, Tacitusszal a kezében körülnéz a láthatatlan dobogóról. Egy pillantás a tükörképére: az arca feszült. Fiatal korában azt mondta valaki, hogy Jeanne d'Arcra hasonlít. No persze, egy képzeletbeli Jeanne d'Arcra.

Negyed fordulat. Kamocsayné profillal a tükör előtt, a heverő és a fal között áll. Az osztályt nézi. Nem az utolsó osztályát, hanem a legkedvesebbet. Jövőre lesz a tizenöt éves találkozójuk.

... Összegezzük a szükséges tudnivalókat. Agricola, a történetíró apósa Britannia helytartója volt. A meghódított országban kezében a hatalom, amelyre sose törekedett.

Kamocsayné megköszörüli a torkát.

A felolvasás legyen hatásos, de a világért sem színpadias. Csupán árnyalatnyit hangsúlyozni.

- *Agricola mások tapasztalataiból tudta: kevésre lehet menni fegyverrel, ha a győzelmet igazságtalanság követi; elhatározta, hogy megszünteti a lázongások okait. Önmagán és övéin kezdte, legelőször a saját házanépét tartotta korlátok között, ami sok embernek éppoly nehezére esik, mint egy tartomány kormányzása.*

Nyugdíjba menetele előtt, az utolsó esztendőben ennél a résznél parázslott legélénkebben a vita. Agricola a saját házanépén kezdte... Fullánkos megjegyzések röpködtek egyesekről,

akiket kocsin furikáznak az iskoláig, még jó, hogy az osztályba be nem robognak velük, meg hogy a saját autó az első állomás, a következő szakasz: kiért jön a hivatalos kocsi, lehetőleg Mercedes, sofőrrel. Ez az igazi státuszszimbólum! Ő következetesen kijavította a rossz hangzású szót, amelyet ráadásul általában tévesen is ejtenek, azt mondta: a társadalmi tekintély jelképe.

Nem hagyta a vitákat ezen a ponton megrekedni.

Kamocsayné a néma tátogásból pianisszimóba, majd pianóba csap át.

- *Mindenről tudott, de nem fenyegetett mindenért* - az utolsó szót megnyomta -; *kisebb vétségekkel szemben elnézést gyakorolt.*

Azok az arcok az ötvenes évek elején. A gyerekek arca. A tekintetük. Akkoriban mindazt, ami lényeges nem szavakkal közölték a gyerekek. Dac, keserűség, közöny volt az arcokon, olykor gúny is. Mit szövegelsz? Semmi értelme. És néha aggodás áradt felé a tekintetükből: Vigyázz! Ha sokat ágálsz... Széll Vera nyíltan figyelmeztette, odaállt elé a szünetben: - Teréz néni, tessék vigyázni a Gyulai miatt.

Ha a tanügyi osztályon a munkáskáder mellém nem áll, talán lebuktam volna. Szerencsém volt, ez az ember nem félt. A többiek büzlöttek verejtékes félelmükben. Gyulai fáradságot nem kímélve előkereste a szöveget valamelyik könyvtárban, és lemásolta, de a hórihorgas Gyulai is félt, akárcsak az igazgató, a helyettese, a félrecsúszott szájú Disz összekötő tanár - annak idején bújattuk őt meg a férjét, de hát ez a múlté volt, nem „számított” -, félt a fogpaszta vigyorgású SZM-elnök is, nem tudom, mitől, talán ő se tudta, rettegetek, hogy nem találják őket eléggé ébernek, s kereskedő származásuk elé odabiggyesztik valahol a *nagy* szót, esetleg kiderül, hogy valamelyik rokonuk pap vagy apáca volt.

Kamocsayné ismét megköszörüli a torkát.

- *A közigazgatási állásokba inkább olyanokat helyezett, akikről tudta, hogy nem fognak hibázni, mintsem hogy büntetni kelljen, amikor már hibáztak.*

Agricola jellemzése abbamaradt. Kamocsayné hangját mintha éles késsel vágták volna el. A sakknagymester pizsamában és nem papucsban, hanem mezítláb berontott hozzá, az elsötétítő szemüveg feltolva a kobakjára.

- Elment az esze a mamának? Itt áll és harsog. Háromnegyed kilenckor a szövegelésére riadok fel! - A sakknagymester kirántotta füléből a dugókat, jelezve, hogy a zaj a kiváló minőségű szigetelőn is áthatott. - Verseny előtt!

Kamocsayné elvörösödött. A sakknagymester - ez az igazság - verseny előtt áll. És itt kapta őt, ahogy fennhangon olvassa az *Agricolá-t*. Kinek?

- Mi a mama? Nyugdíjas tanár vagy színésznő? A tükör előtt szövegel.

- Megtiltom, hogy velem ilyen hangon!

- Hangról inkább ne beszéljünk. A mama helyében én hanyagolnám ezt a témát. Óriási ívben kerülném.

Kamocsayné most már dühében vörösölt.

- Velem ne beszélj ilyen modorban. Értetted? - Elfulladt. Aztán felcsattant. - Nem tűröm!

- Mit nem tűr? Nevetséges! - A sakknagymester vállat vont. - Itt ágál azzal a könyvvel. Ki a csodának olvassa fel harsogva, amikor egyedül van a szobában?

Ez fájt leginkább. Kinek? Ezt kérdezi ő saját magától. Hogy kinek? Hiszen egyedül volt.

- Talán bizony nekem olvas fel reggel háromnegyed kilenckor? - A sakknagymester az anyósa orra előtt himbálta füldugóit.

- Neked semmi esetre - mondta Kamocsayné fagyosan. - Te ugyanis nem értesz latinul.

Sanyi ettől ismét nekivadult.

- Ajánlok valamit a mamának. - Az állat előrecsapta, mint aki megsemmisítő támadásba lendül. - Vizsgáltassa meg magát. Meglehet, hogy agyérelmeszesedés. Nyugaton jó orvosságokat lehet rá szerezni. - Vigyorgott.

- Elhallgass, te... Műveletlen tuskó, akinek még érettségije sincs.

- Nem vagyok olyan művelt, mint a mama. Olyan nagy tudású - állapította meg derűsen a sakknagymester. - Nem tudok latinul. - Pattintott egyet az ujjával, mintha elpöcccentene valamit.

Kamocsayné úgy érezte, hogy az ő latin műveltségének s úgy általában a műveltségének szól ez a fricska.

A sakknagymester belevigyorgott az arcába. - De azt, amire szükségem van, nagyon jól tudom. Tökéletesen - fűzte hozzá egyre böszítőbb mosollyal.

Akkor mért huppantál vissza? Mért vagy úgy begyulladva? Hallottam a saját fülemmel, hogy az utolsó helyet emlegetted. Akkor mért félsz, hogy végleg kikopsz a sakkból?

A nyelve hegyén volt, de nem bírta kimondani. Ezt nem. Bármilyen mást, csak ezt nem. Gyűlöli, de nem vághatja oda neki, hogy sülyed, egyre lejjebb csúszik a ranglétrán.

Kamocsaynének ökölbe szorult a keze.

Irgalmas leszek hozzá!

Nagyot lélegzett. A szeplős, vigyorgó arc a kiütköző, vörhenyes szakállal merő pimaszság, a testet öltött kihívás.

- Menj a szemem elől! - szólt rá rekedten.

- Majd ha nekem úgy tetszik.

- Nem tűröm, hogy a saját otthonomban!

A sakknagymester félbeszakította. Szinte nyájasan beszélt.

- Tévedés. Látja, mama, ez a maga óriási tévedése. Ez nem a maga otthona, ez mindannyiunk lakása. Az enyém is, mert ide vagyok bejelentve mint családtag. És amikor alszom, az otthonomban csöndre van szükségem. - Felüvöltött. - Csöndre! Érti?!

Ennek irgalmazott ő meg? Összeszűkülte szemmel mérte végig a sakknagymestert. Megcélozta.

- Ötödik helyre csúsztal - jelentette ki tagoltan, mintha ítéletet hirdetne ki.

- Mi? - Sanyi eltátotta a száját. A vigyor lehervadt az arcáról, dermedten bámult anyósára.

Tisztára olyan a képe, mint aki nem akar hinni a saját fülének, gondolta Kamocsayné. Tátva a száját, mint a vízilóé. Nem irgalmazok.

- Azt mondtam: ötödik helyre csúsztal. Ebben a korban nemigen tornássza fel magát újra az ember.

- Semmi köze hozzá!

A tétova megdöbbenést düh kergette el.

Célba találtam! Kamocsayné szilaj öröm fogta el, a kegyetlenség öröme. Az igazságos, mindig higgadt Agricola és Marcus Aurelius, a megértő bölcs egy pillanatra felbukkantak, mintha szólnának valamit, de Kamocsayné a szemöldökével elhessegette őket.

- Agyérelmeszesedés! - üvöltötte a sakknagymester. Most ő volt pipacsvörös.

- Jön az új nemzedék - folytatta Kamocsayné rendületlenül. - Az ifjú sakkbajnokok. Bizony, minden percben bekopoghatnak az ajtódon.

Felötlött benne, hogy ez a bekopogó ifjúság *Solness építőmester*-ben van. Nem fontos, Sanyi nem ismeri Ibsent.

A sakknagymester megpróbált vigyorogni; szájalmas fintor lett belőle. Kamocsayné lihegett, megnyalta a száját.

Szótlatlanul álltak egymással szemben, aztán a sakknagymester kitört:

- Maga szenilis. Süsü! - Kezét a homloka előtt himbálta. - Vén szenilis!

- Tautológia - oktatta szilárd nyugalommal Kamocsayné. - Azaz fölösleges szóismétlés. Szenilis a latin...

A sakknagymester olyan indulattal vágta be az ajtót, hogy a félfa mellett meghasadt a vakolat.

Kamocsayné a cikcakkos vonalat nézte a falon. A repedés mentén hullni fog a festés. Nem baj. Ismét megnyalta a száját, és mosolygott. Érezte, hogy a sakknagymester megtörten vonult vissza.

A diadalérzet hamarosan elszállt, Kamocsayné kimerülten roskadt le a székre. Kezébe vette az újságot, de a betűk ugráltak előtte. Már nem volt olyan biztos benne, hogy Sanyi vigyora valóban pimasz és kihívó volt. Az arca egyre azzal a torz, ideges fintorral bukkant elő.

Felállt, kicsit megingott, az asztal szélébe kapaszkodott, és mélyen leszívta a levegőt. Egy ideig így állt, aztán a konyhába ment, és gépies, beidegzett mozdulatokkal nekilátott a mosogatásnak.

Szilvia aznap ebéd után sietett vissza az iskolába kisdobos foglalkozásra. A sakknagymester két óra tájt megreggelizett és elvonult. Kamocsayné rendbe hozta a konyhát, végigpásztázta tollsöprűvel a lakást, gurigával fölszedte a morzsákat a szőnyegről, elrakta a szertehagyott holmit, és felmosta a fürdőszobát. Már tudta, hogy Sanyi gorombáskodása védekezés volt, akárcsak a saját dühe.

Most mi lesz? - kérdezgette magától. Kerülni fogom, megsértett. Nem haragszom Sanyira, ha rám szorulna, segíteném. Nem olyan biztos, vihogott legbelül egy hang. Igenis, segíteném! Ha például lecsúszna az utolsó helyre...

Ez a lehetőség felpeszdtette Kamocsayné. Elképzelte a sakknagymestert: lehorgasztott fejjel gubbaszt az íróasztal mellett, a versenyeken már nem indul (az utolsó helyért versenyezne?), sakkrejtvényeket próbál elhelyezni, de rejtvényt se vesznek tőle, egy ideig titokban reménykedik, hátha indítják, aztán megérti, hogy vége. Igen, Sanyi megérti, hogy többé nem áll talpra, s ő felismeri az arcán, a tekintetén a reménytelenséget, hiszen sokáig látta közlrl. Sanyi hiába próbál magabiztosnak, nemtörődömmnek, fölényesnek látszani, őt nem vezeti félre. És akkor megkönyörül rajta, beviszi sakkot tanítani a Pedagógus Szakszervezetbe, esetleg a KISZ-be. Van ott egy hajdani tanítványa a központi vezetőségben. - Egy kis elfoglaltság keresettel, Sanyi - mondja majd könnyedén.

Addig persze...

Kamocsayné sóhajtott.

Kerülni fogom. Vasárnap úgy intézem, hogy ne ebédeljek vele. Külön eszem vasárnaponként. Sárinak megmagyarázom. Meg fogja érteni. Bizonyos, hogy megérti. Asztalhoz én le nem ülök Sanyival, hacsak meg nem követ.

De nem tartotta valószínűnek, sőt kíváncsnak sem, hogy a sakknagymester megkövesse.

Behúzódott a szobájába. A kis Sokol készülék mellett ott a műsor: Beethoven vonósnégyeseit adják.

Kimosni magából a keserűséget! Kamocsayné hátradőlt a karosszékekben, és felkattintotta a rádiót. F-dúr hárfakvartett. Akkor is így ült, hátradőlve, lehunytt szemmel, amikor Sári benyitott hozzá.

- Hogy vagy? - kérdezte Sári, és gyors, fürkésző pillantást vetett anyjára.

- Megvagyok - mondta Kamocsayné, mert ezt találta a legszabatosabb válasznak. Se jól, se rosszul, tehát megvan. Lám, észre se vette, hogy megjöttek, mert Gyurika nem szaladt be hozzá, mint máskor.

- Ráérsz egy kicsit?

Sári arc kifejezése erőltetetten semmitmondó. Maszkarc. Mire is emlékeztet Sári szenvtelen arca?

A hárfakvartett scherzójában ott dobolt a Sors szimfónia négy hangja. Kamocsayné lehalkította a zenét. Sári leült, gondosan eligazította a nadrágját. Milyen megfontolt! Hirtelen távolról látta a lányát, mintha színpadon ülne, ő meg a nézőtéren.

Összeszorította a száját. Várt.

Gyurikát szándékosan nem engedték be hozzám. Nem engedték, így, többes számban, ez az igazság, mert Sanyi is itthon van. Holtbiztos, hogy itthon van. Elment Sáriért a klinikára, és leadta, hogy mi történt, persze a saját szája íze szerint. Sári kifejezéstelen arca. Tudom... Már tudom. A kórházban járnak-kelnek ilyen semmitmondó, fegyelmezett maszkarccal az orvosok, amikor feladták a beteget. A halálraítéltet megillető részvét bujkált a szenvtelenség mögött. Menthetetlen vagy. Így néznek arra, aki menthetetlen. Sárira is így néztek, ahogy most rám.

Kamocsayné nem lágyult el az emléktől. Már-már ráförmedt Sárira: Ki vele! Mi van a böggyödben? De azért se. Nem szólal meg. Nem könnyíti meg Sári dolgát.

A szíve vadul kalimpált.

- Anyu, Sanyi vasárnap Stockholmba utazik, verseny előtt áll.

- Tudom.

A saját lakásomban - ismételte magában. Megsértett a saját lakásomban. Mi van velem? Félek. Micsoda szégyen.

Sári rágyújtott.

- Minden verseny komoly erőpróba. - Egyik térdét felhúzta, átfogta a két kezével. - A sakkmérkőzés kiváltképpen - tette hozzá.

Mért köntörfalaz Sári? Mért nem kérdezi meg: anyu, mi történt tulajdonképpen köztetek? Mire való ez a fontoskodó szövegelés az erőpróbáról, ahelyett hogy meghallgatna.

- Ezt is tudom - közölte szárazon.

- Sanyinak nyugalomra van szüksége.

Még mindig az a kifejezéstelen maszkarc, de a hangja fakó. Sárinak akkor ilyen kicsorbult a hangja, ha fáradt, vagy aggódik. Meglehet, ő is fél. No persze, nem az anyja miatt. Sári a vöröshajútól retteg.

Kamocsayné összehúszta a száját, szótlanul meredt lányára.

- Csöndre van szüksége - tette hozzá Sári nyomatékosan.

- Ahá. Csöndre. Érdekes.

- Nagyon kérlek, ne gúnyolódj. Az irónia most igazán nem helyénvaló.

- Látom, tájékoztattak.

Hirtelen belevágtak Jutka szavai. Te nem bírod elviselni, ha valaki jól érzi magát a partnerével az ágyban. Nem igaz! - kiáltotta oda hangtalanul. Én a meghunyászkodást nem bírom, a Sári meghunyászkodását. Sári most hallgat. Szakmányban tud hallgatni.

- Csak az a baj, hogy a tájékoztatás enyhén szólva nem teljesen hiteles - mondta Kamocsayné.

Kihívóan nézett Sárira, de nem sikerült elkapnia a tekintetét; lánya egy láthatatlan pontra bámult.

- Anyu, nekem ez roppant kínos.

- Mi kínos neked?

- Hát ez az egész helyzet. - Sári megint elhallgatott.

Kifáraszt, ahogy a viadalon a bikát szokták, mielőtt végeznének vele... De nyomban leintette magát: Lehetetlen, hogy Sári ellenem forduljon. A higgadt Sári nem tehet ilyet. Előbb meg fogja kérdezni, hogy mi is történt valójában. Audiatur et altera pars. A másik félt is meghallgatni. Így helyes, erre tanítottam őket. Gyurikát azért tartják bent a gyerekszobában, hogy mi ketten zavartalanul megtárgyalhassuk ezt a valóban kínos ügyet.

- Én igyekeztem megosztani magam köztetek - folytatta Sári.

Mentegetődzés, szemrehányás vagy egyszerűen tárgyilagos megállapítás? Kamocsayné nem tudta eldönteni.

- Nem kértelek rá.

- Nem kértél. Én magamtól is megtettem. Most pedig én kérlek nagyon szépen, hogy ne nehezítsd meg a helyzetünket.

Még hogy megnehezíti a helyzetüket! Ő, aki főz, takarít, mosogat rájuk, ellenőrzi Szilvia leckéit. De leginkább a többes szám első személy fájt. Az a helyzetünket. A többes szám első személy rá nem vonatkozik. Ő a kirekesztett.

- Úgy! Hát megnehezítem a helyzeteteket. Ez bizony újdonság nekem.

Sári arca szenvtelen. Kezének tétova mozdulata mintha azt közölné: Most megtudtad.

- A férjed ma délelőtt minősíthetetlenül viselkedett velem - szögezte le Kamocsayné.

- Először is reggel történt, nem délelőtt - helyesbített Sári.

Oktató hang, mintha szülő utasítaná rendre a gyereket, egy öntelt, értetlen szülő, aki meg van győződve, hogy mindig neki van igaza, hogy csak neki lehet igaza.

Mi történt velem? - kérdezte magában rémülten és felháborodva Kamocsayné. Sári úgy beszél velem, mintha gyerek lennék, mintha én lennék az ő okvetetlenkedő gyereke. Hogyan jutottam idáig? Mikor kezdődött el?

Sári ott ül szemközt a heverőn. Milyen iszonyú távol van.

- Ilyen modorban, pontosabban szólva, ilyen modortalanul, mint Sanyi, senki nem tárgyalt velem.

Mihelyt kimondta, máris fellengzősnek, nevetségesnek érezte a „tárgyal” szót. Várt egy kis ideig, de a lánya hallgatott, kifürkészhetetlen, semmitmondó arccal nézte azt a láthatatlan pontot.

- Sanyi kijelentette, hogy szenilis vagyok. - A hangja felcsattant.

(Rossz az egész szövegem, nem vádol; panaszkodik, nyafog, mint a gyerek: anyúú, megbántottak. Mást kellett volna mondani, és főként másképpen, tárgyilagosan, de roppant erővel, lenyűgöző méltósággal.)

- Hát én nem voltam ott - óvatoskodott Sári.

- Nem szoktam valótlanúságot állítani - vágta oda fagyosan.

- Jaj, anyu, te olyan érzékeny vagy. Túl érzékeny. Azzal keseríted a saját életedet és a miénket is.

Megint a *mi* és *te*. Akár a szögesdrót kerítés. *Mi*, azaz Sári meg a sakknagymester. Sári mindent a férjén meg a gyerekein szűr át. Ennyi a világa. No meg a kórház, a pozíciója, a kocsis, az öltözködés, ami megint csak összefügg a férjével. Milyen szűk világ! Mi maradna Sáriból, ha lehántanánk róla mindazt, amit az iskola meg az egyetem ráaggatott? Bizony, mi maradna? Sári csupa máz, külsőség, még a korrektsége is.

- Ahá, túl érzékeny - ismételte meg Kamocsayné gúnyosan a szót. - Szenilisnek neveznek, s én nem örülök neki, nem nyugtázom boldog mosollyal.

- Lehet, hogy Sanyi egy kissé nyers volt.

- Közölte, hogy agyérelmeszesedésem van, magyarul szólva: elhülyültem.

- Nézd, anyu. Sanyi ingerült volt, de nem ok nélkül. Légy tárgyilagosa, és magad is belátod, hogy nem ok nélkül tört ki. Ő éjjel dolgozik, és reggel, amikor javában alszik, te latin szöveget harsogsz a tőszomszédságában. Magad sem tagadod, hogy így történt.

Sári várt egy pillanatig, talán időt adva a válaszra, mint a bíró, aki a vádlottat kérdezi.

- Sanyi zajérzékeny. Kértelek már múltkor is, hogy a mosógépet ne indítsd meg, amíg ő fel nem kel.

Kamocsayné elöntötte a keserűség, sírás fojtogatta. Halott mosollyal nézett Sárira. Hogyan is szülhettem ilyen ludat? Lehántom róla, amit a tanulással magára aggatott, mert a lelkét, azt nem táplálja a betű. Lehántom róla, marad egy nőstény, a rőt hajú zsarnok készséges szolgálója. Egy sznob.

A részletek hirtelen sivár képpé álltak össze. Valójában mindig is tudta, csak nem akart szembenézni Sári sznobásával. Igen, már régen tudja. Helyhiány miatt nem vették fel az orvosira. Sári fellebbezett. - Ha nem sikerül, jövőre mérnökre megyek, tuti, hogy oda bekerülök... A gimnáziumban egyforma jó volt valamennyi tantárgyból, ami azt jelenti, hogy egyik sem érdekelt igazán. A színjelesével a belépőjét váltotta meg a diplomához. Sznob és gyáva.

- Ide hallgass!

Sári kicsit felhúzta a szemöldökét.

- Ha Laci tizedennyire gorombáskodott volna velem, Jutka a lelkét tiporja ki. Érted?! Te pedig, te...

A hangja kibicsaklott.

Sári elnyomta a cigarettáját, vállat vont.

- Nem vagyok Jutka. Sajnálom. Én Sári vagyok.

A hűvös, fegyelmezett Sári váratlanul pimasz lett, akár Jutka a rossz pillanataiban. Még a vállát is úgy rántotta, azzal a kihívó, makacs, jutkás mozdulattal.

Kamocsayné keze mintha utána akarna nyúlni valaminek. Bútor reccsent, talán a régi szekrény. Nyögve reccsennek a régi bútorok. Ami után nyúlna, az nincsen. Réges-rég nincsen. Sári zárkózott maszkarca azt közli: lemondtam rólad. Gyógyíthatatlan vagy. Nem tudunk mit kezdeni veled.

- Próbálj egy kicsit alkalmazkodni, anyu. Mindnyájunknak könnyebb lenne.

- Gyáva vagy - mondta Kamocsayné lassan, tagolva.

- Most nem rólam van szó. - Sári hangja fagyos. Felállt.

- Gyáva vagy - ismételte meg Kamocsayné. Hirtelen felcsattant: - Te korlátolt, gyáva eminens!

Sári szája alig észrevehetően megrándult.

- Pedagógustól furcsa ez a megállapítás. - Kifelé indult, de az ajtóban visszafordult: - Még egyszer nyomatékosan kérlek, ne zavarj Sanyit, amikor alszik. Csöndre van szüksége. Nekem igazán kínos, hogy erre a beszélgetésre sor került, de végül is anya vagyok és feleség.

- Liba vagy - mondta Kamocsayné. Hozzá akarta fűzni: Sajnálom a betegeidet, de mintha gombóc csúszott volna a torkába, a hangja bentrekedt.

- Nem vitázom veled. - Sári maga a testet öltött méltóság. Peckes léptekkel vonult ki.

Kamocsayné egyedül maradt.

Az ég sötétlilán lóg be az ablakon. Egy keskeny, négyszögletes égdarab. A sakknagymester talán most kérdezi meg: Na, beszéltél a fejével? - Sári bólint: Igen.

Bizony, Sári beszélt az anyja fejével. Kamocsayné arcát a tenyerére támasztva bámulja a négyszögletes égdarabot.

Hogyan jutottam idáig? Az ember nem jut egy csapásra idáig. Valamikor elkezdődött, s én nem vettem észre. Jutka tombolásai is tűrhetőbbek, mint Sári gyáva szenvtelensége. *Mivel langymeleg, sem hideg, sem hev, kivetlek téged az én számból* - felbukkant benne a bibliai szöveg. Kivetlek téged! Hát lehet becslés nélkül szeretni?

Hirtelen világosan látja a saját érzéseit egymásba gabalyodva, elkülönülve, újra összefonódva. Szeretet és gyűlölet Jutka iránt, szeretetés megvetés Sári iránt. Kemény a szívem? - tűnődött. Más anyák is éreznek így, csak hallgatnak róla? Vagy én vagyok a szörnyeteg?

Milyen keserves gyűlölni azt, akit szeretünk, szeretni, akit megvetünk. De hát úgymint mindegy már. A feleslegessé vált szeretettől viszolyognak. Terhes. - Anyu, te ránehezedsz az emberekre - mondta Jutka, s az ujjával vonalakat húzott a nylonabroszra. Kis ideig látszottak a fehéres

vonalak, aztán eltűntek. - Magad se tudod, hogy ránehezedsz. Nem állítom, hogy tehetsz róla, az a pláne benne, hogy tulajdonképpen nem tehetsz, de így van.

Jutka legalább megmondta; ő dühében kegyetlen. Sári mindig is óvatos volt. - Példaadó - dicsérték az iskolában. - Szorgalmas, megfontolt, céltudatos.

Kamocsayné hevesen megrázza a fejét, mintha Sári hajdani osztályfőnökével vitázna. - Ennyit ér a pedagógia - dünnyögi.

Borzong. Feláll, átmegy a konyhába, a frizsiderből kiveszi a borosüveget, tölt egy pohárral, s egy szuszra felhajtja.

Sári nem fogja beismerni, hogy tévedett. A beismeréshez bátorság kell. Kényelmesebb így. Anya vagyok és feleség. Nyomatékosan kérlek... Mi és te... Igyekezz alkalmazkodni egy kicsit.

Újra tölt magának, görnyedten ül a hokkedlin, mintha csúszna lefelé a konyhakőre. Azok ketten ott bent talán róla beszélnek. Azok!

A második poharat kortyolva, lassan issza, Szilviára és Gyurikára gondol, erőlködve beléjük kapaszkodik, aztán megrázza a fejét. Minek? Hogy majd velük is végigélje ezt?

Minek? Minek? Minek? - ismételteti.

Kimelegedett. Hirtelen nagyon könnyű lett a teste.

Most leiszom magam. Miért ne? Ha akarom, leiszom magam.

Megint teletölti a poharat, már csak ujjnyi maradt az üvegben.

Kiújul a fekélyem. Bánom is én! Felesleges vagyok. Megbántottak. Nemcsak Sári meg a férje. Jutka is. Egyszer felhívtam a munkahelyén, aggódtam miatta, azért kerestem. Jutka rám förmedt: - Megmondtam, hogy ide ne telefonálj! - Nem igaz, sose mondta, hogy ne telefonáljak - motyogja Kamocsayné. Lehordott idegenek előtt. Mások is hallották. Azt kérdeztem tőle: - Hallják ezt mások is? - Naná! - és lecsapta a kagylót. Azóta nem telefonálok neki. Soha többé nem fogok neki telefonálni.

Felhajtja a bort.

A gyomorfekélyem nem újul ki. Meghalok. Halálra ítélem magam, és meghalok.

Forognak körülötte a falak. Az ujjnyi maradékot is kiissza a palackból.

Lehetséges, hogy Sári mindig ilyen volt, csak én neveztem higgadtságnak és önfegyelemnek a gyávaságát. És az is lehet, hogy az óvatos higgadtságból süllyedt a gyávaságba. Még hogy anya és feleség. Mintha más nem lenne, nem lett volna anya meg feleség. És egyáltalában!... Az utóbbi időben csak úgy odavetette nekem a szót reggeli közben.

A vízvezeték kotyog, először halkán, szaggatottan, aztán hörög. Kamocsayné nem szereti a hangját. Valaki végigrappol a folyosón, várják otthon, örülnek neki. Gyurikát bent tartották a gyerekszobában; szófogadó kisfiú. Sári is szófogadó volt. Sári színjeles volt, engedelmes, példamutató az iskolában. Kamocsayné nevet, aztán hirtelen könny önti el a szemét. - Semmi sincs - susmogja. - Éppen az a jó, hogy semmi sincs utána.

Feláll, dülöngő lépésekkel megy be a kishálóba. A falak rézsútosan állnak, feléje hajolnak, barátian támogatják. A szoba anyaga mintha szétbomlana. A függöny a semmiben lóg. Tedd meg! Tedd meg! - zizegi a függöny. Kamocsayné kihúzza az asztalfiókot, előveszi a Tardylt. Egy szem híján teljes az üveg. Vidám, rózsaszín Tardyl. Elegendő lesz.

Tűnődve nézi az üveget, a tenyerén tartja, lassan himbálja. Nem itthon. Valahol Budán, elhagyott helyen, ahol nem akadnak rá túl korán.

Fekszik majd a bokrok közt, mozdulatlanul, nyitott szeme az égre mered, de az égbolt nem tükröződik benne. Vagy akik megtalálják, azok látják a szemében az eget? Nem tudja eldönteni.

Akkor én most elmegyek - pusmogja Kamocsayné.

De nem megy el. Ott marad ülve az asztal mellett, tekintete az újságra esik, a széthajtott újság utolsó oldalára.

Magas nyugdíjjal nőstülne lelkiekre igényes, kocsival rendelkező 65 éves, 175 cm. férfi 60 évig. Diplomás, vezetői jogosítvánnyal rendelkezők előnyben.

Micsoda fogalmazás! A beidegződés működni kezd, gépiesen szűrja ki a hibákat. Kié a magas nyugdíj? - kérdi az ismeretlen hirdetőtől. A magáé vagy a jövődöbelije vigye a házasságba? És az utolsó mondat! Nem tud magyarul.

Az alkohol szétárad benne, melegíti, a feje kóvályog. Gondolatai egymást kergetve cikáznak, meg se próbálja szabályos útra terelni őket.

Nem fontos. Kamocsayné legyint. A fekély már nem fontos. Eltávolodtunk egymástól. Ki tehet róla? Mindnyájan? Ki emelte közénk ezeket a falakat? Megsértettek. Egyre rosszabb lesz. Ha Béla élne, a sakknagymester nem merte volna... Mindig én voltam az erősebb, és most mégis azt mondom: Ha Béla élne. Lekevert volna egyet neki. Á, dehogy, akkor a karika-lábú mukkanni se mert volna. Sári gyáva. A gyerekeim... Azt reméltem, egyre inkább hasonlítanak majd arra, akivé neveltem őket. De az nem igaz, amivel Jutka vádolt. Hogy én elnyomom őt meg Sárit. Jutka dühében sok mindent mond. Én a hajlamaik szerint neveltem őket, Jutkát sose hajszoltam, mint egy versenylovat, hogy bejusson az egyetemre vagy főiskolára. Hallod, Jutka, sose hajszoltalak! - Nana, kis túlzás. Ha nem volt meg a leckém, jó néhányszor úgy megráztál, hogy csupa kék-zöld folt lett a karom. - Kötelességtudásra szorítottalak. - Szorítottál! De még hogy. Napokig sajgott a karom. Köszönöm szépen azt a szorítást. - Mi az a köszönöm szépen?! Kibuktál volna a középiskolából, vagy be se jutsz, ha én... Jutka nevet. - Na és?! - kiáltja szilajon. - Nyomatékosan figyelmeztetek - mondja Sári. - Agyérelmeszesedés. Süsü! - A sakknagymester füldugóit lengeti.

És Kamocsayné olvassa a házassági hirdetéseket, eleinte sorjában, majd szempillantás alatt átugorva azt, ami nem megfelelő. A kort nézi, tekintete azonnal megakad a koron.

Hatvan és a halál közt... Kamocsayné vigyorog. Berúgtam, de azért tudok gondolkozni. Sárit megvetem, Jutkát néha gyűlölöm. Nagy batyú a szeretet, sok minden belefér, csak nem beszélünk róla. Lehet, hogy idővel Szilviát is gyűlölném olykor, Gyurikát időnként megvetném. Úgy ám, sok minden belefér abba a szeretetbatyuba.

Bólogat, olvassa a hirdetéseket.

62 éves férfi gépesített luxusotthonnal és anyagiakkal hasonló házastársat keres.

- Ez se tud magyarul - dünnyögi Kamocsayné.

Minden vonatkozásban igényes, magas nyugdíjas vonzó férfi anyagiakkal megismerkedne jómegjelenésű házias, önnyugdíjas, lakással rendelkező, teltkarcsú, temperamentumos hölgygel 58-ig. Fényképes, egész alakot mutató levelekre válaszolok.

- Még mit nem! - Az asztalra csap.

57 éves férfi, pszichológia, filozófia és elvont tudományok művelője csak hasonló szellemi színvonalon álló hölgy ismeretségét keresi házasság céljából.

Jelige: Szellem

Tökfilkó! Az se biztos, hogy van-e lakása. Fogadok, hogy nincs neki. A temperamentumos teltkarcsúra pályázó kéjenc. Undorító kéjenc!

A szoba hullámszik, imbolyogva forog, Kamocsayné belekapaszkodik a szoknyájába.

Én vagyok a szilárd pont!

Nyugdíjas (2220 Ft) tisztviselő kétszobás lakással jóindulatú, önnegyedíjas szerény feleséget keres.

Jelige: Békés öregség

Kamocsayné felkapja a fejét, a levegőbe bámul. - Megmutatom nekik!

Mi történt Kamocsaynéval, aki az imént meg akart halni?

Papírt vesz elő, levelet fogalmaz, a fogalmazást átolvassa, igazít rajta. És közben dúdol. Nem régi slágereket vagy népdalokat, mint máskor. Maga fabrikálta dallamra dúdolja:

*Főzés, mosás trallala,
Bevásárlás, takarítás,
És vasalás meg a többi.
Nem csinálom, nem csinálom
Trallala, trallala.
Nektek! Nektek! Nektek!*

Az utolsó szavakhoz cipőtalpával veri a ritmust.

Kamocsayné leszopta magát; ő is tudja. - Kicsit részeg vagyok, de az agyam fog - dűnnyögi, míg a választ írja, most már tisztázatlan. Tini említette, hogy Anatole France négyszer fogalmazott újra egy levelet, amit a szénszállítójának írt. Ez aztán a műgond! Nem szeretem Anatole France-t, de a műgondját tisztielem.

Kamocsayné kétszer is átolvassa a tisztázatot. Rendben van. Részeg vagyok, de az eszem jól működik. Ittam... Talán Bélánál is így kezdődött. Sértődöttséggel.

Megborzong.

Nem akarok Bélára gondolni, mondja magában. Nem akarok halottakra gondolni.

Borítékba teszi a levelet, megcímezi, leragasztja, majd kávét főz magának, erős feketét. Aztán lebaktat a levéllel az utcára, de nem a sarki postaládába dobja be. A Nyugati postájára megy vele, onnan hamarabb kézbesítik.

Kamocsayné szemközt áll a tükörképével, farkasszemet néz önmagával. Megereszkedett az arca, nyúzott, igen, ez a kifejezés illik rá. Hol a fiatal nő? Szőke, sima haja sisakként keretezte az arcát, Jeanne d'Arcra hasonlított. Ki mondta, hogy Jeanne d'Arcra hasonlít? Az egyetemen, a latinszeminárium teadélutánján mondták, de hogy ki volt?... Kamocsayné tűnődve rázza meg a fejét.

Tulajdonképpen fodrászhoz kellett volna menni, de utálok a fodrászt. A sok nő együtt, a várakozás, a fecsegés, a bura zaja, a száraz forróság. Ha Jutka itt lenne, megfésülne, külön frizurát csinál, mint a fodrász, enyhén tupíroz, a korhoz illőn, de Jutka Esztergomban van, és különben is megbántott...

Mint egy őshegység, gondolja Kamocsayné, s az arcát nézi. Megannyi lekopás, türemlések, barázdák a homlokon, két apró vájat az orr tövében, két hosszú, szakadozott ránc az orr végétől az állig, s a vájatok mentén, még nem petyhüdtlen leomolva, de nem is feszesen, már a romláshoz közel a két orca. És ha sikerülne is, mi értelme a páros magánynak? - mondja magában Kamocsayné, és fölemeli a fésűt.

Nem az arc mutatja leginkább a kort, de még a nyak sem, bár úgy tartják. A kéz tanúskodik a legpontosabban, ezt ő már jó ideje észrevette. A kézen nem fog semmiféle fortély, amivel az öregség elől menekülnék. A fiatalok kezén feszes és sűrű a bőr, nyers és tömör, ha az ember hozzáér, mintha rügyet tapintana, az öregek kezén vékony, hártyszerű, a kétkezi munkától csak a tenyér meg az ujjak begyei kergesednek, de a kézfejen vékonyra kopik a bőr, kiszikkad, talán zizeg is, mint a selyempapír.

- Az enyém még nem! - Kamocsayné megtapogatja a jobb kezét, majd a balt, elhatározza, hogy a szájára tesz egy kevéske rúzt, és felkattintja a kis rádióját.

Műsorunk a labdarúgás kedvelőiről sem feledkezik meg. Kamocsayné a Kossuthról áttér a Petőfire. Fojtott, mély férfihang verset mond, vontatottan ejtve a szavakat, mesterkélt, de hatásos egyszerűséggel.

*Öreg ember, jön a tél,
Meneküljön, aki fél...*

Kamocsayné felkapja a fejét, majd lassan megcsóválja. - Nem így kéne.

Ez sok mindennek szól.

Ide-oda forgatja a keresőt, bábeli zűrzavarban ömlenek felé a hangok, valahonnan muzsika tekeredik ki, ott megállítja a kis kereket.

Kamocsayné rúzsos tokkal a kezében (a névnapjára kapta jó néhány esztendeje) most az arcát fürkészi. A megereszkedett arc mögött - mintha a tükör mélyéből úszna elő - ott látja a hajdanit, az ezüstszőke sisakhajjal. Most már emlékszik. Az az alacsony, fekete fiú mondta, gondolatnyival talán alacsonyabb is volt nálam és csúnya. Okos, csúf fiú. Amerikai fogságba került, s aztán kiment Dél-Amerikába. Egyetemi tanár lett belőle Buenos Airesben.

... Most már emlékszem. Szólt a zene, a latinszeminárium két hosszú asztalán a vendéglős dinasztia lányutódjának jóvoltából egyforma teáscsészék sorakoztak, a két szomszédos ajtó, a prof várószobájába meg a címzetes rendkívüliébe vezető ajtó tárva-nyitva. - Magáról kellene megmintázni Jeanne d'Arcot, Teréz - mondta a fiú. - Semmi kifogásom, csak máglyára ne kerüljek. - Dékány Ibolyka nevetett. Sovány, nagy szemű lány volt, lelkesen tudott enni.

Egyszer a Kossuth Lajos utcában peracet vettem. Ibolya szembe jött, és letört belőle egy darabot. - Megkínáltam magam szíves engedelmeddel. - Tudtommal maga nem pásztorlány, Teréz, földöntúli hangokat sem hall, felhívásaikat sem követi, következőképpen nem fog máglyára kerülni - mondta az alacsony, fekete fiú. - Hát ez megnyugtató! - Nono - Riemann Béla fölemelte az ujját. A történelmi szemináriumnak ő volt a seniora. És milyen jó latinista. Ki gondolta volna, hogy később Riemann Béla... Vagy már akkor is, csak mi gyanútlanok voltunk. - Az embereket általában nem az juttatja máglyára, amiben hisznek. - Hát miért kerülnek máglyára? - kérdezte az almaképű Benke, aki székelyharisnyában járt kirándulni az erdővidékiekkel. - Amiatt, amiben nem hisznek - mondta Riemann Béla, és nevetett. - Elég volt a máglyákból! - vetette oda Benke. Budavári a gramofonhoz pattant, és egész este tüntetően kerülte őket. - Hólyag! - állapította meg Benke. - Ettől kitelik, hogy begyulladt.

A Harmadik Birodalomban akkor már javában folyt a könyvégetés. Akkor még csak könyveket égettek. Ki gondolta volna? Ki gondolhatta? Egyikünk sem. Akkor még egyikünk sem.

Kamocsayné a tükör mélyéről felsejlő fiatal arcát bámulja. Az ezüstsisakos fejét két szempár figyeli. Béla zöldesbarna szeme (hogy kitágult a kórházi ágyon) és Péteré.

Már nem látom magam előtt Péter szemét, a színére emlékszem, és mégsem tudom felidézni. Így pusztulnak el a halottak apránként, lassan. Bennünk oszlanak fel. Talán, ha jobban figyelnénk, éreznénk az oszlásszagukat. Csakhogy mi másra figyelünk.

- Hol volt, hol nem volt - dünnyögi Kamocsayné, és közelebb hajol tükörképéhez. Az arcán hirtelen kirajzolódik a jövőbeli, amikor az idő mélyre ássa a szelíd ráncokat, az enyhe barázdák máris megmutatják, hogyan szakad majd részekre az arc; a homlok alatt - csak most vette észre - karvalyszerűen ugrik előre az orr, mintha váltig a felbomlás szagát szimatolná, a két orca ernyed, az idő eróziója menthetetlenül szakítja lefelé a fejről, előkészítve a halál munkáját, a lekopás majd durva szemcséket hagy a bőrön, és sűrű ráncokat vág belé. Ezt az eljövendő őshegység arcot, ezt a holdkráter arcot látja most Kamocsayné, s önmagát a tovatűnt fiatalság és a közelgő öregség között, mintha kötélrancosként egyensúlyozna a semmibe vesző szakadék fölött, és megborzong, hogy mennyi minden volt ő, és mi lett belőle.

Nem gondolnak rá... Az emberek, akárcsak ő, vékony kötélen lépkednek a szakadék fölött, és nem gondolnak rá. Autót vesznek, rézmoszarakat, régimódi kávédarálókat, rokkát állítanak a lakásba a zenegép mellé, tapétáztatnak, és nem gondolnak a múltra meg a jövőre, amit magukban hordoznak, akárcsak a bennük feloszló halottakat.

Most felbukkannak előtte. Ott libikókáztak a szemináriumi teadélutánon vele együtt azon a kötélen, ott egyensúlyozott a kerek arcú Benke, majd belebucskázott a semmibe, de előbb évekig feküdt kar és láb nélkül hozzá hasonló csonkokkal egy kórházban. Lebucskázott Dékány Ibolya is, vele Mauthausenben végeztek, és lebillent - a jövőben, amely már egygé vált a múlttal - Riemann Béla, a francia senior, akiből rendőrségi besúgó lett, ő buktatta le szegény Szijjártó Gabit. Ott kuksolnak a semmiben, de olykor előjönnek, felbukkannak kerek, pirospozsgás arccal, végtagok nélkül, Dékány Ibolya percedarabot tart a kezében, a gázkamrába is így terelik, ezt már senki el nem veheti tőle, a percedarabot nyújtja fuldokolva a plafon felé. Kertész Pista dögcédulával a nyakában ül a kollokviumon, s annyi év után megint nem tudja, amit akkor nem tudott.

Kamocsayné végigsimít a homlokán.

Két fáradt, testetlen szempár nézi Kamocsayné tükörképét, a hajdanit, a mostanit, s azt, amit az idő fog kivésni, aztán azok a testetlen szemek ellibegnek, a semmi elnyeli őket.

Vágyakozás és félelem. Félelem és vágyakozás.

Kamocsayné megrázza a fejét.

- Menjetek!

Kirittyentem magam - mondja eltökélten. Ráhunyorít a tükörképére, kicsit megnyalja a száját, szétnyitja, végighúzza ajkán a rúzs, krémet ken a homlokára, a szeme sarkába, bepaskolja, púdert tesz fel, majd rosszállóan csóválja a fejét. Nézzétek a vén kacért! Aztán a fül alatt hüvelyk- és mutatóujja közé csippentve a bőrt feszesre húzza, így próbálja meggyőzni magát (hiábavaló kísérlet!), milyen egyszerű a trükkje az iménti varázslatnak. Letörli a rúzs, de úgy találja, hogy a ballonkosztümben fakó az arca, s egy kevéske pirosat újra ráhúz az ajkaira. A haját gondosan megnézi, igazgat rajta.

Kirittyentem magam!

Az előszobában jut eszébe, hogy a *Magyar Nemzet* nincs nála. Visszafordul érte.

„Rajta, chasseurs! Éljen a haza!” Az ünnepélyesen öltözött Battyhány Lajos kiáltotta a kivégző osztagnak. (Bekötött nyakán borotvával ejtett seb volt. Talán tántorgott a hangja a fájdalomtól, de kiáltott.) Rajta, chasseurs! - ismétli magában Kamocsayné, míg lefelé baktat a lépcsőn. Szürkés ballonkosztüm, törökmintás blúz, karján retikül, lóbálva viszi az újságot - Kamocsayné így indul a találkozóra.

Rémes... Búzakék inget visel, a kerek, kopasz feje, mint a görögdinnye. Hájgombóc. Izzad, biztos, hogy izzad, a mellén talán gyapjasan feketéllik az ősz szálakkal átszőtt szőrzet. Ha ilyesforma lesz, menten visszafordulok. És hátha befejezetlen embrióarca van, szemüveges embrióarc, mint a Szuhácsé. Szuhács ötven esztendeig kuksolt a mamája hasában, s aztán előbukkant kopaszon, osztályozónaplóval a hóna alatt, gyanakvón és fontoskodva. És mi lesz, ha olyan hüllőszerű, kocsonyás kezű, mint Sárosi.

Kamocsayné előtt most elsorjáznak a férfikollégái, és közben a búzakék ingest méregeti. A görögdinnyefejű észrevette, hogy nézik, tekintete találkozik a Kamocsayné tekintetével, s az eszpresszó asztala mellől megereszt egy habozó kezitcsókolomot, majd gyorsan lehunyja a pillantását, mint aki redőnyt ereszt le maga elé.

Zavartan bólint a dinnyefejű köszönésére, és szaporára fogja a lépéseit. Mi a csodát kellett rábámulni? Az a lelket fürkésző tekinteted, anyu! Az a vesékbe vájó pedagógustekintet. Látnád csak magad, amikor ránehezedsz egy vadidegenre. Ez Jutka. És Sári azon a színtelen géphangján: - Te ismered azt a zöld kosztümös nőt? - Nem. - Csak azért kérdeztem, mert olyan figyelmesen nézed.

A zöld kosztümös nő a villamosban palackra emlékeztetett. A lába, a furán elkeskenyedő termete, még a kosztümje is palackszínű, az arcán merev dölyfösség. Pezsgőspalack, húzta rá az elnevezést, de Sárinak nem felelt. Sári tartózkodó, óvatos formában gáncsol, de milyen kegyetlenül mart bele, az anyjába. Nem dühből... Az indulatot megbocsátaná, az indulatban mindig van valami emberi. Sári gyávaságból volt kegyetlen. Gyáva.

Kirakatok. Illatszertár. Játékkereskedés. Tömzsi lábú babák csillogó szemmel merednek rá a seprűs szempillák alól, egy óriási mackó, két talpa közt az árcédulával pöffeszkedően tornyosul a középen. Kamocsayné a Merklin játékot mustrálja. Gyurika már megérett a Merklin építőre.

Még két sarok. Tegnap kimérte a távolságot, hogy pontosan állítson be a találkozóra, azaz a biztonság kedvéért két-három perc késéssel. Ő világeletében mindenhová hamarabb érkezett a kelletténél. Iskolába, vasúthoz, színházba, moziba. Az Engels téri buszállomáson is legalább

negyedóra hosszat topog, valahányszor Esztergomba készül. A túl korán érkező is pontatlan. Szorongásos pontatlanság. Szinte jókedvre derült egy pillanatra; sikerült valamit szabatosan meghatároznia.

És ha később anyusnak fog szólítani, akárcsak Jutkát a derék Laci? Megborzongott. Valahányszor a veje azt mondta Jutkának: anyus vagy szivi, sőt olykor husi, s időnként gyermete-gen gügyögött is hozzá, Kamocsayné leszegte a fejét (mintha hóhérbárd alá hajtaná, meg-adóan, de komor göggel is) és fagyos, megrovó tekintettel meredt az asztal lapjára, a padlóra vagy éppenséggel a semmibe. Anyus... Jutka hosszú ideig jámborul tűrte, de egyszer hirtelen felüvöltött: - Abbahagyod végre az anyusozást? Azt várod, hogy rád borítsam az asztalt? - Lacit váratlanul érte a kitörés, Kamocsayné nem hökkentette meg, mert történetesen nem a padlóra meredt akkor, hanem röpke időre Jutkára pillantott. Ismerte jól azt a tétovázó, baljós mosolyt a szájugában. Jutka olykor mintha megelégtelte volna az önmagával vívott hősi küzdelmet, és szinte kéjes jóérzéssel engedte szabadjára indulatait.

És ha engem is anyusozni fog? Feltéve, hogy ha megfelelek majd neki... Kamocsayné ingerülten lóbálja a táskáját. Nocsak, kit vársz az apróhirdetés mögött? - korholja önmagát. Egy Einsteint? Ha ezt az utat választottam...

Azóta megpróbálta többször is időrendbe szedni az eseményeket, de csak szakadozott emlékei voltak, nem tudta megállapítani, hogy a mozzanatok miként követték egymást. Meg akart halni, berúgott, de mi történt előbb, a részegség vagy az a mozdulat, amellyel a tardylos üveget a kezébe vette? Már a fejébe szállt akkor az ital, vagy még józan volt? Kapatosan olvasta az újságot? Azelőtt történt vagy azután, vagyis, hogy valóban teljesen ő írta azt a levelet, vagy az ital dolgozott benne? Mielőtt elindult, még fél stampedli rumot is felhajtott, azt a keveset, amit nem használt fel a vasárnapi diókrémhez, és később álmélkodott, hogy gyógyvízhez szokott gyomra miként bírt el ennyi alkoholt. A teste valószínűtlenül könnyű volt a Nyugati postájára menet, de tudta, hogy hanyatt-homlok rohan a részegség felé, és szedte a lábát. Önmagammal futok versenyt... Lihegett, és arra gondolt: önmagammal futok versenyt. Ott állt a levélszekrény előtt - erre világosan emlékszik -, homlokát a vashoz szorította, mintha belesne a résen, vajon jó helyre hull-e a levél, s a feje kóválygott, amikor kiegye-nesedett. A házak inogtak, az emberek szétfolytak az utcán, s észrevette, hogy cikcakkosan jár. - Rosszul tetszik lenni? - kérdezte egy lány, s ő magában elmosolyodott a tetszik ellent-mondó használatán. Az üzletekben kéne az eladóknak azt kérdezni: mi tetszik, kérem. - Átkísérjem a nénit az úttesten? - Nem, köszönöm. - Elfordította a fejét, hogy a kislány meg ne érezze az alkoholt, de azt mégis megcsaphatta a szag, mert elsietett. Utálkozva?...

Leittam magam a sárga földig. Versenyfutás önmagammal. Kamocsayné I, Kamocsayné II. Aztán már a kapu volt. A kapu, amin valaha kilépett a család, elől a két kislány, mögöttük én Bélával. A kapu, amin befordultunk. Akkor még megvolt a család... Nagy, sötét kapu. Félel-metes. A lépcsőházban, a kuka mellett üres konzervesdoboz. Kidobták. Iszonyú magány. A kiürült konzervesdobozt néztem a kuka mellett, és sírva fakadtam. A liftben a kezem fejével töröltem a könnyeket. Aztán ott álltam a bejárat ajtó előtt, egy ideig matattam a kulccsal. Alpaticsné a folyosó másik feléről jött. - Moziból? - kérdezte, és még mondott valamit, de ezt már elfelejtettem. Kattant a zár, nyitottam, csuktam az ajtót, bementem a kissozóba, csak a cipőmet dobtam le, bebújtam a paplan alá. Reggel ruhástól átizzadva ébredtem, utálkozva rángattam le magamról mindent, s a pucér testemre kapva a pongyolát, mentem tusolni.

Hátha zagyvaságot válaszoltam Alpaticsnénak? Hátha észrevette a hangomon, hogy berúg-tam?

Hiába erőlködik, nem tudja felidézni, mit is mondott Alpaticsné, de az álmára világosan emlékszik, és hiába igyekszik kivenni a fejéből. Álmában kisgyereke volt, töppedt, koravén arcú csecsemő, a haja felnöttesen kontyba fésülve, a teste akár egy báb, se karja, se lába, s ő hol adott enni a csecsemőnek, hol nem, mert időnként megfélelkezett róla. Kiesett az eszéből, hogy neki gyereke van. Fegyelmezett bábgyerek volt, nem sírt, ha éhen maradt, s ő azt mondta (vagy gondolta), remélhető, hogy ez a gyerek nem él sokáig.

Kamocsayné most a délutáni napsütésben nyújtózkodó lombokra pillant. Milyen jámborul zöldek! Előtte két fiatal halad, egyforma farmernadrágban, mind a kettőnek válláig lóg a haja, csak a fenekük formájáról állapítja meg, melyik a fiú, melyik a lány.

Piros-kék székek. Az eszpresszó. Megigazítja a törökmintás blúz gallérját. Az a kérdés, kint ül-e a teraszon vagy bent. Meg kellett volna állapotodni pontosan. A két uniszex a terasz elé ért, bekanyarodik. Rajta, chasseurs! - ismétli magában komoran Kamocsayné a biztatást. Tekintete beleütözik egy kékezüst hajú - vagy parókás? - nőbe; a szemközt ülő férfihoz beszél, és magas, éles hangon kacag. Az uniszexek már lekoptak, előrenyújtott lábukkal is birtokba véve a teret.

Egy pillanatig csupa részletet lát felnagyítva, élesen. Csupa érthetetlen (vagy értelmetlen?), idegen részletet. A levegő, mint egy üvegfal, elrekeszti. Üvegfal mögül mered előre a színes műanyag székeken terpeszkedő idegen testekre, és nem bírja átfogni a haragját, a szeretetét, a konokságát, a reményvesztettségét, ez mind ő, és gyáva is és bátor is. Az üvegfalon át nézi: az uniszexek tözsomszédságában ül, kezében újság, ősze haja gondosan lesimítva lapul a fejére. De miért? - kérdi magában Kamocsayné, mint réges-rég, gyermekkorában, amikor ugrándozva tartott haza a színjeles bizonyítványával, s egy ismeretlen fiú vadul bokán rúgta. Miért? - kérdezte, amikor ott gubbasztott a kórházban az anyja mellett, és tudta, hogy nincs segítség, semmi nincs, csak a hiábavaló szenvedés. Mért nem fordulok vissza? - faggatja magát Kamocsayné, és válaszol: Mert elindultam. Ha elindultam, végigjárom, fogadkozik némán, komoran, míg a *Magyar Nemzet*-tel a kezében - ajkán lebegő, halvány mosoly - az őszbe csavarodott férfi felé tart (az asztalán üres colás üveg), aki már felállt, kicsit előre is lépett, jelezve, hogy ő az, hogy várja. Nem magas, nem alacsony, nem pohos, nem nyápic, nem ösztövé, nem tagbaszakadt; semmilyen - állapítja meg Kamocsayné. Fakó Ferenc, húzza rá a nevet, míg nyájasan mosolyogva megáll, baljában szorongatva az újságot és a retikült.

- Vékás Ambrus.

- Kamocsay Béláné. - Kezet nyújt, baljából kicsúszik az újság. Vékás lehajol, fölemeli.

- Be ügyetlen vagyok. Köszönöm.

- Megesik az ilyesmi. Velem is.

- Hiába, már túl vagyunk a húsz esztendőn.

Vékás nem szól rá semmit. Tökhülye vagyok, inti magát Kamocsayné. Annál is rosszabb: időtlen. Még hogy túl vagyunk a húsz esztendőn! A század nagy ötlete. Hová lett a humorom? Ez maradt belőle?

Leülnek.

... Sovány ez az asszony, az arca elnyűtt. A homlokát két barázda szeli végig, ördögbarázdák! A szeme sötétbarna, ferde metszésű. Hunyorog, nyilván rövidlátó... Jól megvoltam én magamban. Mennyi nőt ajánlottak, hányan kínálkoztak, mihelyt Kareszék elköltöztek. Pedig kezdetől fogva megmondtam: jól megvagyok egymagam...

Vékás előtt hirtelen beugrik a kép: a sokat szenvedett nő a szomszédasszony kíséretében telefonálás ürügyén beállít. Úgy hordozza körül a tekintetét, mint aki máris birtokába vette a lakást, s eltökélt szándéka különböző változtatásokat eszközölni rajta, amihez férfi nem érthet.

Kamocsayné a levegőbe mered.

- Amit az összeszöveget a determinizmusról. - Az uniszex lány a szomszéd asztalnál a fejét rázza.

Valahogyan el kell kezdeni... Kamocsayné keményen összefonja ujjait az ölében. - Remélem, nem vár régóta? - Tekintete ráhull a férfira.

- Dehogy. Maga szinte percnyi pontossággal érkezett. Én ültem ide valamivel hamarább.

- Jólesik olykor nézelődni egy kicsit.

- Hát igen - hagyja rá Vékás.

... A kertben ültem, amikor a sokat szenvedett ismét megjelent. Lila virágos, rövid ujjú ruhájában a karja túlkelt tésztaként puffedt, aprókat bólogatva részletezte, hogyan ápolta az első meg a második férjét, s a fejét úgy tartotta, mint a tyúk, ha megül az ólban. A haján látszott, hogy frissiben került ki a fodrász burája alól. Ez itt nincs kibodorítva, a hajában ezüstös csíkok... A lakás miatt, persze, csakis a lakás miatt környékeztek meg, de megértésről, boldogságról, őszi verőfényről kotyogtak. Ennek itt őzsze van, a csücskében szarkalábak futnak össze. Az álla szív alakú... Engem a makacsságom hozott ide. Vagyis a Panni pimaszsága meg a saját nyakasságom...

Ez nem megy - gondolja Kamocsayné. Ez sehogy se fog menni.

- Zoli csak a munkájának él - harsogja a korlátnál a szőke parókás. - Egyre-másra dobja vissza a külföldi utakat. A jobbnál jobb utakat. Mániákusa a hivatásának.

Kamocsayné szemöldöke kicsit megrándul. Heves undor fogja el a mániákus Zoli és szőke-parókás iránt.

- Mit fogyaszt? - kérdi Vékás.

- Feketét kérek.

... Nocsak, milyen választékos a stílusa! Mit fogyaszt? Én fogyasztok... Egy csésze feketét fogyasztok... Á, Teréz, húzd meg magad, nincs más lépés a sakktáblán.

- Két duplát kérek - szólta oda Vékás a felszolgálónak.

... Jól megvoltam egymagamban. Ha Panni rám nem villantja azt a hatvannégy fogú krokodil-mosolyát. - Papa, ki a farbával! Mi az oka?! - Attól fogott el a düh. Olyat mondani, hogy elképedjen! Hogy elálljon a szava. Mint a gyerek, mint a kamasz kölyök: odavágni neki... Talán ez az öregség. Igen, tudom, a szövetek sejtjei már évek óta sorvadnak, az erek meszesednek; idővel, ha megérem azt a kort, a termetem is alacsonyabb lesz. Összeesik, megrogyan. Az már a vénség. De az öregségem valójában akkor kezdődött el, amikor kimondtam valamit, ami nem igaz, csak azért, hogy a másikat felbosszantsam. Belefojtani a szót a pimasz, cakkos szájába... Akár egy kamasz. Az öregség második gyermekkor... Kimondtam. A saját kiejtett szavaim löktek, taszítottak tovább. Karesz zavartan vigyorgó arca. Eltévedt arca van a fiamnak. Miért? Klári, szegény, azt mondta neki egyszer: Fiam, te a járdának mindig azon az oldalán mennél, ahol éppen nem mégy. Papa, ki a farbával! Nem torpanhattam meg. Valami megtörtént velem, pedig én cselekedni szoktam... Vajon mi a keresztneve ennek az asszonynak? Egy ideig elkerülöm a megszólítást, aztán majd... Esetleg. A homlokán baloldalt

mélyebb a barázda. Széles homlok két ördögbarázdával, szív alakú áll. - Víz is kérünk. Két pohár vizet - szól a felszolgálónő után.

- Egy colát. - A farmernadrágos fiú lassan himbálózik a széken.

- Két colát! - A lány az oldaltáskájára üt.

Nevetnek.

Milyen szabadok, gondolja Kamocsayné. Örül, hogy ezek itt milyen szabadok. Fesztelenek. Miattuk megbocsátja a világnak a Zolikat, akik egyre-másra dobják vissza a külföldi utakat, s a szőkeparókást, aki éppen azt fejtegeti, hogy a legtöbb házasságban amiatt pattannak össze, hogy ki használja a kocsit.

Beszélgetni kéne. De miről? Kamocsayné görcsösen markolja a táskáját. Mi valamiként nem illünk ide. A felszolgálónő mintha elhúzta volna a száját, amikor ez a Vékás két pohár vizet kért. Beszélgetni kéne. A többiek beszélgetnek. A nőnek kell kezdeni. Át kell ugrani egy szakadékot. Szakadék. Nincs fölötte híd, se palló. Fáradt lábbal átugorni.

Vékás egy oldalpillantást vet az uniszex párra. Mennyi vitamint kapnak ezek a mai fiatalok, és mégis nyiszlettek. A legtöbben nincsen elég állóképesség. Nagyon is totóztatja őket az élet, lehet, hogy ott a hiba. Karesz ilyen idős lehetett, amikor azt mondta: - Ha elmehettem volna harcolni Che Guevara oldalán vagy Biafrába. Később megváltozott a szöveg. - Sajnos, van annyi agytekevénységem, hogy ne áltassam magam. Tudod, mi a legnagyobb hiánycikk honi tájainkon? Az évszaktól független, állandó hiánycikk? Az eszmény... Azon a szombat délután, amikor Ambruskát elhozták megőrzésre, Karesz megint rákezdte: - Semmi kedvem, hogy teljesen beszoruljak ennek a megszoksz vagy megszöksz földcsücsök három dimenziójába. Az idő- és a tércsomagocskámmal sajnos nem rendelkezem szabadon. Adassék meg nekem legalább olykor-olykor az N dimenzió... Panni arcán látszott, hogy unja az N dimenziót. Hamarosan rátért a tárgyra. Ő aztán rátért...

A nap elbújt, a levegő hirtelen elsápadt. Kamocsayné ott, a szakadék szélén azt mondja magában: a levegő elsápadt.

- Fázik? - kérdi Vékás. - Bemehetünk, ha...

- Nem vagyok fázós - vág közbe Kamocsayné. - Nagyon kellemes itt.

Hát ezt nem kellett volna mondania. Ez a Vékás úgy értelmezheti, hogy vele nagyon kellemes. Vagyis talán azt képzei, hogy bájolni akarok. Némelyik idős nőnek szokása a bájolás férfi társaságában. Meg vannak illetődve a férfi jelenlététől. Kivált az özvegyasszonyok. Kivicsorog a protézisük rózsaszíne, annyira kelletik magukat...

- Csöndes hely, azért kellemes - szögezi le, s úgy véli, ezzel a mondattal helyrehozta az előbbi hibát.

Vékás kicsit előrehajol az asszony felé. Hatvan felé járhat, ötvennyolc, legfeljebb hatvan. A homloka széles, a kezén látszik a házimunka nyoma... Talán az a baja Karesznek, hogy nem jó a házassága. Ritka a jó házasság. Türelem kell hozzá, vagy inkább szerencse. Szent Pál mondta, hogy a házasság titok. Pannihoz képest Karesz túlságosan nyápic. Talán más tekintetben is... Olyan eltévedt az arca. Panni feszes, ringlólúsú testéből, az olajos szeméből, a cakkos ajkából valami szemérmertlenség árad. Ennek itt keskeny a szája, szinte egyenes, az álla meg szív alakú. Hirtelen felbukkan előtte az a másik arc, és nagyon tagoltan mondja magában: Hajóskapitány szerettem volna lenni. Tengerész.

Karját az asztalra fekteti.... Csak egyszer szoltam róla. Az anyámnak. - Nincs történetesen rokonsága Kajászószentpéterin? - kérdi.

- Kajászószentpéterin? - ismételi meg a szót megütődve Kamocsayné.

A szőkeparókás kacagásával egy időben hallja a semmilyen férfi szavait.

- Az anyám családja odavalósi.

- Csakugyan?

Kamocsayné ásítást nyom el.

- Maga nagyon hasonlít valakire, aki ott él.

Na, végre megindult a beszélgetés a Kajászószentpéterin lakó valakiről, egy illetőről, akire én feltűnően hasonlítok. És ha azt kérdem, kire, és ez a fakó ember azt feleli: egy illetőre, akkor betelt a pohár, néhány perc múlva távozom, de előbb kifizetem a duplám, amit még el se hoztak.

... Tengerész szerettem volna lenni. Hajóskapitány. Az anyám leintett: Mi nem jut az eszedbe?! Eridj fát aprítani! De a Karesz N dimenziója...

Elébük teszik a kávé.

- Víz is kérünk - mondja Vékás. Hagyná már a csodába azt a vizet, vagy rendelne még egy üveg colát, ha szomjas. Kamocsayné topog.

- Kire hasonlítok? - kérdi az arcára kövült archaikus mosollyal.

- Egy apácára. - A szeme sarkában elmélyül a ránc, száját beszívja egy kicsit. - Pontosabban szólva egy volt apáca.

Ez talán klerikális? Hát bizony meglehet. No de ez kisebb baj, mintha azt mondaná: egy illető. Persze klerikálisból elég egy sütet, Tini. - Igen, igen, amikor feloszlatták a rendeket...

Vékás a fejét csóválja.

- Ő már előbb kilépett, a háború kezdetén.

- Szerelem? - Kamocsayné igyekszik érdeklődést mímelni.

- Nem. Egész fiatalon ment zárdába; azt hitte, hogy ott valóban egyenlőség van.

A szeme sarkában ismét megjelenik az a kis ránc, és mintha távolba nézne figyelmesen.

- Nem mindennapi eset - állapítja meg Kamocsayné, s arra gondol, hogy tejet kellett volna kérnie a feketéhez. Cukrot tesz a kávéba, felkavarja.

- Tulajdonképpen a libamáj miatt történt - mondja tűnődve Vékás.

- A libamáj miatt? - kérdezi álmélkodva.

- Na, igen. A libák máját ugyanis mindig a főnöknő meg a kedvence kapta. A többi apáca meg a noviciák soha, egy falatot sem.

- Ilyen falánknak látszom? - Kamocsayné az archaikus mosolyról heherészésre vált.

- Nem falánkságból lépett ki a rendből. Parasztlány volt, de erős igazságérzet élt benne. - Szigorúan mondja, szinte rendreutasítóan.

Kamocsayné elvörösödik.

- Értem. Nem is tudom, hogy az imént mért...

Elakadt.

A felszolgáló elébük rakja a két pohár vizet. Kamocsayné a nő lábát nézi: vastagon türemlik ki a kismamacipőből.

- Az ember olykor fecseg a világba.

Vékás nem tiltakozik.

Fiatalkori szerelme vagy rokona az a volt apáca? Kamocsayné kérdezni akar... Mi történt később az apácával? Mi történt köztük? De nem kérdezheti meg.

- Amíg fiatalok vagyunk, az igazságtalanság élesen vág belénk - mondja.

- Hát igen. Idővel hozzáedzódik az ember.

- Vagy hozzászokik. Beletörődik.

Vékás most arra gondol, hogy negyvenezret beadott a Kareszék lakásába, igaz, egyetlen csepp a tengerben, de neki nem hullott az ölébe az a csepp, meg kellett dolgozni érte. Arra gondol, hogy Panni üzletkötő lett, az eszkimókra is rásózná az álantik bútorokat meg a szériában készült balatoni naplementéket, na persze, nem az eszkimókra sózza rá, főként kemény valutás országokkal bonyolít. Karesz a matek Kutatóban jóval kevesebbet keres. Talán emiatt... Nemcsak emiatt... Nem illenek össze. Panni ingerült Karesszel. Ráförmedt, hogy nyikorog a cipőtálpá. Karesz csak vigyorgott. - Derék cipő. Megszoktam... Talán Karesz, mint férfi? Ki tudja, mi kell az ilyen kancának? Sárló kanca. A kacagása szinte nyérít...

Szép a szeme ennek az asszonynak, csak sokat hunyorog. Meleg, szomorú őzszem, de keménység is van benne. Sovány. Amerikai regényben olvastam egy idegen szót. Két néger meg egy nő... Elfelejtettem azt a szót, talán latin volt. Különleges háromszög figura lehet. Ilyen könyveket nem kéne lefordítani. Ilyesmit nem kéne kiadni.

Kamocsaynének most úgy tűnik, hogy ez az idegen arc eltökélten semmitmondó. Szántsándékkal. Feljebb csúsztatja a tekintetét. A házsor fölött csüngő égen apró, elszórt báránnyelhek között egy sötétebb úszik, nagy és dereglye formájú, s a fölmeredő keskeny része emberi alakot idéz. Charon, mondja magában Kamocsayné. Az alvilági révész.

Vékás követi a tekintetét.

- Nem lesz eső - mondja.

Tudhatnám, hogy az ember mindig csak önmagával találkozik, soha mással. Kamocsayné elmosolyodik, de nem archaikus módon, hanem kesernyésen.

- Igen, valószínű, hogy nem fog esni.

... Nem. Csak ennyit mondtam végül Panninak. - Na, de mivel okolja meg a papa?... A mennyezet felé fújta a füstöt, és szaporán sorolta fel a lakásuk fogyatékoságait. Ha a házban kinyitnak egy csapot, mind a tíz emeleten végigmorajlik, végigzubog a lárma. Amikor a papánál laktunk, Amruska nem tudta, mi a félelem, mostanában nyüszít a sötétben. A konyhák szellőztetője két napja elromlott, bűzlik az egész ház. Jobbját a plafon felé lendítette, mintha esküre emelné. Karesz fanyarul jegyezte meg: a rossznak az a tulajdonsága, hogy egyre elviselhetetlenebbé válik. Panni hirtelen mosolyba gyömöszölte azt a rámenős arckifejezését: - Lenne egy megoldás. Előnyös ajánlatot kaptunk. Komplet háromszobás békebeli lakás francia udvarra nyíló személyzetivel, készpénzt is adnának a két lakásért, aminek egy része természetesen a papát illeti, és világos, hogy a papának külön szobát biztosítunk, és világos, hogy nem a személyzetit.

- Nem. - Csak ennyit mondtam Panninak. - Két rossz lakásért egy prima lakás az István körút közelében. Ezt a házat előbb-utóbb lebontják, a papa előnytelen helyzetbe fog kerülni... Beszél és beszél, és amikor azt mondta: Ki a farbával, papa! Mi az oka?!... Akkor vágtam a képébe: Az, hogy házasodom. Aztán már löktek a kimondott szavaim.

Iszik egy korty vizet, leteszi a poharat, arrább tolja. Kamocsayné nézi. ... Az álla szív alakú, a szeme sarkából szarkalábak futnak szét. Megtörtnek látszik és dacosnak. Nem értem, mondja magában. Nem értem...

Hallgatnak. A csöndet Vékás töri meg.

- Tehát a lányával meg a vejével lakik?

Kamocsayné úgy néz rá, mintha álomból ébredne, majd hirtelen kemény lesz a tekintete.

Adatfelvétel! Nyilván ez a szokás. Egyik-másik talán könyvet is vezet, vagy kartotékokba osztja az esélyes jelölteket.

- Ahogyan megírtam. Két unokám van. A kisebbik lányom Esztergomban él - közli lecke-daráló hangon, és felölti az archaikus mosolyt. És most én kérdezek. Igen, rajtam a sor! Végül is egyenjogúsították a nőket.

Egyenjogúsítás! Az a jelenet. - Kellett nektek egyenjogúsítás - mondta a derék Laci, amikor Jutka a háromgyerekes kolléganőjéről beszélt, aki ráadásul levelezőn is végzett valamit. - Kellett nektek egyenjogúsítás! - Kifelejtették a fejedből az agyadat? - kérdezte Jutka szinte barátságosan, mintha tréfálkozna. Aztán felvisított: - Pusztulj a szemem elől! Érted? Elegem van belőled!

Laci szó nélkül kiment. A konyháig. Később ott találtam a konyhaasztalnál, vajás kenyeret falatozott vékony karikákra szelt retekkel. Az arca bánatos volt.

- No és maga? - kérdi Kamocsayné. Kezét a térdére szorítja.

- A fiamék két esztendeje, hogy elköltöztek. Szűken voltunk. A szobák nálam nem nagyok. Van egy kert, azon osztozunk, mind a három lakónak megvan a maga kis része. A ház budai, nincs rossz helyen, de meglehet, hogy néhány év múlva lebontják, állítólag a földem...

Ha megkérdezném, kije az az apáca, tűnődik Kamocsayné. - Igen, igen - mondja és bólint. - A városrendezés.

- Örvidenék...

Ez tetszik Kamocsaynének. Régies vagy talán vidéki íze van a szónak. Hátradől a széken, hirtelen szédült fáradtságot érez, akár csak régen, a szülések után. Bágyadt, mintha kivérzett volna.

Egy idegen emberrel. Ott fogok aludni mellette. Ott kell aludnom mellette.

Komoran mered a poharára.

- ...ha valamelyik délután megnézné a lakást.

- Jó - mondja Kamocsayné, és meggyőződés nélkül hozzáteszi: - Szívesen.

- Aztán majd meglátjuk.

- Meg. - És rábólint. Átfogja a poharat, rátapasztja a tenyerét, az ujjait; jólesően hús az üveg.

- Nekem általában mindegyik délután alkalmas a szombat kivételével, amikor a fiamnál inspekciózom vagy az unokám van nálam.

Kamocsayné tekintete hirtelen megkeményedik. Kinyitja a retiküljét, az SZTK-lapjából előveszi a nyugdíjszelvényt, és elszánt mozdulattal Vékás elé tolja.

- A nyugdíjam, ahogy megírtam, 2250 forint.

Vékás merev arccal bámul a levegőbe.

- Nem kétkedem a szavában.

- Á, nem is azért. Csak éppen... Szóval a rend kedvéért.

Szemközt a kéz - széles, kidolgozott kéz - megmozdul, a zakó belső zsebébe nyúl, kihúzza a pénztárcát.

- Ne - tiltakozik Kamocsayné. - Igazán fölösleges. - De tudja, hogy a mozdulat feltartóztathatatlan, s a tiltakozás nevetséges és hiábavaló.

- Tessék - mondja Vékás, és Kamocsayné elé rakja a nyugdíjszelvényt.

Egymásra merednek konokul, fürkészve, majd lesütik a szemüket a keskeny papírszeletre. Az életükre merednek, az elmúlt életükre, s a jövő felé lesnek bizalmatlanul, zavartan, sértődötten.

151-79232

Törzsszám

A két sor és közte az üres hely fogva tartja Kamocsayné tekintetét.

- Ez nem elidegenedés - mondja a szomszéd asztalnál a lány. - Értsd meg végre, hogy a mi társadalmunkban nincsen elidegenedés.

- Szeretem, hogy nem hagyod magad befolyásolni a tényektől.

- Elismerem, hogy tünetileg egyben-másban azonosnak látszik a két jelenség, de lényegében egészen más. Nálunk abból adódnak a problémák, hogy az egyén nem ismeri fel a saját lehetőségeit. Fél felismerni. Nincs mersze az érvényesebb létezéshez.

- Ez a te különbejáratú, úttörő lelkesedéssel fűtött elméleted. Érvényesebb létezés! Sóder!

Törzsszám...

Vékás hallgat.

Más nyelven beszélünk, Karesz meg én. Talán akkor kezdődött, amikor rászóltam: Mielőtt elindulnál egy új Che Guevarához, tanácsos lenne leszoknod a válogatásról. Talán le kellett volna ülni vele és megmagyarázni... Hegyi beszédet tartasz? Az lett volna a válasz. Vagy magában: Szövegel az öreg. Az ember mindig elszúrja valahol. Ez a farmernadrágos lány olyasmit mondott, hogy az emberek... az egyén nem ismeri fel a saját lehetőségeit. Karesz is... Biafra, N dimenzió, a járda túlsó oldala. Nem látják be, hogy mennyi lehetőségük van. Ha én... És talán ez az asszony is... - A papa házasodik? Ez tréfa? - Nem tréfa. - Panni szája egy szempillantásig tátva maradt, úgy tátotta el a száját, mint a szárazra vetett hal. - Gratulálok, papa - mondta, és arcomba fújta a füstöt.

Csak most veszi észre, hogy az asszonynak szemben seprős a pillája. A járomcsontja kiáll. Ösztövé. Idős korra a nők szétfolynak vagy összeasznak. Ez itt aszott típus lesz. A hangja halk, a szavakat tagoltan ejti.

Kamocsayné egyre azt a másik nyugdíjcédulát nézi. Most farmernadrágos egyetemi hallgató, a felszolgálónőnek ő mondja: két cola, és nevetve a táskájára üt, az elidegenedésről vitázik, nem nyomasztja, hogy a tanítványa vörhenyes lett, és neki hat hétig, legalább hat hétig nincs

keresete, a doktorrá avatáson nem szorong amiatt, hogy ő az egyetlen, akin nincs fehér kesztyű. A rektorral fehér kesztyűben szokás kezét fogni, Lovas Teréz ott áll a bölcsészek közt, dugdossa a kezét, a tenyere nedves, pedig máskor sose izzad, még hőségben sem; mielőtt rá kerülne a sor, tenyerét a fekete ruha oldalához törli, a ruhán nedves folt maradt a tenyere nyomán. Piró, akitől a ruhát kölcsönkapta, másnap megrovóan közölte: - Miért nem szóltál, hogy kesztyű is kell? - Ő, az a nadrágos lány a szomszéd asztalnál, és tudja, hogy lesz állása.

Kamocsayné a múltban lebeg.

Mélyen tisztelt Rektor Úr!

Méltóságos Uram!

Alulírott bátorkodik tudomására hozni, hogy tenyere izzadása a doktorrá avatáson egyedül annak a sajnálatos körülménynek a következménye, hogy alulírottnak nem telt fehér kesztyűre. Tekintettel az egyre általánosabbá váló nehéz szociális helyzetre, javasolom, hogy a rektori hivatal bocsásson kölcsön fehér kesztyűt az avatandók rendelkezésére. A földbirtokos, bankigazgató, gyógyszerész stb. családok doktoráló tagjaira kivetett fehérkesztyűadó bőségesen fedezné a költségeket. Hivatkozom gróf Széchenyi Istvánra, aki az adózást lélekbe vágó ügynek nevezte. Jelszó: a szegénység nem szégyen, csak kínos. Ilyen leveleket fogalmazott akkor gondolatban.

Törzsszám.

Kamocsayné tekintete lejjebb csúszik a nyugdíjszelvényen. 2220 forint. Gondolatban összeadja a két összeget, a Vékását meg a sajátját.

- Jelenleg a Kábelműveknél dolgozom. Félnapos elfoglaltság.

Kamocsayné hosszú időn át megszokta, hogy sokfelé figyeljen, de úgy, hogy az egész osztályt szemmel tartsa, a válaszból kibomló újabb kérdésekre, a saját szavaira, a hanghordozására, s ugyanakkor az arcokra; Napóleon bukásának okairól vitáztak, szükségszerűség?, véletlen?, közben Pintér Icára nézett, és elhatározta, okvetlenül beszél Pintérnével, túrhetetlen, hogy Icát és a húgát elzavarja hazulról, valahányszor a szeretőjét fogadja, és az időre is ügyelt állandóan, hogy csengetésig kereken, lezártan fejezze be az órát. Most is több irányból kapja el a szavakat. A két fiatal beszél. Vékás beszél. A könyvelésben dolgozott, mint a könyvelési csoport vezetője. Azok a szomszéd asztalnál még mindig az elidegenedésnél tartanak. A lány azt mondja, hogy olcsó irodalmi divatickek. A fiú azt mondja, hogy periodikus jelenség a forradalom utáni korokban. Kamocsayné szeretne közbeszólni, vitázni velük.

- Nyáron két hónapot szabadon hagyok, tavasszal is egyet, amikor sűrű a munka a kertben.

Elhallgat. Kamocsayné úgy véli, hogy most már neki is illendő kitálalni.

- Történelmet és latint tanítottam. Kerek harminc esztendeig. - Elmosolyodik, kicsit fájdalmasan, kesernyésen.

- Én nem vagyok diplomás.

Fahangon közli, mint aki halálra sértődött, de uralkodik magán. (Vigaszt vár?) Kamocsayné nyel egyet. Képek villannak fel, hangok úsznak. Doktorrá fogadom. Az időtlenül lógó keze. Az ujjai kivörösödtek, tenyerét a fekete ruhába törölte. Ha legalább nem a jobbja esett volna a közönség felé. Diplomás... Édes Erdély, itt vagyunk, érted élünk és halunk... A tanárjelölteknek együtt kellett fűjni a növendékekkel. Mihók Sárít figyelmeztették, mert nem énekelt. Mihóknak szörnyű volt az énekhangja. A gyakorló év végén elégségest kapott, pedig jól tanított, és valamit beírhattak a minősítésébe, mert sehol nem álltak szóba vele. A felszaba-

dulás után álláshoz jutott Mihók, de hamarosan felfüggesztették, mert földrajzórán kiszaladt a száján, hogy Erdély meg Kolozsvár. Diplomás... Kartársak, a kitűnő diploma sem ér nekünk semmit, ha nem töltik meg osztálytartalommal. Átértékelés. Továbbképzés. A nemzet ismérvei. Egy tanéven át minden szerdán átértékelés a történelemtanításban.

- Fontosnak tartja a diplomás állapotot?

- Általában fontosnak tartják.

- Én nem - közli Kamocsayné.

- Csakugyan?

Már megbánta az „én nem”-et. Még azt gondolhatja ez a Vékás, hogy ő kapaszkodik utána.

- Érettségiztem, természetesen - mondja Vékás. - És elvégeztem a Kálász tanfolyamot felső fokon.

Mint egy teknős, gondolja Kamocsayné. Behúzódik a láthatatlan páncéljába, onnan les kifelé gyanakvóan. Sértődött. Komplexusa van, mert nem diplomás, mert csupán Kálász tanfolyamot végzett felső fokon. Mi az a Kálász tanfolyam? Ha megkérdezném, még inkább megsértődik. Ez egy komplexusos teknős.

Hirtelen elfogta a vágy, hogy feloldja.

- Attól tartok, kimutatható lenne, hogy a diplomások közt van a legtöbb elferdült vagy begyepesedett agy.

- Tréfálni tetszik? - Vékás a hidegkék szemét rászegezi Kamocsaynéra.

A „tetszik” élesen hangzik, fegyverként mered rá, Kamocsayné nem hátrál meg.

- Nem tréfálok, eszem ágában sincs. Sőt hozzáfűzöm, hogy elsősorban a pedagógust meg az orvost említeném.

- A saját foglalkozását.

Árnyalatnyi kérdő hangsúly. Alig észrevehetően felhúzta a szemöldökét. No, legalább mozdult egyet a faarca.

- A helyzetük teszi - magyarázza Kamocsayné. A téma fellelkesítette. Önmagában olykor hosszú monológokat folytatott róla.

- Gondolja csak el, a helyzetük kivételes, kihasítja őket a többiek közül. Az orvos az egészséges ember a betegek közt, ő a gyógyító hatalom. (Sári bukkant fel, fehér köpenyben nyit be a kórterembe, arcára kenetesség van mázolva, de méltóságteli szigor is, akár holmi egy időben eskető és temető pap. Sose volt humora! Kamocsayné elhessenti a másik, az áttűnő képet; kivizsgáláson feküdt a kórházban, s az ágyak fölé hajló Sárira pillantott. Az orvos lányom! A gyógyulást hozó!)

- A pedagógus pedig... - Elfogta a közlés vágya. Amióta nem él köztük, élesebben ismeri a sajátosságaikat, a mozdulataikat, ahogy megfogják az osztályozónaplót, és órára indulnak, hanyagul lóbálva a kezükben, görcsösen az oldalukhoz szorítva, ünnepélyesen maguk elé tartva, mint római liktorok a hatalmuk jelképét: *fascies cum securibus*, a tartásukat, ahogyan fellépnek a katedrára, és szembefordulnak az osztállyal, mindegyik másként, a saját módján, áldást osztó mozdulattal intve, hogy leülhettek, elszántan körülhordozva a tekintetüket, szirupos mosollyal, idomító arckifejezéssel, egyik-másik kicsit elveszetten. Vonásaik elmosódtak, mindaz, ami mellékes, lefoszlott róluk emlékezetében, egy formula maradt meg belőlük, tekintet arc nélkül, járás test nélkül, egy hang és a vastag, sokdioptriás szemüveg, lényük

csontváza. - A pedagógus - magyarázza Kamocsayné, mert már nem hagyhatja félbe, de nem is akarja - megszokta, hogy évről évre naponta négy-öt óra hosszat hivatalból ő a legokosabb egy kis közösségben. Márpedig a hatalom nem tesz jót az embereknek.

- A hatalomra szükség van. Nem lehetünk meg nélküle.

Kamocsayné elborult. Kitélik tőle, hogy anarchistának tart. Komplexusa van a diplomásokkal, az eset világos. Hát aztán! Mi a csodának fecsegetem, dorgálja önmagát. Mi vagyok én? Kis-cserkész? Rádásul nem is igaz, amit összefecsegetem. Nem teljesen igaz. A részgazság veszélyes. Ők az iskolákban szeretetet is akarnak, esengenek a szeretetért titokban, szemérmesen vagy mohón, dühösen követelve, irigy, keserű oldalpillantásokkal a népszerűbb kartársak felé, néha vagdalkozva is. A merevségük, az értetlenségük is bukott szeretet. *A hatalomra szükség van.* Ennek itt ennyi hatolt az agyáig.

Az arca hirtelen kemény lett, bezárult, mint az ököl. Minden bezárult rajta: az ajkak, a tekintet, a vonások. Nem válaszolt.

Vékás előtt felbukkan a hajó. Tántorogva hánykolódik a feldagadt, csapkodó hullámok közt. A hajó tájfunba került. A kapitány ott áll a parancsnoki hídon. Az egyetlen lehetséges, bár nagyon kockázatos utat választja. Feladatát gyorsan és hajszálpontosan kell végrehajtania, hibátlan manőverezéssel, csak így mentheti meg a rábízott hajót. A kapitány higgadt, természeténél fogva és kötelességből egyaránt, övé a felelősség, KÖTELESSÉGE megőrizni a higgadtságát. Hatalma korlátlan a tengeren, s ez nem is lehet másként a FELELŐSSÉG miatt.

Habozik egy keveset, mielőtt megszólal:

- Talán úgy gondolja, hogy azoknak a kezében legyen a hatalom, akik nem törekednek rá. Akiknek csupán az fontos, amit végre kell hajtaniok, nem maga a hatalom.

Kamocsayné rábámul.

- Azt hiszem, igen. Ilyesféleképpen gondoltam.

És bólint.

Agricola, Britannia proconsulja nem törekedett a hatalomra. A sakknagymester berontott, a füldegőit rázta, és ordította. Persze, én akkor a levegőnek olvastam. És honnan tudhatom, hogy azelőtt az osztályban, hogy akkor?... Bár akad, aki néha meglátogat, és szóba hozza a történelmi példázatokat. Egyszer-másszor talán csak fél füllel hallgattam a szöveget, mondta Eszter. Néha bosszankodtunk és vigyorogtunk is. Jön a világnézeti okítás! Teréz néni, ne haragudj, az arcom olyankor ünnepélyesre váltott, muszáj volt vigyorogni. De valami megmaradt az egészből. És az a valami terebélyesedik az emberben.

Talán ebbe kéne megkapaszkodni, hogy valami mégis megmaradt bennük, legalábbis egyikben-másikban. Távoli, túllontúl távoli. Steril. Az ól piszkos és szűk, de meleg. Az ól melegsége...

Megborzong.

- Fázik? - kérdi ismét Vékás.

- Nem. Nyájas az idő.

Ha latintanárral, ismeri azt a szót, azt a különleges háromszöget a szeretkezésben. Ismernie kell. Nem fogom megkérdezni tőle... Amikor azt mondtam: megházasodom, Karesz felállt, a két lábát szétfeszítette, mintha mozogná alatta a padló. - Értem én, apóka! Az életedből hiányzik az a sokat emlegetett íz. Hát miért ne? - Soha fel nem tűnt neki, hogy évek óta nem járok strandra. Azok a szinte pucér lányok. Féltényérnyi nadrág, melltartó. A fenekük hajlata is

látszik. Megőrizni az emberi méltóságot. - Ugrott az emberi méltóság, mondta egyszer Karesz.
- Az enyém nem - csak ennyit válaszoltam.

A szomszéd asztalnál a két fiatal szedelőzködik. Kamocsayné követi őket a tekintetével. A lány járás közben erősen kifelé fordítja a lábfejét, s ez különös ellentétben van hanyag, széles mozdulataival.

Idejövet is észre kellett volna vennem ezt a furcsa, pipiskedő járást. Lassan jutnak el hozzám az információk. Elkésve.

Vékás felé emeli az arcát. - Igaza van. A hatalom annak való, aki nem törekedett, hogy elérje. Aki kötelességként fogja fel. Mindig is viszolyogtam a sors embereitől. Napóleon, a kis káplár, aki dölyfösen figyelte az egész hajcihőt. És akik utána jöttek ebből a műfajból, százszorta pocsékabbak voltak nála.

- Egy könyvben olvastam... Kedvelem az útleírásokat, bár ez a könyv tulajdonképpen nem útleírás, hanem regény. A cselekménye egy hajón történik.

- Igen - mondja Kamocsayné, és biztatóan pillant rá.

- Olvasta?

- Nem. - Már megint olyan, mint egy teknős. Vajon a teknősök párosodás közben is gyanakodva fürkésznek? Illetlennek találja a gondolatot, ingerülten elhessenti magától, és újra megerősíti: - Nem olvastam.

- Arról szól, hogy egy hajó tájfunba kerül, a kapitány bátran és körültekintően kivezeti hajóját a halálos veszélyből. A vihar elülte után hosszú levelet ír a feleségének, beszámolójában a saját szerepe teljesen mindennapinak látszik.

Kamocsayné figyel. A szavakra és arra is, ami a szavak mögött gomolyog.

- A kapitánynak eszébe se jut, hogy mit vállalt, mit viselt el, mit hajtott végre, úgy érzi, hogy ő csupán a kötelességét teljesítette, amit mindenki joggal elvárhat tőle.

Végighúzza kezét a homlokán. Habozó, szinte felfedező mozdulat, gondolja Kamocsayné. Úgy húzta végig kezét a homlokán, mintha most érintené először.

- A kapitány egyszerű ember.

Vékás nyel egyet. Az inak megfeszülnek a nyakán.

- Még nem fejezte be a kapitány történetét.

- Ismeri a könyvet? - kérdi ismét gyanakodva Vékás.

- Nem, csak érzem, hogy valami még hiányzik.

- No, igen, csakugyan. Igaza van. A kapitány levelét titokban elolvasta a hajó raktárosa. Ő volt az egyetlen, aki végigolvasta.

Kamocsaynének most úgy tűnik, hogy ez az ember a kis műanyag asztal túlsó oldalán nem is hozzá beszél, inkább rajta át, valahová a messzeségbe.

- A kapitány felesége ugyanis unalmasnak találta a levelet, és néhány sor után eldobta.

Kamocsayné a kiálló ereket nézi az öreges nyakon.

- Angol író könyve, illetve lengyelé, aki angol nyelven írt.

Megint elhallgat, talán azért - Kamocsayné így érzi -, hogy ő kiejtse Conrad nevét, de Kamocsayné ennyit mond:

- Szeretem ezt a kapitányt.
- Conrad írta. Joseph Conrad.

Kamocsayné bólint, mint aki régi ismerőst üdvözl.

Szeretem ezt a kapitányt... A vihar elült. Halkan morajló, napsütötte óceán, mély áramlások. Hirtelen nagyon élesen emlékezik a hajdani feszítő vágyra. Minden a testüket idézte akkor, a villa alakú ág, még a moha is. És az első vasárnap délelőtt Kláriéknál, vasárnapi vizit, itókával, feketével és aprósüteménnyel kínálták, keskeny, párnázott székeken ültek az ebédlőben, a székek támlájáról rojtok csüngtek le, az asztalon horgolt terítő, az ablakon is horgolt függöny, nyár volt, ő sötétkékké ünnepelőben, Klári piros csíkos ruhát viselt, csilingelve kacagott, könnyen pirult, a szülők egy ideig ott ültek köztük, s ő a sötétkékké ünnepelőjében, fél fenékkal a keskeny széken mindig a beszélő felé fordult: igen, kedves bátyám, köszönöm, nagyságos asszonyom, ne fáradjon, Klárika, és ha kettesben maradtak később is, mindig, a szomszéd szoba ajtaja nyitva volt, és ott ült kézímunkázva Klári anyja vagy az apa újsággal, könyvvel a kezében, de ő tudta, hogyha beszélgetnek, az agyuk egészen más szavakat kopog, szerelem, otthon, rendes fiú, nyugdíjas állás, megélhetés, MEGÉLHETÉS, s azt is tudta, hogy szánalmas komédia ez a mindig nyitott ajtóval, sajnálta Klárit, igen, sajnálta a lányokat, a nőket, azokat, akik verejtékesen igyekeznek szemérmesnek lenni, holott a testiségnek sokkal kiszolgáltatottabbak, mint a férfiak, kitárulkozva el kell tűrniök, hogy idegen kezek matassanak bennük - ilyesmire gondolt akkor, és talán Klári is sejtett belőle egyet s mást, legalábbis később, asszonyfővel, de a Panni cakkos kannibálszája meg a bugyiban, bikiniben szemérmetlenül kínálkozó teste és az a sok fiatal, aki úton-útfélen nyalja-falja egymást összegabalyodva, nem! akkor mégis inkább az a régi szenvelgés. Csakhogy Klári, ha beszélt volna neki a Tájfürőről - soha nem beszélt róla -, azt mondta volna: jaj, de rémes lehet ilyen vihar. Szegény tengerészek! Hogy is bírja ki az anyjuk! Klári sose mondta volna: szeretem ezt a kapitányt.

A törökmintás blúzt nézi, az asztalon pihenő két kezét. Kidolgozott kéz. A körmei! Nem leplezi lakkal a mosószeres nyomait.

Ha eljön, megkérdem, mért akar férjhez menni.

- Hát akkor megbeszélhetnénk a találkozást.
- Holnapután... Megfelel?
- Igen. Tehát csütörtök. Öt óra?
- Ha lehet, elkerülném a csúcsforgalmat. Vagy később, vagy előbb. Talán előbb, ha maga nem alszik délután.
- Sose alszom délután.
- Nem bűn - mondja Kamocsayné. - Még csak nem is vétek. Mellesleg én se szoktam. - És magában: Talán ő is menekül. De mi elől?
- Négy óra. Vagy még korábban?
- Négy óra megfelel.

Kamocsayné előrehajol. Egy pillanatig ott él a szemközt ülő szemének hidegkék világában; mint aki megjegyezte a képtől, elrebben a tekintete és feláll.

Aranyos és Egyetlen Mémé

Kamocsayné elandalodott a megszólításon. Mémé! A szó pálfordulást jelzett Jutka életében, a megbánás, a vezeklés, az újjászületés jelképévé nőtt. A Méméből feldereng a mellét döngető Karamazov Mitya, a Mémé a HISZEK AZ EMBERBEN.

Persze, fenntartással, óvatosan hiszek benne. Vigyázat! Újabban egyre hajlamosabb vagyok a túlzásra. Mindent négyzetre emelek, sőt inkább köbre. Amióta leszoptam magam, felfokozottan élek. Vigyázat! No de a Mémé mégiscsak pálfordulást jelzett, ez vitathatatlan tény.

- Semmire se jutok a lányoddal. Konokul figyelmetlen - mondta Tini. - Tudom. - Meg fog bukni a nyelvvizsgáján. Valósággal bedugaszolja a fülét, s amit százszor is elismételtünk... - Tudom. - Falra hányt borsó a tanításom. - Hagyd abba, ne kínlódj vele.

Nem beszélt őszintén. Gondolatban könyörgött neki. Vállald. A tekintete rimázkodott.

- A puhaság és a makacsság sajátos keveréke ez a lány - folytatta Tini, s ő megint csak azt felelte: - Tudom.

Tini részvevő sóhaja gyomorszájon vágta, a fájdalom a gyomrán át befűrt a gerincébe. Tini kis ideig hallgatott, aztán a vigasztaló szavaival tiporni kezdte. - Ne keseredj el, Teri. Gondolj Sárira! Van egy kiváló gyereked. És ha mindkét lányod gyengén sikerült volna?...

Kamocsayné szemhéja most megrándul. A kiváló Sári! Úristen, mi lett Sáriból? Mi lett belőle!

- Egyet kérek csak Jutkától - folytatta akkor Tini. - Én nem hagyom abba az oktatását. Hogy is van Deák Ferencnek az a szép mondása, amit a múltkor idéztél? - Tudok én reménytelen ügyért is harcolni. - Igen, erre gondoltam, Teréz. No, ha a vizsgán megkérdeznék Jutkától, ki készítette elő, szíveskedjék elhallgatni a nevemet. - Hangja a cigaretta füstje közül tekeredett ki, s mint a kígyó, belemart Kamocsaynéba, ezúttal egyenest a szívébe. - Eddig még egyetlen tanítványom se bukott meg - közölte teljesen fölöslegesen. - Mondtam, hogy ne kínlódj vele. Nem kívánhatom. - És álnokul hozzáfűzte, lehorgasztott fővel, mint a vádlott, akire most mérik az életfogytiglanit: - És ráadásul ingyen kínlódsz.

Csapdát állítottam azzal a RÁADÁSUL INGYENNel, és szinte bizonyosra vettem, hogy Tini hanyatt-homlok belerohan.

- Ugyan kérlek - tiltakozott Tini. Én pedig alattomosan, képmutatóan, galádul, reszketegre igazított hangon: - Nem szabad visszaélni a barátsággal. - És nyeltem egyet, mint aki a gombóccá gyülemlett meghatottságával küszködik.

Komédiás vagyok! Úgy bizony, olykor komédiázom.

Nem, mégsem volt az komédia, illetve nem egészen... Kamocsayné az orrát nyomogatja.

Belül szorongatott a félelem, mi lesz, ha Tini megkerüli a kelepécét, szavamon fog, és abba-hagyja az órákat.

- Ugyan - ismételte meg Tini, és megadóan legyintett, mint aki vállalja a keresztjét. - De próbálj beszélni vele, Teri. Hátha...

Megpróbáltam, és már a bevezetőnél elakadtam. - Nézd, Jutka, nincs kétségbeejtőbb a hiába-való munkánál. - Úgy van. - Jutka helyeslően bólogatott. - Igen, anyu. Az istenek iszonyú

kegyetlenek voltak, amikor Sziszifuszra rásózták azt a sziklát, hogy görgesse. Tudod, mikor hallottam tőled a kitartó Sziszifuszt a nyamvadt sziklájával? Ötödik általánosban. Kezet a szívedre! Észlelsz azóta javulást? - Nem. - Na látod. Pedig idestova kilenc éve. - Büszke vagy rá? - Dehogy. Én semmire se vagyok büszke.

- Tini néni ingyen tanít. Gondold csak meg. - Jutka rám emelte a közönyös szemét. Játékosan kopogott az asztalon, a boci, boci tarka ritmusát kopogta, s a konok, unott arc fedezéke mögé bújt. - Majd szépen megkérem Tini nénit, hogy ne tanítson. - Legalább egy nyelvvizsgád lenne! - A hangom tántorgott a fájdalomtól, s aztán elcsuklott. Bélára gondoltam, ahogy csúszott egyre lejjebb. - Nem értem ezt a *legalábbat*. Hogy legalább egy nyelvvizsgám lenne? Nem értem. - Jutka kerekre nyílt, álmélkodó szemmel bámult rám, és megnyalta a szája szélét. - Igazán nem értem, hiszen annyi mindenem van nekem. Van például nagy műveltségű, szorgalmas édesanyám, aki mellesleg kitűnően ért a lélekgyilkoláshoz. - Kinek gyilkoltam én a lelkét? - Mindenkiét - mosolygott Jutka. - Például az enyémet és apáét, amíg élt.

Arcul akartam vágni Jutkát, teljes erőből, hogy beleránduljon a feje, de a kezem nem mozdult. Megdöbbenve hallottam a saját hangomat. - Talán igazad van. Lehet, van több is a rovásomon. - Anyu... - Jutka tétova, ferde mosollyal meredt rám.

Felálltam, kimentem a szobából.

Néhány nap múlva Tini diadalmasan telefonált. - Úgy látom, Jutka lányodnak megjött az esze. - Csakugyan? - Sikerült megfognom. Sugallatszerűen történt. Mintha titkos erő irányított volna, Teri. Úgy futólag megemlítettem, hogy a francia gyerekek nagyanyjukat mémének, a nagyapát pépének, a nagybácsit, illetve a nagynénit tontonnak és tatának szólítják bizalmasan. Jutka felvisított: Remek! Micsoda nyelv! És azóta figyel, tanul. Ma azt mondta, szeretne téged mémének szólítani, de attól tart, zokon veszed. - Nem veszem zokon. - Gondoltam. Biztos voltam benne. De azért kevésbé száraz hangon közölhetnéd. Jó, jó, Teréz, értem én. Jutkára visszatérve, mindig is tudtam, hogy gyerekes, no de ilyen mértékben, ezt nem hittem volna. Egyszerű, gyermekes lélek, és tulajdonképpen sok kedvesség van benne. Látod, Teri, vannak csodák. Mennyit kínlódtam vele, s egyszerre csak kinyílt a lelke. Mi ez, ha nem csoda? - Tini, annyi minden köt össze bennünket, mért feszegessük azt, ami elválaszt.

Jutka jóval később hozta szóba. Honkongi influenzával feküdtem Esztergomban.

- Megbántottalak akkor. - Mikor? - No lám, nem is tudod. Pedig nem esik meg olyan nagyon gyakran. Hát azzal a lélekgyilkolással. - Nem vagyok akkora művész, hogy megvonjam a határt nevelés és idomítás között. (Ilyesféléként mondtam. A fejem rettentően fájt, lehunytam a szemem). - Akkor jó - suttogta Jutka. - Egyébként megmondtam, van több is a rovásomon... Csak magamban fejeztem be. Úgy rémlett, az egész testemen, egész lényemben érzem Jutka tekintetét. Tudtam, hogy rémült és aggodalmas a tekintete. - Adok friss borogatást a homlokodra, anyu.

Az ember sokrétű... Kamocsayné jobbában a levél, bal kezével egyre az orrát lapítgatja, és ismét a megszólításon mereng. - Egészítsük ki - dünnyögi. - Aranyos, egyetlen Mémé és lélekgyilkos.

Elmosolyodik, és bólogat.

Igaz ez is, az is.

Te kis hűtlen, aki ősideje feléje se nézel Jutka nevű lányodnak. Pedig annyi mindenről szeretnék beszélni. Kezdjük előbb veled!

Mamókám, iszonyúan hiányzol, remélem, én is neked, legalább egy kicsit. Kerestelek fónon, Szilviával beszéltem, remélem, beszámolt róla. Közölte, hogy nem vagy otthon, és belevisította a kagylóba, hogy mostanában gyakran eljársz. Helyes! Nagyon helyes!!!

Tegnapelőtt Pesten voltam a belső revizorunkkal, a központban szorgoskodtunk, kiszakítottam egy kevés időt, fel akartam ugrani hozzád, fel is ugrottam. Alpaticsné, aki állandóan lesben áll a konyhaablaknál, elkapott, és közölte, hogy öt perce mentél el hazulról a török mintás blúzodban.

Kisöreg, aki nem is olyan kis öreg, csak annak álcázza magát, bár többször buzdította-lak, hogy pelikánként ne tápláld envéreddel a családodat. Emlékszel arra a jelenetre, amikor Tini néni felolvasta nekünk A pelikán halála című megható vers saját kezű fordítását szívet tépő hangsúly kíséretében? Agyrém volt, haláli röhej. Sárinak majd kiguvadt a szeme. (A tárgyra visszatérve ujjongva helyeslem, hogy eljárógatsz hazulról, de könyörgöm, ne mindig a törökmintás blúzban a ballon kiskosztümmel párosítva, szerezz be magadnak egy új ruhát [rád fér!], én a te helyedben egy szép trevira jerseyt vennék, azt nem kell vasalni, divatos és mindig csinos vagy benne. Ha kiöltözől, tegyél fel egy csipet rúzszt is, főként a szájadra. Alpaticsnétól nem akartam megkérdezni, használd-e a rúzszt, amit kaptál tőlem.

A főkönyvelőnk családotól kint járt Angliában, megadtam neki Leslie címét, hát képzeld, Leslie meghívta őket vacsorára. Elvált a feleségétől, a kaját saját kezűleg készítette, megindultan beszélt Magyarországról. Amíg a húst sütötte, konyharuhát kötött maga elé, amire piros meg kék betűkkel az volt nyomtatva: Szalámi. Aranyos, ugye? Én icipicit meg is hatódtam. A főkönyv azt mondta, klassz a lakása, üvegszerű, átlátszó felfújható bútorok, a falakon pedig csupa gótika, persze nem eredeti. A főkönyv azt mondta, az ultramodern jól kiemeli a gótikát, és viszont, csak az a kár, hogy a lakásban rengeteg az ajtó, ő hirtelenében tizenegyet számolt meg az előszobában - az előszoba hosszú, folyosószerű. A tizenegy ajtó azért fura, mert Leslie-nek összevissza három szobája van, a nappali-ebédlő meg két felszoba; a háló meg a dolgozó.

Anyu, ne hidd, hogy savanyú a szőlő; én rájöttem, hogy NEM TUDNÉK Leslie-vel élni, bár a Szalámi feliratú konyharuha meghatott. Nem tudnék vele élni, mert nekem itt a hazám, és nem bírnám, hogy mindig idegen nyelven beszéljek, és Patyolat helyett valami más szó legyen a mosodák felett. Erről jut eszembe, megint elvesztették két frottírtörülközőmet, persze két nagyméretűt és még a patyolatnő pofázott, mert a cédulán nincs feltüntetve, hogy nagyméretű. Ugyanis Laci nem mondta be.

Kamocsayné pislog. A körhinta sebesen forog előtte, oly sebesen, hogy szédülés fogja el. A műtörténész a púposteve hátán, a tollsöprühajú integet, keresztbe fonja a karját, vigyorog, a hajóskapitány piros csónakban (Sári ült réges-rég ilyen piros csónakban Bélával, forgott velük a körhinta), szédülés és pára mossa el az alakokat, és középütt rezzenetlenül ott áll a derék Laci.

Kamocsayné a szemét dörzsöli, hogy elhessentse a káprázatot. Sóhajt, mosolyog, a fejét rázza, bólogat.

Viszi a ruhát a Patyolatba!

Arról van szó - gondolom, most megbotránkozol -, arról van szó, hogy az ember, tisztelet a kivételnek, általában nem monogám, s akinek nem elég a másik, éppen oly kevésbé tehet róla, mint aki nem bír elég lenni a másiknak, tehát bele kell nyugodni, Tini néni nyelvén szólva keresztényi alázattal, mert a fogcsikorgató hűségnek semmi értelme.

Kamocsayné a kisházba függönyén átderengő tűzfalat nézi. Ilyen egyszerű lenne? Hová tűnt az erőszakos és könyörgő szenvedély? A velencei mór, a gyilkos és áldozat! No, igen, Puskin elmagyarázta, hogy nem féltékenységre, hanem a csalódott bizalom hajszolja gyilkosságba, de ugyancsak kétséges, hogy Othello elviselte volna-e, ha Desdemona egy szép napon kijelenti: mást szeretek.

Mintha elébe tolták volna ezt a képet... Piros kötényes kislányok, internátusi növendékek, lenyűgözve meredtünk arra a gyerekre - a kést már kicsavarták a kezéből. Le akarta szűnni a barátnőjét, mert az máshoz pártolt. A szomszédos hálótermekből betódultak a visítózásra. - Kifelé, lányok, kifelé! Azonnal elhagyja mindenki a hálót! A betegszoba felügyelője futva érkezett a kötszerek ládával, cipője csattogott a folyosó kövén. Kamocsayné szinte hallja most a zaját.

Tizenhárom évesek voltunk - motyogja magában. És megismétli: Tizenhárom évesek.

Azok az arcok... Az áldozat - a váll alatt sebesült meg, könnyen, ahogyan rögtön kiderült - maszat, dúlt arcán öröm is volt, valami rossz öröm, hiú pöffeszkedés, mintha azt mondaná: nocsak, ilyen fontos vagyok én! És a másik, aki ölni akart, merev fájdalomba dermedt. Nem volt közöttük olyan kapcsolat, amit természetellenesnek szokás nevezni, bizonyos, hogy nem volt, mert nem is lehetett, tízen aludtunk egy-egy hálóteremben, és soha nem maradhattunk négy szemközt. Egyszerűen az történt, hogy az a gyerek komolyan vette a barátságot, halálos komolyan.

Talán egy új életstílus van kialakulóban, nincs hely benne az életpusztító, kerge szenvedélyeknek. A fiatalok általában nem csapnak nagy hűhót az úgynevezett hűségéből. Közöny, kényelemszeretet? Bölcsesség fékezi az indulatot, vagy a közös lakás óvása? Talán megértőbbek, szerényebbek, mint az előző nemzedékek. Óvatosabbak. Nem vállalják a mindent vagy semmit.

Béla is szerény volt. Belenyugodott, hogy nem ő az, aki kell nekem. Tulajdonképpen felhatalmazott...

Kamocsayné tenyerével a jobb szemét dörögli.

Sokra nem mentem a szabadságommal. Semmire se mentem. Versenyt futottam az idővel kifulladásig. Akárcsak Sári. Ő tőlem kapta a kötelességtudását. Hajszál híján múlt az aranygyűrűs avatása, akárcsak az enyéme annak idején. Harmadéves korában csúszott be az első „jó”. - Ugrott a népköztársasági gyűrű - csak ennyit mondott. Restelltem volna vigasztalgatni, mit is mondhattam volna. Éreztem, mennyire bántja. Becsvágyó volt, de jogosan. Ha össze nem akad a rőthajúval, már legszebb úton lenne a kandidátusság felé, vagy talán el is érte volna.

Volna!... Kamocsayné ölébe ejti a levelet.

Minden ember szükségszerűen szert tesz valamilyen életrajzra. Mármost az a kérdés, hogy az életrajz alakulása mennyiben függ tőlünk, mennyiben a körülményektől. Ezért megyünk végig rajta újra meg újra, mint egy sakkjátszmán, felidézve a fontos lépéseket, hogy megtudjuk, hol hibáztuk el, mit kellett volna másként...

A nyavalya essen a sakkba! Kamocsayné öklével a levegőben kalimpál, a sakknagymester fejére vág. Rőt hajú zsarnok! Néró!

Sári választhatott volna másként. Önként mondott le saját magáról. Vétkes az is, aki túri a zsarnokot. Ha neki jó így? Rossz így. Rossz akkor is, ha jónak érzi. Sári cserbenhagyta, elárulta önmagát. Szakkönyvet nagy ritkán vesz a kezébe, doromboló macska, kezes nőstény lett, nem kandidátus.

Felsőhajt.

Tibivel szakítottam. Olyasmit mondott, amitől végérvényesen begurultam. Kifejtette, ha ez így megy tovább, húsz év múlva több lesz itt a cigány, mint a magyar, gondolhatod, hogy vitáztam vele, a vita hevében a négerkérdés is szóba került, ő azt mondta, a négerek menjenek vissza az őserdőbe, mert egytől egyig lusták, mire én: Annak idején nem luxushajón szállították őket Amerikába, és lustasági alapon ő majom lehetne abban a bizonyos őserdőben. Mémé, nagyon igazad volt, amikor egyszer, nem tudom, kit idézve megállapítottad, hogy minden politika, ill. világnézet. Hirtelen mintha elmetszettek volna mindent, ami Tibihez fűződött. Rájöttem, hogy a hatásos szövegeivel megjátszotta magát.

Kamocsayné elérékenyülten pislog.

Világnézet! Mégiscsak felemelő érzés, hogy Jutka világnézeti okból szakított, lám, Sári, aki gimnáziumban, egyetemen véges-végig KISZ vezetőségi tag volt, szemrebbenés nélkül túri a sakknagymester szurkapiszkáló párhuzamait a nyugati és a keleti világ közt. Valaha azt hittem, önmagam java részét átmentettem Sáriba. Büszke voltam rá.

Elképesztő, hogy a gyerekek mennyire mások, mint a szüleik, mint az anyjuk. Lucsok és kín közt szakadtak ki a testemből - nem így igaz! - megteremtettem, a világra hoztam őket -, s egyszerre megdöbbenően, követhetetlenül másfélék lettek. Talán könnyebb lenne elviselni, vagy legalább a tájékozódás lenne könnyebb, ha mindig különböznének tőlem, de olykor megtevesztően hasonlítanak teremtoikre. A szüleikre! - javítja ki magában a szót gyorsan, restelkedve. Sári a hajdani becsvágyával, a csökönyös szorgalmával s annak idején a betegség szótlán elfogadásával hol Bélára, hol rám hasonlított, és Jutka most, hogy világnézeti kérdés miatt szakított - ha ugyan igaz, hogy amiatt, de mért ne lenne igaz. A világnézet miatt, ez én vagyok Jutkában, bár megjegyezhetné volna, hogy a „minden politika” Gottfried Keller mondanása, s annál is inkább illene tudnia, mert megvettem neki a *Zöld Henrik*-et. Persze, bizonyára nem olvasta el, Jutka csak novellákat olvas, rövid történeteket, ahogy az angolok nevezik a műfajt.

Megdöbbenő, hogy az ismerős vonásokat, amelyeket a nevelés és a gének alakítottak ki, hirtelen elfedi egy ismeretlen arc, rám mered hüllőtekintettel (anya vagyok és feleség), rám vicsorít (te lélekgyilkos).

Kamocsayné tekintete a tűzfallal együtt most az ég csücskét is befogja.

Ha volna Isten, ő érezné a saját képére és hasonlatosságára teremtett ember láttán ezt a csalódást, ezt a felháborodást, ezt a gyötrelmes keserűséget.

Följebb csúszik a tekintete. Az égnek panaszolja, a szürke égboltnak: Bachot egyikük se szereti. Bartókot sem. Nem olvasták az *Aeneis*-t, pedig milyen szép a magyar fordítása. Én megpróbáltam velük...

Furcsa. Egyre visszakanyarodom önmagamhoz. Az ABSZOLÚTUM én vagyok. Állítólag Hegel mondta, akkor már habókos volt. Én olvastam Hegelt, *A szellem fenomenológiájá*-t, még egyetemi hallgató koromban. Nem végig, de olvastam belőle. Akkoriban kevesen olvasták Hegelt. Olyan lehetőségekkel, mint ezek a mai fiatalok, én, Én, ÉN... Már megint itt tartok, a nagy ÉN-nél.

Jutka megszimatozhatott valamit. Kisöreg, aki nem is olyan kis öreg. És Sári? Ő hallgat, de Szilvia több ízben kérdésekkel ostromolt. Vendégségben voltál? Tini néninél? Már megint elmegy?!

Kamocsayné vigyorog, lóbálja a lábát, mint gyermekkorában. Akkor vesznek észre, ha nem vagyok köztük! Látja! Látja a jövőt! A sakknagymester délfelé kicsámborog a konyhába, készíti a reggelijét, ha este elfogyott a kenyér - a gyerekek étvágya kiszámíthatatlan -, lebaktat a közértbe, szedi a karikalábát. Az újságos felcsengeti álmából az előfizetési díjért, a kéményseprőt ő vezeti végig a lakáson, ő teregeti a kéménylyukak elé az újságpapírt. Este Sári főz, az elcsigázott Sári, a bevásárlást is neki kell elintéznie.

Kamocsayné ránt egyet a vállán. Hát főzzön Sári! Aki anya és feleség, az csak főzzön! A bevásárlás nem lesz vészes, berámolja az árut a kocsiba. De a hiányom átjárja majd őket, belevág a csontjaikba. No, ez patetikus túlzás, hogy a hiányom a csontjaikat... És már ismét önmagamnál tartok...

Eljöhethetnél néhány napra Esztergomba, igazán eljöhethetnél, legalább hétvégére...

Nem!

Kamocsayné felveti a fejét, mint a makrancos ló.

Nem megyek Esztergomba.

Trevira jersey ruhát veszek magamnak. Nem kell vasalni és divatos. Nyakkendősz fazon választok, kis álló gallérral, hogy takarja a nyakamat.

Elmosolyodik.

A paprikavirágok felett madár suhan, leereszkedik, csőrével a fűben turkál.

Kamocsayné nyakát nyújtja a kerti székre.

Milyen madár ez? Nem tudom. Voltaképpen csak a verebet, a galambot meg a baglyot ismerem fel az alakjáról. No persze a fecskét is. Meg a sirályt. A sirályokat a víz felett. A rigót a fűtőről, a harkályt ha kopácsol, de a rigó nem fűt, a harkály nem kopácsol szakadatlan. Nagyon keveset tudok a természetről, pedig szeretem.

Vékás megigazítja a szemüvegét. Féloldalasan Kamocsaynéra pillant.

Ezüstös az ősz haja a napfényben. Ritkán szól. Szeretem, hogy ritkán szól. Olykor csak azért jöttem ki ide, hogy csöndben magamban legyenek. Kerestem valami tennivalót; mindig akad. Klári beszélt és beszélt, foly belőle a szó, akár a víz a rosszul záródó csapból. Leánykorában nem volt fecsegő. A Prücsi halála után kezdődött. Talán a bánattal kezdődött, amit egyedül viselt el, amíg én fogságban voltam. Újra meg újra elmondta ugyanazt. A vonatban rákezdte annak az ismeretlen nőnek. A nő ásitást nyomott el, Klári nem vette észre, fényképeket mutatott neki, családi fényképeket egy vadidegennek. Ez itt hallgatag asszony. Jó hallgatni mellette. Egyre több vásik el bennünk a korral, és mégis jobban tudunk odafigyelni. Mire?... Ami lényeges, arra.

- A baglyot nem tudom megkülönböztetni a kuviktól - mondja tűnődve Kamocsayné, és hátradől a kerti székre.

- A kuvik jóval kisebb, alig feleakkora, mint a bagoly, ülve körülbelül olyan nagy, mint kétszer a tenyerem. Másról nem ismerné meg, mert a bagoly is, a kuvik is lehet füles és fületlen fajta. De a gyöngybagoly elüt tőlük a rögtel tarkázott tollával.

... Cato mirari se aiebat, quod non rideret haruspex haruspicem cum vidisset. Példamondatként írtam fel a táblára. Cato azt mondta, csodálkozik, hogy a madárjósok miért nem röhögnek egymás képébe. Nem röhöghetnek. Fogva tartja őket a szerepük. Képtelen helyzetekbe szorítja az embereket az önként vállalt, a rájuk kényszerített szerep...

A szomszéd kertből zene tekeredik át.

A cinkét a csipogásáról ismerem meg. Nyitnikék! Nyitnikék! A csóka... Róla sejtellem sincs. Én mindent csak belülről ismerek. Vagyis inkább elvontan. A cinke nekem egy dallamtöredék. Itt, ez mellettem biztosan tudja, milyen a csóka. Béla is tudta. Nem jutott idő rá, hogy megkérdezzem tőle. Annyi mindenre nem jutott idő.

Vékás mozdul egyet a székben, a derekát igazgatja.

Jó itt ülni a csöndben. Hallgatásra fogott ember vagyok. Néma gyerekek anyja sem érti a szavát. Pedig erre vár az ember... Hogy a ki nem mondott szavát megértsék. Klári olykor kijött utánam a kertbe. Jó időben kézimunkázott, s úgy ült, hogy beleshessen Hudikné konyhájába. Kukucska, így mondta. Kíváncsi volt szegény.

Nem kell az asszonyra néznie: látja. Ezüstösen őszi a haja, a seprős pillájú szeme sarkából szarkalábak futnak szét. Hallja a hangját, pedig ő is hallgat... A fák, mondja magában. A fák télen. A hársra pillant. Másként szépek, mint most vagy tavasszal. Az ágak rendszere élesen kirajzolódik.

Kamocsayné előrenyújtja a lábát. A nyakkendő ruhához új cipőt is vásárolt, gavallérsarkú drapp félcipőt, a felsőrésze lyuggatott. A fejét hátradúti, a nap arcába süt. Szelíd, délutáni napsütés.

Ozsonnának ejti az uzsonna szót, gondolja Kamocsayné.

Az asztal terítve várt, a virágos műanyag abroszon két teáscsésze, kistányér. A kenyér felszeletelve, a vaj üvegbúra alatt. A felvágottat meg a szőlőt a hűtőszekrényből vette ki, amíg én a teával foglalatostkodtam. A szomszéd szobában bútorvédővel letakarva két heverő, az egyiknek a feje a másik lábához ér. Meg fogom mondani neki, hogy nem bírok közös szobában aludni. Bélával is mindig külön szobában aludtunk. Csak a gyerekek voltak velem egy ideig, amíg fel kellett kelni miattuk, aztán átkerültek a gyerekszobába. Jutkával eleinte sok baj volt, nehezen szokta meg az új helyet. Egyébként is sokat bögött, szeszélyes volt és makacs. Igen: makacs és kiszámíthatatlan. Mindig vele szemben készültem fel a veszélyre. De semmiben nem lehetünk bizonyosak. Végül nem a kiszámíthatatlan, szeszélyes Jutka, hanem a példaadó Sári döfött le. Na persze, ahhoz képest, hogy ledöftek, egész jól megvagyok itt. A hátam mögött párna, a fenekem alatt párna.

- Holnap a fiaméknál leszek, színházba mennek. Ambruska mellett inspekciózom.

- Mit néznek meg? - Kamocsayné elereszti magát. A napsütés a ruhán át simogatja.

- Szent Johannát. - Húz megint egyet a derekán. - Egyszer elmehetnénk mi is színházba. - A torkát köszörüli. - Megnézhetnénk Szent Johannát.

- Igen - helyesel Kamocsayné.

Színházba hív. A nap mint a langyos fürdő. Simogató, langyos fürdő. És színházba hívnak.

- Úgy hírlík, jó darab. A kritika is nagyon dicsérte, bár én nem sokat adok a kritikákra.

- Szép darab. Nagyon szép.

- Látta?

- Láttam. - Hozzá akarja tenni: Kétszer is, de még idejében elharapja.

- Akkor inkább valami mást?...

- Szívesen megnézném újra.

Madár csipog a hátunk mögött.

- Általában kerülöm a vitát, de ez egyszer nem álltam meg. Karesz...

Kamocsayné oldalvást fordítja a fejét, ránéz, a tekintetével biztatja, azzal a bátorító, érdeklődést sugárzó tekintettel, amit az iskolában vetett szükség esetén egyik-másik növendékre.

- ...azt fejtegette, hogy nálunk fordított atomrobbantás történt, következménye nem az energiává alakult anyag, hanem ellenkezőleg, a célokból és eszményekből lett Mercedes meg Volvo, háromszintes villa régiségekkel. Napóleon konyakkal a bársekrényben. Tárgyak.

Az elvek betegsége. Kamocsayné a ruhája nyakkendőjével babrál. A francia forradalom után állapította meg egy ürge, hogy ez az elvek betegségének a korszaka. Nem jut eszembe a neve. Felejték. Ismétlődő történelmi vezérszólások. Halandzsa. Biztos, hogy halandzsa? Érdekes lenne összegyűjteni az ismétlődő szólásokat a történelmi háttérükkel. - Mostanában sűrűn hallani ilyesfajta kesergéseket - mondja.

- Karesz többet várt magától, ezért nem találja a helyét. A gimnáziumban megnyerte az Arany Dániel versenyt, országosan harmadik lett matematikából. Az egyetemen már nem bírta tartani ezt a tempót. Nem a szorgalmán múltott.

- A matematikai képesség korán nyilvánul meg. Megesik, hogy később nem fejlődik a remélt mértékben.

Kamocsayné nyel egyet. A megjegyzését nyeli le. Azt, hogy hál' istennek ez a téma nincs nálunk műsoron. Ez legalább nincs! A fordított atomrobbantással legalább békén hagytak.

Vékás a fejét ingatja. - Gyakran arra gondolok, valami baj van ezekkel a mai fiatalokkal. Ezzel a nemzedékkel.

Kamocsayné elé hirtelen benyomul a Történelem. Ráhömpölyög a paprikavirágokra, a kis fenyőre. (Tavaly gyökeres fenyőt vettek a fiamék karácsonyra, télen át cserépben tartottam, tavasszal kiültettem, hátha felcseperedik.) A történelem egymásra suhanó, áttűnő folyamatait látja, akár egy felgyorsított filmtekercs képeit. Valami baj van ezzel a nemzedékkel!... Talán mindegyikkel, amelyik nagy társadalmi átalakulás után nő fel. Talán úgy érzik a maiak, hogy az előző nemzedék elvitte előlük a nagy feladatokat. Szinte látja Kareszt - alig hasonlít az apjára -, ahogy vádlón felemeli az ujját: Elsinkófáltatok előlünk a nagy erőpróbákat! Ti annyi mindent akartatok. Mi kitaláltuk azt, hogy azt akarjuk, hogy semmit sem akarunk. Kamocsayné elengedi a nyakkendőjét, halkán felsóhajt. Persze lehet, hogy egyszerűen minden új nemzedékkel van valami baj.

- Állítom, hogy az ember mindig találhat magának célt, amiért érdemes munkálkodni. Meg is mondtam a fiamnak: munkálkodni, ha másért nem, hogy rendbe tegyük a házunk táját.

Kamocsayné szemhéja ingerülten megrebben a munkálkodni szótól.

Ahá, söpörjön ki-ki a saját portája előtt, és tiszta lesz az egész város. Szó sincs róla! Alpaticsné mindig az én ajtóm elé söpri a szemetet a folyosón. Ez képletesen is értelmezhető.

- Mindig van valami - folytatja Vékás emeltebb hangon, mintha Karesszel vitázna -, ami csakis a saját személyünkön múlik. Nem kell olyan hangzatos szavak mögé bújni, mint az eszmény. Azt mondtam Karesznek: arra figyelj, mi múlik a saját erődön. A saját személyeden, önmagaddal légy tisztában.

- Maga mindig tisztában van önmagával? - Kamocsayné célba veszi a tekintetével.

- Igen. - És rábólint. - Sose áztatom magam. Látja, amikor azt a hirdetést feladtam, amikor elindultam a presszóba, egy idős, makacs ember ment a kicsúszott szava után. Megismerkedtünk. És egyszerre megváltozott... - Nyel egyet. - Az egész.

Kamocsayné ölébe ejti a kezét.

A Kapitány hajol most felém, az idős, fegyelmezett, egyszerű Kapitány, aki a tájfunból kimentette a hajóját, mert ez volt a kötelessége.

- Volt egy barátnőm, vagy inkább úgy mondom: osztálytársak voltunk. A nyilas időkben gettóba került a férjével. Bementem érte, hogy kivigyem. Azt mondta: - Előbb Ferit. Nem mozdult, amíg a férje biztonságban nem volt. - És szinte suttogva. - Azt hiszem, ez a legtöbb, amit az élettől kaphatunk. Hogy valakinek...

Maga elé mered. A lebukó nap fényében a levegő akár az üveg. Múlt és jelen egymásba folyik.

- A szeretet - mondja lassan Kamocsayné. Megcsóválja a fejét, halkán nevet. - Pedig csalta a férjét.

- Csalta?

A hang megütődött. Vékás most mintha valahonnan messziről nézne rá.

- Nem is eggyel. A férje sánta volt, azért nem vitték munkaszolgálatra. Igen, csalta azt a sánta embert, és veszekedtek, mindig veszekedtek, később is, azután is. Vera szórta a pénzt, mindenképp a java kellett neki, de akkor mégis azt mondta: - Előbb Ferit.

- A barátnője volt?

- Nem volt a barátnőm. Mondtam. Egy osztályba jártunk.

- Maga bátor, hogy bement értük a gettóba.

- Nem tudom. Azt se tudom, hogy akkor bátor voltam-e. Talán inkább nem bírtam cérnával a tehetetlenséget. Még nem voltak meg a gyerekeim. Sári negyvenhatban született. - A paprika-
virágokra mered, megdörzsöli az orrát. - Felvettem a kosztümjét. Elhelyeztük őket Mátyás-
földön hamis papírokkal. Felvettem a kosztümjét.

Vékás bólint, mintha azt közölné: Értem.

Kamocsayné előre görnyed.

- A kalapját is, jobban mondva a baretjét, egy rozsdaszínű bársonybaretet. Az apjának gyógyszer-
szertára volt a Belvárosban. A táskáját is...

A hangja elfullad.

- Nem is nő, akiben nincs egy kevés hiúság - mondja Vékás.

Feloldoz? Vagy nem értett meg? Kamocsayné elszűkült szemmel fürkészi, de a nyugodt arcáról semmit le nem olvashat.

- Mátyásföldön bújtattuk őket. Megölhették volna, és én a holmijában... cuccaiban...

- Nincsen volna, Teréz. A volna az N dimenzió, a járdának mindig a túlsó oldala, amin éppen megyünk.

A széles kéz átfogja Kamocsayné kezét.

El akartam mondani, hogy Péterhez mentem az idegen kosztümben kiöltözve, motyogja magában. Nem mondom el. Csak a test vetkőzhet bőrig csupaszra, a lélek soha. A léleknek hét bőre van, hetvenhét bőre. És különben is, nincsen volna!

Hátradől a kerti székben. Most nem emlékszik, nem gondol semmire, nincsen semmi, ami elszalasztott lehetőségekre, elmulasztott kötelességekre figyelmeztetné.

Ül a szeptemberi napsütésben. Fogják a kezét.

- Álmélnkods?

- Egy kicsit, őszintén szólva, álmélnkodom egy kicsit. - Tini feláll, bekapcsolja a kávéfőzőt, fél profilból a vállán át szól hátra. - Tulajdonképpen mióta ismered?

Kamocsayné ingerülten méregeti barátnője hátát.

- Tulajdonképpen - nyomja meg a szót - körülbelül három hónapja.

- Végeredményben érthető - dünnyögi Tini.

- Tessék?

- Azt mondtam: végeredményben érthető az elhatározásod.

Két kistányért és keskeny ezüstitálon süteményt tesz az asztalra, lezökken a fotelba, rágyújt.

- Parancsolj addig is, amíg a fekete elkészül. - A tálat kínáló mozdulattal közelebb tolja Kamocsaynéhoz. - A gyomrodnak jót tesz, ha kávézás előtt harapsz egy kis püspökkenyeret.

- A gyomrom mostanában rendben van.

- Hála istennek. Lekopogni, lekopogni. - A cigarettája tekergő füstjét nézi. - Hát igen, a szülőknek ritkán vannak olyan gyermekeik, aminőket óhajtanak. A lelkük mélyén vagy nyíltan neheztelnek, ha nem váltják valóra elképzeléseiket.

Nocsak, Tini halad a korral. Vágásokkal dolgozik, mint a film, átugrik egy-két gondolatsort, rám bízva, hogy kitöltsem. Nemhiába olvas annyi sok modern regényt. Bár tulajdonképpen Arany is. A balladáit, az *Epilógus*. Arany nagyon modern.

Kamocsayné nem válaszol, kivesz egy szelet püspökkenyeret.

- Tudod, Teri, sokszor bántódtam, hogy nincsen gyerekem. Gyakran meg arra gondolok, amikor ezt meg amazt hallom, talán nem is olyan nagy kár. Talán... De ha egyszer itt vannak!

- Ühüm - pusmogja Kamocsayné.

- Mit mondtál?

- Azt, hogy: ühüm. Azt, hogy itt vannak.

Tini sóhajt nyom el, a kis asztalhoz megy, lehajol a kávéfőzőhöz.

- Valami furcsaság van mostanában ezzel a masinával, az utolsó futamban figyelni kell... Igen, ők itt vannak, a tieid, és te...

- Én?

Tini kitér az egyenes válaszadás elől. - Jutka olykor, ezt nem tagadom, kissé kelekótya, de jószívű. Aranyszívű teremtés. Sári pedig!

A hangja felszárnyal. Valaha ilyen emelkedett hangon szavalták Berzsenyi *Fohászkodás*-át.

Kamocsayné újabb püspökkenyérért nyúl. - Bemutatod őket? Nekem?

- Nem. - Tini főlegyenesezik őrhelyén, félfordulatot tesz, a tekintete bánatos. - Én csupán arra kérlek, ne haragudj rájuk.

- Nem haragszom, illetve nem egyértelműen. Bár tudnék tömören, kétségbevonhatatlanul haragudni, akkor könnyebb lenne.

- Azt képzeled?

- Áttekinthető lenne a helyzet. A kuszaságot nehezen viselem el.

A főző szortyog egyet, aztán elnémul, Tini kihúzza a kapcsolót. Kamocsayné szórakozottan figyeli a csészébe ömlő feketét és Tinit, ahogy tálcára rakja a két csészét aljastól meg a cukortartót, és óvatos lépésekkel bóklászik feléje.

- Ne neheztelj rájuk, Teri. Ki állíthatja igazsággal önmagáról, hogy hiba nélkül való.

- Senki - állapítja meg Kamocsayné szinte vidáman. - Világos, hogy én sem, ha erre célzol.

- Éppen ezért. Légy irgalmas!

- Az irgalom nehéz eset; vagy van, vagy nincs a szívünkben. Az irgalom kegyelmi állapot, Tini, nem tőlünk függ. És adj, kérlek, egy csöpp tejet.

- Jaj, de figyelmetlen vagyok. A hűtőben hagytam, hogy az utolsó percig...

Tini kinyargal a konyhába a hűtőszekrényhez, amelyet sose nevez frizsidernek, mert ezt a szót főként a magyarok használják, a franciák réfrigérateurnek mondják. Kamocsayné a nyitott erkélyajtón át a teret nézi s körülötte a tájat. A halványzöld, vörhenyes és homokszínű falak, a széles üvegfelületek, a kiugró erkélysorok, a kis tér nyersszínű padjai helyére próbálja felrajzolni a hajdani tájat a földre kuporodó, vaksi házakkal, amelyet éveken át naponta kétszer (olykor többször is) látott a villamos ablakából. Hány megálló volt innen az iskola, ahol akkoriban tanított?... Egymáson áttűnve bukkant fel a két kép, akárcsak a lányai mögött az egykori csecsemő, óvodás, kisiskolás, nagylány Sárík és Jutkák, a Szilviák és Gyurikák.

- Parancsolj! - Tini elébe teszi a tejet apró porcelánkannában, amelynek oldalán piros tarajú fekete kakas berzenkedik. - Ha előzetesen tudom a nagy hírt, gondoskodom italról. Pezsgőtünk volna, Teri - mondja erőltetett mosollyal.

- Kell is nekem pezsgő. Ez az igazi! Feketekávé kevéske tejjel a gyomornedvek ellensúlyozására. - Kamocsayné magasra emeli a csészéjét, mintha koccintana.

- Nektár ez és ambrózia. Igenis, ambrózia, és ne mosolyogj. Gondolj az alapszavára.

- Brotos.

- Vagyis isteni.

- Emberfeletti.

- Emberhez méltó, szent ital, az emlékezés serkentője, nem borítja ködbe az agyat, mint a szesz. Az ember emlékezni akar, Tini, és ha nem akar, akkor is emlékezik. Így van ez jól. Végül is csak nekünk adatott meg, hogy múltat és jelent egyszerre éljünk át. Ez is egy fajtája a halhatatlanságnak, s én beérem vele. Éljen a mi ambróziánk! Egészségünkre!

- Egészségünkre. - Tini zavartan, kutatóan nézi barátnőjét.

- Kitűnő a kávéd, Tini. Mindig is az.

- Frissen pörkölöm. Géza idejében megszoktam, hogy naponta frissen pörköljem. Te méltányolod, de a bátyám... Maradt még egy kevés. Kitölthetem?

- Osztozzunk!

- Én már sokat ittam.

- Jó, akkor köszönöm. Tudod, amit imént az irgalomról mondtam...

- Törekedni lehet rá, Teri.

- Remélem. Csakhogy én önmagamhoz akarok irgalmas lenni. Végre-valahára önmagamhoz.

Tini szája kinyílik, mintha válaszolni akarna, aztán némán becsukódik. Kamocsayné lassan kortyolja a kávé.

- Sokat áldoztál értük. Olykor talán úgy érzed, túllontúl sokat.

- Ugyan! - Kamocsayné megrázza a fejét.

- De, de. Máig is resteltem, hogy nem vettem észre, amikor egy hétig az üzemi ebédre se futotta.

- Részigazság. Harmadrangú tény. És ma már nem is tudom, kiért, miért tettem, amit tettem, értük vagy a saját óhajaimért, amelyekről az imént tapintatosan szóltál. Gyónjak, Tini? Nemcsak a nemek harcát jellemzi a visszavágás. Annyi mindent hordtak össze a gyerekek lázadásáról, a zsarnok szülőkről, a jóságos szülőkről. Mintha egyetlen arcunk lenne! Legalább ezer arcunk van. Tudod, azzal kezdődik, hogy már nincs szükség ránk úgy igazán. Megsértődünk. Idővel persze az is baj, hogy szükség van ránk. Azt gondoljuk: no persze, ilyenkor bezzeg! Erre jó vagyok. Gyanakvók leszünk, magányosok. Van, aki szabadságnak hazudja a magányát. Ez se használ.

- Nem kellett volna a kisszobába költöznöd. Sárítól hiba volt, hogy elfogadta.

- A kisszoba lényegtelen. - Egy láthatatlan pontot vesz célba a tekintetével. - Senki sem büntelen. Kronosz felfalja a saját gyermekeit.

- Ugyan, ugyan.

- Mi az, hogy ugyan, ugyan? Igenis, felfalja.

- Tiltakozom.

- Talán bizony nem?

- Mért rágalmazod magad?

- Az őstársadalomban felfalták az elöregedett szülőt, hogy a vérében, húzában rejtőző ereje az utódaira szálljon - folytatja Kamocsayné nekitüzesedve.

- Légy irgalmas. - Tini összekulcsolja a két kezét, a mozdulat szinte könyörgő. - Irgalmas önmagadhoz és másokhoz egyaránt. Mindenkihez.

- És egy Aiszhkhülosz-töredékben - Kamocsayné izgatottan hadonászik - Oidipusz azonfelül, hogy megöli az apját, még a vérét is kiszívja.

- Hagyd már abba!

Kamocsayné nem engedi, hogy kizökkentsék.

- Megöljük és feltámasztjuk egymást, ez permanens folyamat, szerencsére kevesen vesznek tudomást róla. Ettől függetlenül, pontosabban ezzel együtt szeretjük egymást. Csakhogy hosszú távon fárasztó ez az állapot.

Most felbukkan a kert: paprikavirágok, a kis fenyő, pázsit, napsütés. - Maga mindig tudja, mi múlik a saját személyén? Ingerülten kérdeztem. - Tudom.... Nincsen volna, Teréz...

- Egyébként tévedés ne essék, nem a kisszoba miatt megyek férjhez, Tini.

- Nem a kisszoba miatt. Tehát?

- Sok oka van, Tinikém. - Kamocsayné skandálva ejti a szótagokat. - Talán nyugalmasabb, enyhébb érzelmi égtájrát vágyom, és nem érzek magamban elegendő erőt, hogy folytassam a mérközést, most már Szilviával meg Gyurikával, mert réges-rég elvesztettem a csálhatatlanság receptjét, hallom a ki nem ejtett szavakat, azokat is, amelyeket önmaguknak se merünk mindig bevallani. Rakd el a játékaidat! Csináld már a leckédet! Nézd csak meg! Megint hibásan írtad le! Mért nem figyelsz? Fogat mosni! Kezet mosni! Hányszor ismétlem el: evés előtt mindig kezet mosunk. Nem járhat olyan fiúval, akit nem ismerünk! Ha még egyszer megesik, hogy nem jössz idejében haza... Ők szót fogadnak vagy feleselnek, de én hallom az igazi szavaikat. - Be akarsz törni? - kérdik viczorogva. - Betörlek, igenis, be. A saját érdekemben! - acsarkodom én. - Mikor hagysz már békén? - üvöltik. - A javadat akarom! - ordítok vissza. - A javatokat!... Nem, Tini, én ezt nem vállalom tovább, nekem ebből elég volt. A fulladásig elég. És attól is félek, hogy ők is elhagynak majd, Szilvia meg Gyurika, hiszen szükségszerű, hogy elhagyjanak. Én már tudom, hogy a kimondott szó visszaüt, a tettek öshegységként merednek ránk, s belefáradtam abba, hogy bárkin is változtassak, és ha újra kéne kezdeni az életemet, hasamon összekulcsolt kézzel várnám a beleolvadást a Nirvánába.

Tini keze tiltakozó mozdulatra lendült, de félúton megrekedt, s újabb cigarettára gyújtott.

- És azt is akarom, hogy engem szeressenek - folytatja Kamocsayné. - Megöregedtem, Tini, magammal törődöm, egyre csak önmagammal.

- Ami azt illeti, nem árt, hogy mostanában többet törődsz a külsőddel. Ezt a nyakkendő ruhát rögtön megdicsértem. Jó szín, jó szabás.

- Gondolod?

- Határozottan elegáns jelenség vagy benne.

- Jutka tanácsolta.

- Na látod.

- Mit kéne látnom?

- Azt, hogy szeretnek. Törődnek veled. Ki törődik azzal, hogy én miben járok. A bátyám észre sem veszi, ha új holmim van. Rajtam - Tini megnyomja a szót, és keserűen legyint - semmit sem vesz észre.

- Amíg tanítottam - Kamocsayné tűnődve néz maga elé -, nem észleltem az esztendő múltát. Az ismétlődés időtlenségében éltünk, fiatalok közt. Négy évenként kicserélődtek, megújodtak az arcok, azt képzelhettük, a miénk is. Az idő megállt felettünk. - És egészen halkan: - Az osztályterem volt a mi Olymposzunk.

Tini sóhaja apró nyögésnek is beillik. - Hát igen, valamiként így volt ez, Teréz. Hirtelen fölszegi a fejét. - Emlékszel Ulik Lenkére?

Hogyne emlékeznék rá, hiszen én szóltam neked: a *Kommunista Kiáltvány*-ból még sose kaptam olyan ragyogó feleletet, mint az Uliké. Az érettségim is remekelt.

- Minden tárgyból. És nem ment egyetemre, holott mehetett volna. Belehabarodott egy agronómusba.

- Tudom.

- Könyvel Kálban, az ottani téésben. Elnöki dicsérettel érettségizett, és most könyvel Kálban.

- Hát van ez így.

Tini szája megrándul, kis ideig hallgat, aztán habozva mondja: - A barátságunk, a mi régi barátságunk talán feljogosít egy kérdésre.

Kamocsayné gyanakodva vág rá a tekintetével. - Semmi kétség, hogy feljogosít.

- Számot vetettél, Teri?...

Előrenyújtja a nyakát, mint aki nemcsak a szavaival, hanem az arcával is be akar hatolni barátjának lelkébe.

Kamocsayné nem tudhatja, mivel kellene számot vetnie, de érzi, hogy elevenbe vágó kérdés következik. Kicsit felhúzza a szemöldökét.

- ...azzal, hogy a hatvan-egynéhány esztendő férfi.

- Hatvanhét. - És mosolyog. Sejtelmesen akar mosolyogni. Bármit mond Tini, ő ebbe a sejtelmes mosolyba burkolózik. Mona Liza! Mona Liza!

Tini nyel egyet. - A hatvanhét esztendő férfi biológiai igényei másfélék, mint egy korunkbeli nőé.

Elhallgat, mint aki választ vagy kérdést vár, de Kamocsayné a ruhája nyakkendőjével játszadozik.

- Itt van a bátyám. - A tenyere mozdulatával mintha Kamocsayné elé helyezné a távollevőt. - Endre kilenc évvel idősebb nálam, és...

- És - ismétli meg a szót Kamocsayné egyre, Mona Lizá-san, s a süteményes tálba nyúl.

- Arany Hamlet-fordítását idézve még mindig nem csitul benne a hejehuja vér. El kell tűrnöm, hogy a Gizusa feljárjon ide. Számoltál azzal, hogy neked ezen a téren is... Hogyan fejezzem ki magam? Helyt kell állnod?

- Nem értelek. - Kamocsayné kihúzza magát. A sejtelmes mosoly lehervadt, szinte rendre-utasítóan néz Tinire. - Úgy beszélsz, mintha öregasszony lennék.

- No de megbocsáss. Félreértettél.

- Alig hiszem.

Ingerült kis csend, aztán Tini epésen, sértődötten: - Ami azt illeti, öt perce sincs, te szónokoltál az öregségedről.

- Szónokoltam?

- Igen. Megindítóan, sőt egyenest megrázóan.

- A lélek öregségéről. Én arról beszéltem. - Kamocsayné peckesen ül, a nyakkendő ruháját nézi. - A lélek, az más tézta. Nem vagyok öregasszony.

- Kérlek.

- Nemrég a moziban egy férfi megfogta a térdem.

- Tudom. Ott voltam. - Tini képe céklavörösre gyulladt. - Fel voltál háborodva. És most... Megváltoztál, Teri - veti oda szárazon, keserűen. - Nagyon megváltoztál.

Kamocsayné most szelíden, részvétellel néz rá. - Igen, nagyon megváltoztam, Tini. Már nem vagyok öregasszony. És aztán... az előbb nem említettem: szeretem azt az embert.

- Nem tehettem mást.
- Csakugyan nem.
- Váratlanul ért.
- Igen.
- Sejtettem ugyan egyet s mást, de hogy erre kerüljön a sor...

Kamocsayné hallgat. A tárgyakat nézi: a piros mintás szádafüggönyt, a kék virágos abroszt, a férfi barna trikóingét, a karórája szíját.

Szandál van rajta vagy cipő? - tűnődik Kamocsayné. Furcsa, nem tudnám megmondani, hogy szandált visel vagy félcipőt. Ha lehajolnék... Nem lehet.

- Sosem volt jó véleményem róla. Erőszakosnak tartottam és közönségesnek. De hogy erre vetemedik. Úgyszólván a gyerek orra előtt. - Csüggedten, méltatlankodva csóválja a fejét.

Talán szandál. Vagy mégis félcipő lenne? Kamocsayné furcsa, hideg ürességet érez. Mozdulatlanul ül a karosszékben.

Nemsokára leszáll az este. A levegő langyos. Valami eltörött bennem, mondja magában Kamocsayné. A hideg üresség feljebb kúszik. Hát ennyi az egész.

- Karesz is hibás. Nagyon hibás a fiam, hogy ide jutott.

Karesz megjelöltetett arra, hogy kisemmizzék... Kamocsayné a terítő szélét babrálja. Ő a skarlátbetűs férfiú, bukott hőse a matematikai kutatásnak és a házasságnak. Gyanítottam én ezt már első látásra, amikor betoppant ide a békaszemüveges feleségével. Megbuktunk a hősök és szerelmesek szerepében, az egyetlen szerep, ami megmaradt nekünk, a pojjáé. Ez idézet. Már megint idézetekben gondolkodom. Mondanom kell valamit. Nem ülhetek itt szótlanul.

- Talán reménykedett Karesz, hogy idővel...

- Sok minden nem tetszett nekem a házasságukban, de hallgattam. Csak magamban álmélkodtam, hogy mit eszik rajta a fiam.

Kamocsayné ingerültség fogja el.

- Ha nem kedvelünk egy személyt - ebben az esetben igazán jogosan -, nehezen képzeljük el, hogy betöltheti valakinek az életét.

- A fiam is hibás - ismétli Vékás konokul. - Van egy pont, ahol meg kell állni. Bármilyen áron.

Kamocsayné agyában latin mondások cikáznak a jellemzőségről.

Hová tűnt a Kapitány, a tájfun hőse? A kék virágos abrosz túlsó oldalán panaszos apa ül, egy makacs, idős ember, aki a fiáról beszél. Én itt már csak mellékszereplő vagyok. Még az sem. Csupán statisztika.

- Nem volt önérzetes.

Kamocsayné egy morzsát vesz le a ruhájáról.

Mit mondjak neki? Azt, hogy a fogcsikorgató hűségnek semmi értelme? Ismétljem el Jutka kérdését: ki a hibás, akinek nem elég a másik, vagy aki nem elég a másinak? Mondjam el, hogy Karesz a pojáca szerepébe kényszerült, mert minden más szerepben megbukott szegény, vagy inkább azért, mert pojácának is lennie kell, ez a szükségszerűség?

- Hogyan tűrhette, amit eltűrt?

Csupa horpadás, vájat az arca, hamuszín, ólomszürke. Fáradt, öreg arc.

- Ők másként gondolkoznak. - Kamocsayné hirtelen feltörő, túlcsonduló részvéttel közbevág. Megkímélni, hogy végigmondja! - Más világ az övék. Az effajta bajokat a fiatalok manapság könnyebben fogják fel.

- Ez nem felfogás kérdése, hanem... a becsületé.

Mit tehet Karesz, ha a bánatos pojáca szerepét osztotta rá a sors? De engem kiszorított. Statiszta lett belőlem.

- És mire ment a fiam a tűréssel? Panni beköltöztette a lakásba a szeretőjét, amíg ő kint volt Moszkvában a kongresszuson.

Lehorgasztja a fejét, Kamocsayné most az ütéstől elkábult ökölvívóra emlékezteti. (A tévében látta, Esztergomban, ott folyton nyitva a tévé, mert Laci, ahelyett hogy a szakállatorvosra készülne, odaplántálja magát a képernyő elé.) Igen, a lekókadts fejével akár az elkábult bokszoló. Mért haragszom rá? - korholja önmagát. Valóban nem tehet mást.

- Az unokám nem maradhat azon a szennyos helyen.

Azt vártam, hogy fertőt mond. Az unokámat nem hagyhatom abban a fertőben. Igaza van. Én se hagynám. Nem én!

- Ideveszem őket.

Hát feléledt a szédelgő ökölvívó. Az arca szürke, de feléledt. Elkábulunk a csapásoktól és feléledünk. Úgy bizony!

Bágyadtan hallgatja, hogy az ügyvéd mit mondott Karesznek.

- Ha te a megváltozott körülmények között... Ez végül is átmeneti helyzet.

- No persze. - Kamocsayné szemhéja megrebben. Már is megbánta, hogy az a persze kicsúszott a száján.

- Ambruska jó természetű gyerek. Tisztességtudó.

Kamocsayné a terítőt nézi. Hallgat.

Nem akarom a szemét látni. Talán bánat van a szemében, talán remény, talán beletörődés. Lehet, hogy semmit nem tükröz.

Csak nem belenézni...

Kamocsayné krákog.

- Hozzak egy pohár szódát?

- Megköszönöm.

Feláll, megy ki a konyhába szódavízért. Félcipő van rajta, barna félcipő.

A fagyos üresség ott belül kissé fölenged. Kamocsayné kinéz az üveges ajtón. A levegő liláskék. Napszállta. Ilyenkor néhány percig vagy pillanatig különös élességgel látszik minden,

mintha a tárgyak figyelmeztetnének: itt vagyunk, ilyenek vagyunk! mielőtt elmossa őket a sötétség. Kamocsayné ismeri jól ezt az átmenetet, akárcsak a hajnali derengést, amikor a sötétség szürkületre vált, s a tárgyak lassan előúsznak.

Most már tudom, dűnnyögi magában. Félcipő van rajta. Tudni akartam, hogy megjegyezzem. Mindent meg akarok jegyezni. A szobát. A kertet. Az egészet.

Aztán a két pohár szódavizet nézi az asztalon.

Úgy ülünk egymással szemben, mint az első találkozásunkkor. Az én helyemben ő vállalná az együttlakást. Azt hiszem, vállalná.

Lassan kortyolja a vizet.

Nem kérdeztem meg tőle, kije volt az az apáca. Rokona? Szerelme? Most már nem kérdezhetem meg.

Nemsokára hazamegyek.

* * *

Kamocsayné kinyitja az előszoba ajtaját. Csönd. Egyedül van a lakásban. Persze, persze, Sári születésnapjára uzsonnára vitte Gyurikát, Szilvia délutános.

Bemegy a kisszobába, de nem öltözik át, mint máskor, mihelyt hazaér. A nyakkendő ruhában leül a heverőre; mintha valami ottfelejtett tárgy lenne, olyan most Kamocsayné a kisszobában.

Felötlenek előtte az arcok, ha majd megtudják, az ironikus, szenvtelen, sajnálkozó, lám-megmondtam arcok, egy-egy töredékpillanatra élesen és máris elmosódva.

És szüntelenül önmagát látja Kamocsayné.

Ha valóban azt gondoltam akkor: most kiegyenlítődik a számla. Barna barettben álltam, fölszegett fejjel a szemerkélő esőben...

Megint önmagamnál tartok.

Különös ez. Akiket szeretünk, azokat olykor...

Kamocsayné hüvelykujja hirtelen kemény mozdulattal lefelé mutat.

Bélát is...

Elítélem és felmentem magam. Felmentem és elítélem.

Fogadd el magad, suttogja Béla. Gyilkolunk és feltámasztjuk egymást. Ez a szeretet. A halottakat nem támasztja fel senki, de őket bántani se lehet.

Kamocsayné mozdulatlanul ül a homályban.

Ez se sikerült nekem. A Kapitány...

A fejét ingatja.

Nincsen Kapitány.

Előregörnyed, a homlokát nyomogatja.

A szoba sűrű homályban úszik, akár egy hajó, úszik a kisszoba a homályban.

A szálak lassan elszakadnak...

Miféle szálak? Sári cipősarka keményen kopog. Merőn néz. Miféle szálak? Meg kell mondanom, hogy nem értelek. Az utóbbi időben...

Miféle szálak?! Jutka dühös. Az ember a lelkét teszi ki érted. Magyarázd meg! Tessék azonnal megmagyarázni!

Hát például Bognár is. A krumplisalátával.

Nevetséges! Meddig rágódsz még azon a krumplisalátán? Én már réges-rég elfelejtettem. Mindenki elfelejtette, csak te nem. Jutka a fejét rázza, a haja röpköd.

Meghívta a két gyereket vendéglőbe, ebédre, dünnögi Kamocsayné. Vasárnapi ebédre. Tulajdonképpen Jutkának szólt a meghívás, mert abban a tanévben javított, egész jó volt a bizonyítványa a formájához képest.

A formámhoz képest! Igazán kedves tőled.

Ez az igazság.

Hagyd már abba az igazságaidat!

Hagyd már abba végre!

Jutka kiabál.

Nem tanultál rendesen. Intőket hoztál haza. Hajtani kellett téged. Azt hiszed, szívesen tettem?

Meddig emlegeted még? Hagyd már abba. Érted?!

Nemsokára meghalsz, és még mindig nem vagy türelmes és jó.

Jutka becsapja az ajtót, berohan a fürdőszobába, megereszti a vizet, onnan visítja:

Tíz esztendeje emlegeted azt a krumplisalátát. Á, dehogy. Tizenkét év óta.

Bizony, abbahagyhatnád már. Abbahagyhatnád végre, suttogja Béla a semmiből.

Hát nem értitek? Te sem érted?

Béla hallgat. Ijesztően nagy a szeme.

Ugyanis nem a krumplisaláta, illetve a rántott szelet miatt, mert Bognár végül csak a saját fogyasztását fizette ki, a gyerekek csehéből csupán a burgonyasalátát, a pincérnek így mondta be: egy rántott szelet, két krumplisaláta, ja igen, és még egy, három krumplisaláta.

A haldoklók szeme megnő. Vagy az arcuk fonnyad el, zsugorodik össze?

Az ellenállásban, amikor gyanúba keveredtünk, és házkutatástól kellett tartani, Bognár elvitte tőlünk a géppisztolyokat. Béla rosszállóan csóválja a fejét. Erre nem akarsz emlékezni?

Azt az ügyért tette, nem a barátságunk kedvéért.

Felhívtad egy nyilvános állomásról, egy órán belül eljött, megmondtuk, miről van szó. Össze-csavart szőnyegben cipelte el a géppisztolyokat. A krumplisaláta! A krumplisaláta! Béla legyint.

Azért emlegetem, mert tulajdonképpen a barátság szimbóluma, illetve a barátság hiányáé.

Kamocsayné a szemét törölgeti.

Mindenki a saját módján barát. Azt várd az emberektől, ami kitelik tőlük az adott helyzetben. Soha mást. Soha azt, amit te elképzelsz magadnak.

Én az utolsó falatomat is megosztanám a barátommal. Ha például Tini...

Na, na! Színpadias vagy, anyukám. Egy színész vészett el benned. Sajnos, de való, egy rossz színész. Jutka nevet, azzal az éles kacagásával.

Még mindig gyanakodsz, hogy a világ dolgai árthatnak neked.

Kamocsayné tenyerét a szemére tapasztja.

Megállapítottam, hogy az utóbbi időben túl sokat foglalkozol saját magaddal. Sári keresztbe veti a lábát, fürkésző tekintettel néz rá. Attól tartok, agyérelmeszesedés. Hát igen, ebben a korban számolni kell vele.

Ebben a korban is különb az eszem, mint a tiéd. Agyérelmeszesedés! Még mit nem!

Felírom és meghozom az orvosságot, de nagyon kérlek, hogy rendszeresen szedd. Csodát nem tesz, lassítja a folyamatot.

Nincs szükségem rá! Ezt Sanyival agyaltátok ki. Több az eszem, mint a kettőtöké együttvéve.

Akkor mondd meg nekem, hogy amikor szeretünk, kit szeretünk valójában, őt, a másikat vagy a saját érzésünket, ami független az akaratunktól.

Sári arca most töprengő, elkínzott.

Veletek vagyok. Sári, Jutka!

A tükör a homályban sötétlő vízmedence. Tó. Sima tengerrész.

El kell döntenem, hogy mi a legfontosabb számunkra. A sakknagymester összekulcsolja hátán a kezét, mint Napóleon. Minden ezen múlik. Akiben nincsen mersz...

Gyilkoljuk és feltámasztjuk egymást. Ez a szeretet. Oldozz fel mindenkit, suttogja Béla.

Tudod, hogy néha, elkeseredésemben?

Oldozd fel önmagadat is!

Nem értem, motyogja Kamocsayné szinte magában. Meg kell értenem. Nincs már sok hátra. Az embernek meg kell értenie.

Ölébe ejti a két kezét, összehúzott szemmel bámul maga elé.

Valamit még nem mondtam ki. Valamit ki kell mondanom, mint az órák végén, amikor összefoglaljuk a lényegét. Azt, ami a legfontosabb.

Kamocsayné előtt most képek cikáznak, sok-sok Kamocsayné lát, Péterrel evez a Dunán, Béla mellett fekszik a tengerparton, szürkészöld hullámok, zuhog rájuk a napfény, a víz fölött sirályok cikáznak, az iskolafolyosón lépkedsz, oldalához szorítva az osztályozónaplót, barna barettnél áll egy udvaron a szemerkélő esőben, sétálni indul a családjával, a Belvárosi Kávéházban ül a tanulmányi felügyelővel, Bélához megy a kórházba, szorongva vár az osztályos orvosra, Kamocsayné lefordul holtan a székről (főnyeremény! főnyeremény!), szélütötte, bénán fekszik, talán évekig, mint szegény Margit néni, ágytálcázni kell, a fél arca eltorzult, Kamocsayné nyakkendő ruhát vásárol, megteremti a Kapitányt, Kamocsayné merő nyugos testté, akadozó szervekké, elmeszesedett aggyá nyűtte az öregség, Kamocsayné...

- Nem félek! - Hunyorint egyet a halál és az élet felé, és kicsit elmosolyodik. Gögösen mosolyog Kamocsayné a kisházában.

- Igen, ez a legfontosabb. Nem félek.

Az ajtóban zörög a kulcs. Kamocsayné feláll, villanyt gyújt.

- Na, végre egyszer itthon vagy. - Szilvia lecsapja szatyráját az asztalra, kisujján lóbálja a kulcsot. - Kaja?

- Menj kezet mosni!

Vége